מעריב של שבת
יום ו' כ"ח בשבט תשמ"ו 7.2.86

14 חבש חמק פעם שניה
15 החבורה של שצ'רנסקי
16 הפרופסור המעופף
17 בלון בלב – במקום איזמל
19 דו"ח אברמוביץ
24 סאטירה
25 ספרות

מטוס המנהלים הלובי שיורט ונוסעיו, בשדה התעופה הצבאי, איש־שם בצפון: „במלחמה בטירור אין זבנג וגמרנו"
(צילומים: לשכת העיתונות הממשלתית)

הרמטכ"ל דיווח: זה לא זה...

„זה בטוח שהם בפנים?" שאלו פרס ורבין ☐ רבין לרמטכ"ל: „לוודא עד הסוף" ☐ פרס ורבין: „מי הנוסעים?" ☐ הרמטכ"ל: „יש מישהו שדומה למנהיג מחבלים מסויים" ☐ „מה כל כך קשה לזהות?" ☐ „הם עושים את עצמם שהם לא יודעים אנגלית" ☐ פרס ורבין: „כבר שעה וחצי והזיהוי לא נגמר?"

מאת יוסף חריף

„זה בטוח שהם בפנים?" – שאל ראש הממשלה, שמעון פרס, כאשר הובא לפניו המידע על „תוכנו" של מטוס המנהלים הלובי, שעשה דרכו מטריפולי לדמשק, בתום פיסגת הסידור, שהתארחה השבוע אצל קדאפי.

„זה בטוח?" – שאל אותה שאלה שר הבטחון, יצחק רבין, זמן קצר קודם לכן. הוא אמר לרמטכ"ל: „לוודא עד הסוף".

ראש הממשלה הודה בוועדת החוץ והבטחון: „פעלנו תחת לחץ של זמן". נראה שהעוסר הוודאות כירסם בשניהם, בפרס ורבין, כאשר נועצו ביניהם ממרחק כדי להכריע אם לאשר את המבצע, שהגורל זימן להם ביום ג' השבוע.

הרמטכ"ל, רב-אלוף משה לוי, היה נחוש בדעתו. המידע שסיפקו לו מקורות המודיעין שיכנע אותו, כי במטוס מצויות כמה צפרים נדירות.

„זה בטוח?" – חזרה ונשנתה השאלה של פרס ורבין. אנשי המודיעין עשו כל אותה עת, קצרה יחסית, שעמדה לרשותם, מאמץ אדיר לוודא, כפי שתבע שר הבטחון. המידע, שבסופו של דבר שיכנע את ראש הממשלה ושר הבטחון, בהתייעצות עם שר החוץ, היה אמין.

התנאים לקבלת החלטה כה מכרעת לא היו אידיאליים: ראש הממשלה נמצא בביקור בשער־הנגב. שר הבטחון היה בכנסת, בוועדת החוץ והבטחון. חבריה היו עדים לחליפת פתקים ערה.

מה קורה פה? – שאל ח"כ אליהו בן אלישר, איש „המוסד" לשעבר. ברגישותו „המקצועית", חש כנראה כי אין מדובר בעניין רגיל. סקרנותם של הח"כים לא באה על סיפוקה.

עוד התקשרות אחת אל הרמטכ"ל – וההחלטה נתקבלה. זמן קצר אחר השעה 12 הגיעה הידיעה הראשונה: נוצר מגע (עם המטוס הלובי), אמרנו לו לנחות.

במקום שהוקצה להנחתתו של המטוס כבר נמצאו מי שצריכים להימצא.

הרמטכ"ל ירד ל„בור". שר הבטחון התמקם בלשכתו בכנסת. שלא כרגיל, הוצאה הלשכה אל מחוץ לתחום הנוהגים להציץ ולראות „אם יש מישהו". פרס היה „בדרך". הוא נסתייע בעוזריו כדי לעקוב אחר העלילה בשוקים.

בכל כמה דקות, צלצל הטלפון אצל הרמטכ"ל. השאלה נדושה וקצרה בתכליתה: נו?...

סוף סוף נשמע: הם בידינו.

מי נמצא שם?

– שלושה אנשי צוות ותשעה נוסעים.

כן, אבל מי הנוסעים?

– יש מישהו שדומה למנהיג מחבלים מסויים...

העצבים נמרטים.

דיווח נוסף: יש סיכוי שאלה האנשים, אבל אין זיהוי סופי.

המידע מועבר לפרס ולרבין.

מה כל כך קשה לזהות?

– הם עושים את עצמם שהם לא יודעים אנגלית.

השעה אחת ושלושים. פרטי החתום של אלה המבוקשים ידועים כאן היטב. מישהו מייעץ לנקודת ההנחתה איש־שם בצפון כיצד לנצל מידע זה.

את הדממה המתוחה קורע צלצול חד של הטלפון. דיווח נוסף: עושה רושם שזה הם.

הדברים מועברים במהירות הבזק אל ראש הממשלה ואל שר הבטחון. התחושה משתפרת קמעה. אבל הספק עדנו מכרסם.

ככל שפתנו הדיווחים המיוחלים כן רבתה הדאגה.

כבר חלפו שעה וחצי והזיהוי לא נגמר?

– היקשו פרס ורבין, איש איש במקומו.

סוף־סוף מגיע הדיווח הנוסף – והאחרון – מפי הרמטכ"ל וראש אמ"ן: כנראה שזה לא זה...

5 שעות עם המטוס שיורט

מאת יוסף ולטר, סופרו הצבאי של „מעריב"

יום ג', 12.10 – שעת השי"ן, מטוסי חיל האוויר הוזנקו לעבר המטוס הלובי ☐ 13.40 – המטוס נוחת ☐ 13.45 – הנוסעים יוצאים ☐ 15.00 – תת־אלוף חגי רגב מדווח לרבין: „לא תפסנו אף אחד, מחזירים את המטוס" ☐ 18.30 – המטוס ממריא לדמשק

סיפורו של יירוט המטוס הלובי היה עשוי להיות גם זה: ביום ג' בערב רעשו הארץ והעולם כאשר הוצגו ראשי המחבלים במסיבת עיתונאים בתל־אביב, שהועברה בשידור ישיר בטלוויזיה. במטה הכללי של צה"ל התנבקו האלופים בהתרגשות והרימו כוסית. המונים יצאו לכיכר מלכי ישראל בתל־אביב והנועזים שבהם קפצו לבריכה.

אבל לא כך אירע. מאמץ מודיעיני ומיבצעי שנמשך שעות רבות נסתיים בלי תוצאות.

● 12.00 – בתום ישיבת ועדת החוץ והבטחון של הכנסת נכנס רבין ללשכתו במשכן הכנסת ומקבל דיווחים שוטפים. ראש הממשלה עדיין נמצא בסיור.

● 13.10 – שעת השין. מטוסים של חיל האוויר מוזנקים לעבר מטוס המנהלים הלובי מדגם „גאלפסטרים". בשלב זה אין יודעים בוודאות מי נמצא במטוס. כולם מקווים.

● 13.40 – המטוס נוחת במסלול מרוחק בשדה תעופה צבאי בצפון הארץ. דלת המטוס נפתחת וראשוני הנוסעים עולים על הכבש. לרגע עוצרים הכל את נשימתם. מישהו מתכבדי המיבצע אומר לחברו: „זה מזכיר לי את המעמד שבו נחת מטוסו של נשיא מצרים, אנואר סאדאת, בנמל התעופה בן־גוריון. גם אז נפתחה דלת המטוס והכל שאלו – ייצא או לא ייצא?"

● 13.45 – ראשוני הנוסעים יוצאים. לרגע קיימת תחושה שהמיבצע הצליח. קצין בכיר מסביר לנוסעים כי ישראל פועלת כאן רק נגד ראשי המחבלים ושאין כל כוונה לפגוע בנוסעים שאינם שייכים לארגון טירור.

ככל שנמשך מיבצע זיהוי תשעת הנוסעים ושלושת אנשי הצוות, גוברת התחושה שמשהו לא בסדר, שתפסו את המטוס הלא נכון. הנוסעים טוענים שאינם יודעים אנגלית. לפי הידיעות, ראשי המחבלים שולטים היטב בשפה זו.

למרבה הצער, מתברר כי הנוסעים אינם מעמידים פנים. אלה לא ראשי המחבלים אלא קבוצה של פקידים סורים שהבכיר שבהם הוא עוזר של הנשיא אסד לעניני מפלגת הבעת' הסורית, עבדאללה אל־אחמר. במקום משתרר שקט. הצוותים המיוחדים מתפזרים. חיילות מגישות קפה ועוגה לנוסעים.

● 15.00 – מזכירו הצבאי של שר הבטחון, תת־אלוף חגי רגב, מדווח לשר: „זה לא זה. לא תפסנו אף אחד מהם. מחזירים את המטוס". לעוזריו הקרובים אמר רבין שאף שהוא מאוכזב מתוצאות המיבצע אין הוא רואה בכך כשלון חריף: „המלחמה בטירור לא נעשית בשיטת ‚זבנג וגמרנו'. אין כאן מעשי קסמים. פעם נכשלים ופעם מצליחים. צריך להתמיד במאמצים המיוחדים לפגוע במבצעי הטירור ומפקדיו".

● 16.00 – ב„בור" – מוצב השליטה של המטה הכללי, אכזבה. הרמטכ"ל רב־אלוף משה לוי, ראש אגף המודיעין האלוף אמנון שחק, עוזר ראש אג"ם האלוף עמרם מצנע, מפקד חיל האוויר האלוף עמוס לפידות ועוד קצינים בכירים, מתפזרים כולם. במקום נותר רק הקצין התורן.

באותה עת מכנס דובר צה"ל, תת־אלוף אפרים לפיד, את עוזריו כדי לטכס עצה. לפני המיבצע נראו הסיכויים להצלחה יותר מטובים. התכנית היתה להסביר מה בדעת ישראל לעשות בראשי המחבלים וכיצד תנוהל המיבצע. עכשיו יש מצב חדש. בידי ישראל אין מחבלים וצריך להסביר מדוע נכשל המיבצע ולמה בכלל יירטו את המטוס.

● 18.30 – מטוס המנהלים הלובי ממריא משדה התעופה הצבאי, בדרכו לדמשק. קצין בכיר בצה"ל אמר לאחר מכן כי הגבול בין הצלחה לכשלון במיבצע מסוג זה הוא דק מאוד. „כמו שאנו משלחים עכשיו את המטוס על כל נוסעיו, יכולנו גם לתפוס. מי שלא מעז לא מצליח. אי אפשר לבוא ולצעוק מדוע לא הורגים את ראשי המחבלים, מדוע לא מצרים את צעדיהם ומצד שני, למתוח ביקורת כאשר מיבצע כזה נכשל. אמנם שגינו: עדיין לא יודעים איפה ולמה. נבדוק. אבל המאמצים האלה חייבים להימשך".

המטוס שיורט □ המטוס שיורט □ המטוס שיורט □ המ

שמעון פרס: „זה בטוח שהם בפנים?"

יצחק רבין: ספק בטיב המידע

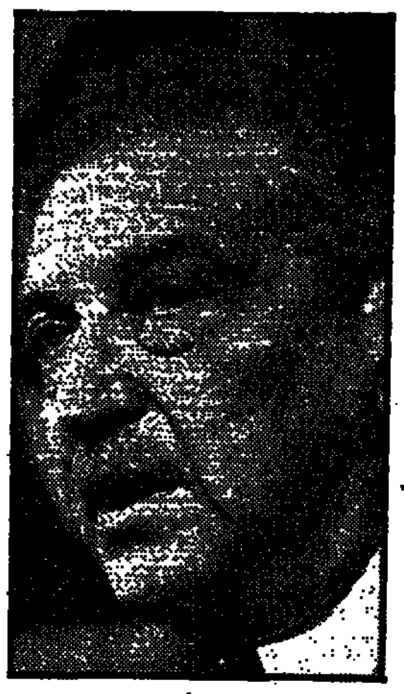

עזר וייצמן: מחוץ למרחב הקרוב

ג'ורג' שולץ: „הטירור מאיים על כולנו"

היירוט היה אירוע מזדמן

מאת יוסף חריף

ראש הממשלה, שמעון פרס, ושר הבטחון יצחק רבין, אשר הצרכו לקבל ביום ג' השבוע בתנאי לחץ של זמן את ההחלטה ליירט את המטוס הלובי, היו ספקנים בשלב מסויים. שאלתו של פרס „זה בטוח שהם (רבי־המחבלים) בפנים?" – מאירה את הספק: טיב המידע המודיעיני ולא הצד העקרוני.

מהדברים ששודרו ברדיו ובטלוויזיה למחרת היום, אשר יוחסו לראש הממשלה, השתמע כאילו הוא מודה בטעותו. „ברור שהיתה כאן טעות" – צוטט פרס. הדברים אינם מדוייקים. מה שאמר ראש הממשלה הוא שהיתה „טעות מודיעינית".

הן פרס, הן רבין וגם שר החוץ יצחק שמיר, שנועצו בו לפני קבלת ההחלטה, שלמים גם עתה עם ההחלטה מן הבחינה העקרונית. סביר להניח, כי לא היו מאשרים לדרג הצבאי לפעול, אלמלא נשתכנעו כי המידע המודיעיני המעודכן שהובא לפניהם מאשר את הקביעה הראשונה, שאחד או כמה מראשי המחבלים נמצאים באותו מטוס.

זרועות המודיעין שוקדות עתה על הבדיקה היכן היתה הטעות. מוסכם גם עליהן שבעניין כזה אין מהמרים.

יצחק שמיר, בשיחה עם גורמים בטחוניים, ציטט מקור אמריקני, שאמר אחרי הפעולה הישראלית, כי „מוצדק ללכת לפעולה כזאת אם יש בטחון של מאה אחוז". אין, כמובן, דבר כזה, „בטחון במאה אחוז". כאשר האמריקנים יירטו את המטוס המצרי, היה להם הבטחון שבאותו מטוס נמצא האחראי ללכידת האניה האיטלקית „אכילה לאורו".

במקרה של המטוס הלובי היה מקום לספק, לאור הלקחים מן ההפצצה של מפקדות המחבלים בתוניס. תמיד יכול להשתנות משהו ברגע האחרון. מישהו מן המחבלים המבוקשים משנה דעתו ופונה לכיוון אחר. אלה הם לקחי מודיעין, שבעלי המקצוע ימציאו, מן הסתם, לדרג מקבלי ההחלטות בממשלה עד לישיבתה הבאה.

אבל הוויכוח שפרץ הסיט את הדעת מן השאלה המרכזית: האם ראוי היה בכלל ליירט את המטוס וללכוד את ראשי המחבלים, בהנחה שהמידע המודיעיני היה ודאי?

השאלה ביסודה הוכרעה למעשה כבר בשנת 1972. ראש הממשלה דאז, גולדה מאיר, בעקבות טבח הספורטאים הישראלים באולימפיאדת מינכן, נתנה אז את הסכמתה לפגוע באנשי טירור בכל מקום שיימצאו ובעת שהדבר יתאפשר.

מבחינה היסטורית, מצביעים במערכת הבטחון על המקרה הראשון של פגיעה ביעד טירוריסטי: הדבר היה בשנת 1955, כאשר הרמטכ"ל דאז, משה דיין, הורה לפגוע במנהיג הפידאיון ברצועת עזה, מוסטפה חאפז, באמצעות מעטפת נפץ.

בשנת 1973, יורט גם כן מטוס שנחשד כי בין נוסעיו מצוי ג'ורג' חבש.

מי שהסתייגו מן השיטה טענו בדרך כלל את אשר טוענים גם עתה: יש חשש שהם יעשו לך את אשר עשית להם.

לכאורה, איומיהן של סוריה ולוב מוכיחים שאכן צריכה ישראל להיות ערה עתה אף יותר מאשר בעבר, שלא יבולע למטוס אזרחי שלה. כנגד זה טוענים מחייבי הפעולה של יירוט המטוס הלובי, שאילו יכלו המחבלים לעשות זאת, היו עושים את הדבר בלי כל קשר ליירוט המטוס הלובי.

אילו יכלו לגמול לישראל על מלחמתה ביעדי טירור היו עושים כך, למשל, אחרי שצה"ל טיבע „אניה אזרחית", שעל סיפונה נמצאו כשלושים מחבלים שהתכוונו לפשוט על חוף תל־אביב ולהשתלט על בניין המטה הכללי של צה"ל.

וודאי שיש לחשוש מאפשרות של תגובה. שליט סוריה, חאפז אסאד, אמר יותר מאחת בזמן האחרון שעל כל פגיעה ישראלית „חייבת לבוא תגובה".

ב־27 בדצמבר 1985 שיגר שר החוץ האמריקני, ג'ורג' שולץ, איגרת אל שר החוץ יצחק שמיר, בעניין התקפת הטירור בנמלי התעופה של רומא ווינה. בין השאר, כתב שולץ: „...ההרג המחריד הזה מבהיר מחדש, שהטירור איננו תופעה מבודדת ומכוון נגד מטרה אחת או אומה אחת. הטירור מאיים על כולנו והקהילה הבינלאומית חייבת להיות מאוחדת בהחלטתה הנחושה להבטיח את עקירתו".

שולץ נזקק לשם הצדקת פעולת־מנע נגד הטירוריסטים, לכלל היהודי „הבא להורגך השכם להרגו". נראה שאין, איפא, לשפוט את המעשה האחרון של יירוט המטוס הלובי על פי תוצאותיו, אלא על פי העקרון המנחה.

למערכת הבטחון אין ספק שאילו היתה הפעולה מצליחה – הוויכוח הזה לא היה מתעורר כלל. הכל היו מסכימים, כי ההצלחה היתה כבירה וגם העולם הגדול היה עומד נפעם. העובדה שגם במערב מועלה הנימוק שהפעולה הישראלית אינה עולה בקנה אחד עם המשפט הבינלאומי, אינה עושה על ראשי צה"ל שום רושם. הם אומרים שכדאי לזכור כי גם אחרי פעולת אנטבה גונתה ישראל במועצת הבטחון.

השר עזר וייצמן הצהיר שאילו היה הוא צריך להחליט אם ליירט את המטוס הלובי השבוע, היה מוליץ נגד הפעולה. אך גם הוא עמד על „מורכבות הפעולה". עיקר טעמו היה שהדבר נעשה במרחב האווירי הקרוב לנו ועלול להיות מסוכן.

אבל גם עזר וייצמן איננו „צמחוני" בסוגיית המלחמה בטירור באמצעים לא שיגרתיים. חוקה שאמר לראש הממשלה מה הוא, וייצמן, חושב על הטיפול בפרשת המטוס הלובי, שעה שפרס צלצל אליו אתמול בבוקר לשבח אותו על הופעתו ב„מוקד".

גם ביקורתו של וייצמן התייחסה אל פעולה זו מן הבחינה המעשית ולא מן הבחינה העקרונית. „אני הייתי חוטף מטוס שלהם", הוא אומר, „במקום אחר, (מחוץ למרחב הקרוב) ובשיטות שלהם, ומביא אותו לכאן".

אם זו שיטה טובה יותר, על כך צריכים ראשי המודיעין והבטחון והדרג המדיני, להחליט ביחד עם עזר וייצמן. אבל ברור כי במלחמה המורכבת נגד הטירור אי אפשר לפעול בשיטה אחת בלבד ובזירה אחת בלבד.

ראש הממשלה, שמעון פרס, הודה כי ההחלטה שקיבל היתה תחת לחץ של זמן. לפי הערה זו מתקבל הרושם, שהיירוט של המטוס הלובי היה „ארוע מזדמן" יותר משהיה תוצאה של תכנית־מגירה בדוקה.

אבל גם הארוע הזה מלמד על השיטה המנחה את מערכת הלוחמה בטירור: לא לצפות לתגובה, אלא ליזום פעולות באורח מתמיד. להגיע אל מפקדות המחבלים. לא להניח להם להתארגן. לאלץ אותם להתעסק בעצמם. לחוש נרדפים יום יום, שעה שעה. לא לאפשר למנהיגי המחבלים לעשות צרות לישראל בשיטת השלט־הרחוק כשהם עצמם חסינים מפני פגיעה.

אין לישראל ספק שהם יודעים עתה – ולא בגלל יירוט המטוס הלובי דווקא – שהיד הארוכה של ישראל מגיעה אליהם כמעט בכל מקום.

האכזבה מפרשת היירוט מובנת. אפילו האמריקנים, ב„שיחות פרטיות", הביעו צער על חוסר ההצלחה. אבל היה זה גם מעודד לשמוע מפי אישיות אמריקנית כי זו דרכה של מלחמה בטירור: מוכרחים לנקוט באמצעים חריגים ולכן יקרה שגם לא מצליחים.

מערכת הבטחון, כמו כלל הציבור, מאוכזבת גם היא. אבל היא מבטיחה שאיומיהן של סוריה ולוב הובאו בחשבון. „הן ייווכחו לדעת, כי כל מי שיפגע במטרות ישראליות לא יהיה חסין והמרחק לא ירתיע את ישראל".

בל נופתע אם בעתיד הלא־רחוק תירש את הכשלון של השבוע הצלחה מרשימה.

דברי פרס כי נאלץ להחליט על יירוט המטוס בלחץ של זמן, מלמדים כי הפעולה היתה „אירוע מזדמן" יותר משהיתה תוצאה של תוכנית־מגירה בדוקה □ פרס לא אמר „היתה טעות" סתם, הוא אמר: „היתה טעות מודיעין" □ גם הביקורת של וייצמן לא היתה עקרונית □ הוא אמר: „אני הייתי חוטף מטוס שלהם במקום אחר..."

חבש חמק פעם שניה

גם ב־1973, כאשר מטוס עיראקי יורט בשמי לבנון ואולץ לנחות בישראל, היה ג'ורג' חבש אמור להיות בין נוסעיו □ גם אז חמק ברגע האחרון □ ראשי המחבלים, היודעים כי ישראל נמצאת בעקבותיהם, נוהגים לשנות לעיתים קרובות את תכניותיהם □ לפי האמצעים שננקטו – יש לקוות שנתיבי התעופה של ישראל יהיו גם בעתיד אמינים ובטוחים

מאת שמואל שגב

יירוט מטוס הנוסעים הלובי והאכזבה שבאה בעקבות גילוי העובדה שראשי ארגוני המחבלים הפלשתינים לא נמצאו בין נוסעיו, עוררו בארץ ובעולם ויכוח בדבר השאלה מה רמת המודיעין שעמדה מאחורי החלטת הדרג המדיני לאשר פעולה יוצאת דופן כזאת, שעלולה לפגוע בחופש התעופה בעולם?

בלי להיכנס לתהליך המורכב של קבלת החלטה בנושא זה, אפשר לקבוע ללא היסוס, כי ראשי קהילת המודיעין ומקבלי ההחלטות בישראל אינם יורים כ„שולפים מהמותן". מותר להניח כי היה בידיהם מידע מהימן שהניע אותם לאשר את הפעולה.

קיים הבדל יסודי בין יירוט המטוס הלובי השבוע, לבין הפלת מטוס הנוסעים הלובי בשמי סיני, במארס 1973. אז סטה המטוס הלובי ממסלולו ואחר־כך נקט תרגילי־התחמקות ועבר לסיני. הפלת המטוס על 104 נוסעיו, לא היתה פרי שיקול מעמיק ואישור ממשלתי. גם אם אין זה נוח להזכיר זאת של אדם שאיננו עוד בחיים, היה זה, ככל הידוע, הרמטכ"ל דאז, רב־אלוף דוד אלעזר ז"ל, שאישר את הפלת המטוס, כאשר הוער משנתו ע"י ראש אמ"ן באותה תקופה, האלוף אלי זעירא. כעבור שתי דקות בלבד, ביקש „דדו" לבטל את האישור. אך כבר היה מאוחר מדי – שברי המטוס הלובי כבר התגוללו בחולותיו הנודדים של מדבר סיני.

ראש הממשלה, גולדה מאיר ז"ל, עמדה לבקר באותם הימים בוושינגטון. נוכח הסערה הבינלאומית שקמה בעקבות הפלת המטוס, שקל השגריר יצחק רבין – שעמד לסיים את כהונתו בארה"ב בסוף מארס – להמליץ בפני גולדה לדחות את ביקורה. אך הודות לקשריו המיוחדים של רבין בבית הלבן ובהמלצתו של הנרי קיסינג'ר, גולדה נסעה לשיחות עם הנשיא ניקסון במועד והביקור היה מוצלח מאוד.

שונה היה המצב במקרה של יירוט המטוס השבוע: קהילת המודיעין הישראלית ידעה כי ג'ורג' חבש, אחמד ג'יבריל ואבו־מוסא הגיעו לטריפולי, לוועידה חשאית של ראשי ארגוני המחבלים הקיצוניים, באותו מטוס־מנהלים מדגם "גאלף־סטרים". בידי ישראל היה גם מידע, שאבו־נידאל, רב־המרצחים שעמד מאחורי התקפות הרצח האחרונות ברומא ובווינה ואשר שליחיו התנקשו בזמנו בחיי של השגריר שלמה ארגוב בלונדון, היה אמור לטוס באותו מטוס מטריפולי לדמשק. מידע זה הובא לפני שר־הבטחון יצחק רבין ולאחר התייעצות, גם עם ראש הממשלה ושר החוץ, ניתן לרמטכ"ל האישור לביצוע.

אם קיים דמיון כלשהו בין יירוט המטוס השבוע לבין מקרה קודם, זה המקרה של יירוט המטוס העיראקי בשמי לבנון בקיץ 1973 ואילוצו לנחות בשדה תעופה ישראלי. גם באותו מקרה פעלה ישראל על סמך ידיעות מודיעין שבמטוס היה אמור להימצא מנהיג „החזית העממית לשחרור פלשתין", ג'ורג' חבש. אך כאשר נחת המטוס, הברר שחבש שינה את תוכניותיו ברגע האחרון ולא עלה למטוס שיורט.

בשני המקרים, רמת המודיעין היתה טובה. אך ראשי המחבלים, היודעים כי ישראל נמצאת בעקבותיהם, נוהגים לשנות לעתים קרובות את תוכניותיהם. זה אפוא אחד הסיכונים המחושבים שמקבלי־ההחלטות נוטלים על עצמם.

לא כל המבצעים נגד ראשי ארגוני המחבלים הסתיימו בכשלון. ברוב המקרים זכתה ישראל בהישגים בולטים, בזכות המודיעין המעולה שלה. בחודשים האחרונים תפסו ספינות חיל הים הישראלי ספינת־מחבלים בים הפתוח ועליה נמצא סגן־מפקד „כוח 17". נוכח האכזבה שנחלה ישראל ביירוט המטוס הלובי השבוע, יימצאו ודאי בארץ ובעולם שימתחו ביקורת על עצם המיבצע. יהיו גם כאלה, בעיקר מבין ראשי קהילות המודיעין בעולם, שהתקנאו תמיד בהצלחותיה של ישראל, שיביעו עתה שמחה לאיד. אחד מהם, ראש הסי־איי־אי. לשעבר, סטאנספילד טרנר, כבר הודה השבוע ואמר כי לקהילת המודיעין הישראלית יש „יחסי ציבור מצויינים, אך רמתה המקצועית היא טובה ולא טובה מאוד".

למרות האכזבה, אין לישראל ברירה אלא להמשיך ולהסתכן במיבצעים דומים בעתיד. אין פירושו של דבר שישראל יכולה להרשות לעצמה רצף של כשלונות. מקבלי־ההחלטות יהיו חייבים להשתכנע מעל לכל שהמידע המודיעיני שמובא לפניהם הוא מהימן לחלוטין ומעל לכל ספק, בטרם יתנו אישורם למיבצעים מסוג זה. אך בעיקרון – המאבק בארגוני המחבלים חייב להיות רצוף ושיטתי.

אנשיו של אבו־נידאל, שרצחו ופצעו עשרות רבות חפים מפשע ברומא ובווינה, ימשיכו בתעלוליהם. בעקבות הוועידה של ארגוני המחבלים הקיצוניים שנערכה השבוע בלוב, סביר להניח שראשיהם יגבירו את פעולות הטרור שלהם בחלקי תבל שונים. יתר על כן, נוכח העובדה שראשי המחבלים נוכחו עתה לדעת שישראל יודעת על תנועותיהם, יגבירו אמצעי הזהירות שלהם ושיטות התחמקותם ישתכללו. דבר זה מטיל על קהילת המודיעין הישראלית אתגרים חדשים. המלחמה המתמשכת בטרור תחייב תיחכום רב יותר, כדי למצוא את התשובות הנכונות לבעיות החדשות שעורר יירוט המטוס הלובי השבוע.

הוא הדין לגבי בטחון נתיבי התעופה של ישראל. גם אם יש מידה רבה של רברבנות באיומיהן של לוב וסוריה „ללמד את ישראל לקח בל־יישכח", אין ישראל יכולה להרשות לעצמה להתייחס בביטול לאיומים אלה. קציני הבטחון של ישראל יצטרכו ללמוד את הלקחים החדשים מאירועי השבוע כדי למנוע מאסד וקדאפי את מימוש איומיהם. אם לשפוט לפי האמצעים שננקטו עד כה, מותר לקוות שנתיבי התעופה של ישראל יהיו גם בעתיד אמינים ובטוחים.

הבלט הישראלי
מציג את
מפצח האגוזים

הבימה תל־אביב יום שני, 3.3, יום שלישי, 4.3, בשעות 5.30 ו־8.30 בערב
תיאטרון ירושלים מוצ"ש 22.3 בשעות 7.15, 9.15
אודיטוריום חיפה 25–26.3, ימים שלישי, רביעי

כרטיסים להשיג בתל־אביב: הפצה ראשית „לאן" (פסג' הוד), טל. 247373, 230898, 231169 ובמשרדים. למנויי הבימה הנחות בקופת הבימה. למנויי הבלט הישראלי הנחות ב„לאן". בירושלים: קופת התיאטרון. בחיפה: „גרבר", טל. 04-384222, 04-384777

החבורה מחכה לשצ'רנסקי

דינה ויוסף ביילין, היום בירושלים, מספרים על קבוצת הפעילים במוסקווה שאנטולי שצ'רנסקי נעשה לדוברה □ אם אמנם יגיע ארצה, הם אומרים, „כל פעילי העליה ירוצו לקדם את פניו □ לכל אחד מאתנו יש אוהדים ומבקרים, אותו – כולם חיבבו" □ הם נזכרים ביום שבו באה אביטל לחפש את אחיה ואנטולי התנדב לעזור לה למצוא אותו...

מאת אבינועם בר־יוסף

הנערה שהתקרבה בצעדים מהוססים אל קבוצת הפעילים היהודים, שהפכו את המדרכה מול בית הכנסת במוסקבה למשרד הגירה מאולתר, לא היתה מוכרת לאיש. „נטליה שמי", אמרה, „אני אחותו של מיכאל שטיגליץ. הוא לא שב הביתה. אולי תוכלו לעזור לי למצוא אותו".

הפעילים לא הכירו את אחותו של מיכאל. היא לא השתתפה קודם בהפגנות. היא לא הגיעה למפגשי הפעילים, או לשיעורים בעברית אצל זאב שחנובסקי. אפילו לא הגישה בקשה לעלות לישראל. בתחילה עוררה הופעתה חשד: יפיפיה צעירה, לבושה בטעם – מה לה ולהם. אנטולי הפר את השתיקה: „אני חבר שלו", אמר, „יצאנו יחד להפגין והוא נעצר. אני אנסה לעזור לך למצוא אותו".

מאז נטליה, לימים אביטל, היתה בפנים. ראשית צעדיה בחיפושים אחרי אחיה, מאוחר יותר בפעילות מן השורה. באחד הימים הבאים, התארגנה הפגנה ליד מרכז המפלגה הקומוניסטית במוסקבה. כמאתים מגישי בקשות עליה, שנתקלו בסרוב, החליטו להעביר עצמם למזכיר המפלגה, בדבר אי־חוקיות הסרוב. במכתב, ועליו מאתים חתימות, נאמר כי המפגינים ישארו במקום עד שבקשותיהם לעלות לישראל יענו.

התעוררה בעיה. מרבית המפגינים היו רשומות מוכרות לשלטונות והיה חשש כי שוטרי החרש לא יאפשרו לאיש מהם לעבור את המחסומים. חיפשו פנים חדשות. ואביטל, שהגיעה למקום בניסיון לברר פרטים נוספים על אחיה, נבחרה לשמש בלדר.

„היא נראתה באותו יום כמו שחקנית קולנוע", נזכרת דינה ביילינה, אז מהנדסת מובטלת בשל פעילותה למען העליה והיום מהנדסת קיברנטיקה בתעשיה הבטחונית בישראל. „היא נראתה אחרת מאיתנו ולמרות זאת לא הצליחה להטעות את שוטרי החרש של הקג"ב. פתאום מצאנו את עצמנו מוקפים כוחות משטרה גדולים. העלו אותנו בכוח על אוטובוסים והובילו אותנו למרכז גמילה מאלקוהול. זה לא היה סנטוריום.

מצטרף לשיחה גם בעלה של דינה, יוסף ביילין, מתמטיקאי שהשתייך לאותה קבוצת פעילי עליה: „זה היה מקום פרוץ. לשם אספו שיכורים שכשלו ברחובות. החלונות נופצו, כנראה, על־ידי "האורחים הקבועים". היו מיטות בלי מזרנים. לא נתנו אוכל. מי שהגיע לשם, הושלך לאמבטיה כדי שיתעורר לפני החקירה.

„הביאו לשם חוקרים והם התחילו לשאול שאלות על ההתארגנות שלנו. חלק מאיתנו נעצר ושוחרר מאוחר יותר. אביטל נותרה עם האחרונים. כאשר יצאה לרחוב המוסקבאי הקר, מצאה את טוליק. הוא המתין שם במשך שעות, כדי לא להותירה לבדה. יותר לא נפרדו. הם ביקשו להתחתן, אך באיזור מגוריו סרבו להשיאם בטענה שנטליה שייכת לאיזור אחר. באיזור שלה אמרו שהיא צעירה מדי לנישואים".

זה היה בשנת 1973, חודשים מעטים לאחר שאנטולי שצ'רנסקי ומיכאל שטיגליץ מצאו איש את רעהו בין המפגינים נגד הודעות הסרוב. השלטונות הסבירו להם, כי לא יורשו לצאת את ברית המועצות מטעמי סודיות בטחונית. הם לא הסכימו לקבל את ההודעות כפשוטן והלכו למאבק. צעירים רבים אחרים, שעמדו בפני אותה בעיה לאחר שסיימו לימודים במדעים מדוייקים, למרות שלא הועסקו מעולם בפרוייקטים סודיים, הצטרפו למאבק.

שנה אחר כך, בקיץ 1974, קיבלה משפחתה של אביטל היתר יציאה. היא סרבה לצאת לבד, אך השלטונות איימו שאם לא תצא, תהיה צפויה לסרוב לכל חייה. „אם תצאי", אמרו, „ואם ארוסך יפסיק את פעילותו, ייצא בעוד חצי שנה אחריך". אנטולי היה עצור בשל איזה הפגנה. אביטל הצליחה למצוא רב שהיה מוכן, תוך סיכון עצמי, לערוך להם חופה. היא הכינה את הכל וכמו בדרך נס שוחרר ארוסה בבוקר חתונתו. למחרת יצאה בדרכה לישראל.

היום, בביתם המרווח בשכונת רמות, נזכרים יוסף ודינה ביילין באותה קבוצת פעילים, שהם היו מן הבוגרים שבהם: „בברית המועצות כל התארגנות אסורה, אך על המדרכה, מול בית הכנסת, קם למעשה, ללא תאום, אירגון שטיפל בכל התאומים. איש איש עסק במה שהיה קרוב ללבו: פרופ' אלכסנדר לרנר, פרופ' אלכס יופה וד"ר ויקטור בריילובסקי, מסורבי עליה עד היום, קיימו סמינרים מקצועיים למסורבי עליה שפוטרו עקב פעילותם ממכוני מחקר, יחד עם פרופ' אלכסנדר וורונל ופרופ' מרק אזבל, שעלו בינתיים לארץ.

זאב שחנובסקי, ולדימיר פרייסטין ופאבל אברמוביץ', מסורבי עליה עד היום, לימדו עברית יחד עם יוסף בגון, המרצה עונש של שבע שנים במחנה ריכוז עקב פעילותו. פרופ' בנימין פיין ופליקס קנדל, שהגיעו בינתיים לישראל, הוציאו יחד עם פרופ' ויטלי רובין ז"ל (שנהרג לאחר עליתו בתאונת דרכים) ירחון לעניני תרבות. בוריס צ'רנובילסקי פתח גן ילדים לילדי המסורבים. אידה נודל, שנשלחה לגלות במולדביה, לאחר שבמשך שנים רבות הושלכה למחנה ריכוז, נטלה על עצמה באותה תקופה את הטיפול באסירי ציון".

דינה ביילינה היתה אחראית על ריכוז הנתונים לגבי סרובניקים בכל רחבי ברית המועצות. כולם הכירו את אנטולי ואהבו אותו. המתמטיקאי הצעיר שסיים בהצטיינות את לימודיו במכון היוקרתי ביותר במוסקבה למדעים מדויקים, ניחן בתכונות מיוחדות בתחום יחסי הציבור.

ביום רביעי בערב היתה דינה מתוחה, רתוקה לחדשות בטלביזיה. בתחילה היססה. לא רצתה להתראיין. „הוא היה מלא חן, בעל חוש הומור ושלט היטב באנגלית, באופן טבעי החל לעסוק בדוברות של הקבוצה. הכיר את כל העתונאים הזרים במוסקבה והתיידד עמם. הם לא היו יהודים, אבל אנטולי ידע למכור את הסיפורים שלנו. להפוך מקרה פרטי לנושא ציבורי. אתה תראה מה ילך כשהוא יגיע. הפעם כל הפעילים ירוצו לשם כדי לקדם את פניו. אתה יודע, לכל אחד מאתנו יש אוהדים ומבקרים. אותו כולם חיבבו".

בעלה ניסה להרפות את המתח על ידי שיחת לילה בבריכה השכונתית. כאשר שב הביתה, הוא נזכר כיצד אנטולי העלה על המפה את יהודי אילינקה: „יום אחד הגיעה לבית הכנסת במוסקבה קבוצה של קולחוזניקים. נראו כמו פלאחים שנלקחו מסרט על החקלאות הסובייטית. הם סיפרו שהם יהודים מאמינים, שמתקשים לקיים את מצוות הדת בלי רב ושוחט. לחברי קולחוז אין בכלל דרכונים והם לא יכולים להגיש בקשות עליה.

„ולדימיר סלפק הזמין את שצ'רנסקי לביתו, יחד אתם. אנטולי הבין מיד את הפוטנציאל העתונאי שיש באנשי הקולחוז היהודי. הסיפור פורסם בכל העולם והשלטונות הסובייטיים התירו לעשרים משפחות לעלות לישראל".

„אתה שואל כיצד יסתדר עם אשה דתיה. לטוליק זו לא תהיה בעיה. שאלו אותו אחרי שנודע כי אביטל חזרה בתשובה – מה יהיה. הוא אמר: מה יש, אני רק מרוויח. לכל היותר לא תרשה לי להיכנס למטבח כדי לא לבלבל את הכלים.

„הנה עוד דוגמה לחוש ההומור שלו. באחד המכתבים מן הכלא הוא מספר כי הרוסים שלחו לו במקום הספרים ללימוד עברית שביקש, מילונים ללימוד ערבית. איך הוא מסכם את הפרשה: כך אהיה לעולה הראשון מברית־המועצות שיגיע לישראל עם שליטה מסויימת בשפה הערבית"...

נתן מלכין, דוקטורנט לפיזיקה, החוזר בתשובה מחסידי הרבי מליובאוויטש, מתגורר בשכנות למשפחת ביילין. גם הוא היה פעיל באותה קבוצה. היום אין כבר צורך לדבר, הוא משוכנע בשחרורו, הרי הרבי נתן את ברכתו...

יוסף ומיכאלה אס, הוא רופא בתל־השומר והיא מהנדסת בנין, ממתינים, כמו רבים אחרים, לסימן מברלין. בשנת 1976 באו עם 11 מחבריהם לסובייט העליון, כדי לדרוש הסבר לדחיית בקשתם לעלות לישראל. לאחר שבמשך כמה ימים סרבו לדבר אתם, העלו אותם שוטרים על אוטובוס והסיעו אותם ליער מחוץ למוסקבה. שם ציוו עליהם לרדת. כאשר דרשו להביאם למקום מיושב, היכו אותם. מוכים וחבולים הגיעו באותו לילה לדירתו של סלפק.

„הבנו שאם נשתוק על זה, זה יהפוך להרגל", מספר ד"ר אס, „טוליק הזמין מיד עתונאים לראות אותנו. לאחד האף היה שבור. לשני שרוול קרוע. למחרת גוייסו עוד עשרות פעילים. יחד אתנו הגיעו כולם לסובייט העליון, להמשיך את ההפגנה. אנטולי נעצר. הוא הפך למטרה מוגדרת של הקג"ב".

ב־5 במארס 1977 פירסם ד"ר ס. ליפבסקי, שהושתל על ידי השלטונות בחוגי הפעילים היהודים, מכתב באיזווסטיה. הוא האשים את שצ'רנסקי בריגול לטובת הסי.אי.אי. עשרה ימים אחר כך נעצר ולאחר חקירה שנמשכה יותר משנה, הובא ביולי 1978 למשפט. כל אחד מן המקרים שהובאו כאן הפך לסעיף של כתב האישום. גזר הדין: 13 שנות מאסר בכלא ובמחנה עבודה. „אני זוכר את הפגישה האחרונה אתו, מול בית הכנסת", מספר ד"ר יוסף אס, „אנשי הקג"ב עקבו אחריו בגלוי, במשך עשרים וארבע שעות ביממה. הוא אמר לי – אני מוכן נפשית לעשר שנות מאסר. זה היה אנטולי"

כיצד חיים כל ידידיו של טוליק בישראל, בעוד חבריהם נמקים בכלא הרוסי או במחנות עבודה. זו השיטה של הרוסים, הם אומרים. הם רצו לפזר את הקבוצה. לחלק התירו לצאת. אחרים הושלכו לכלא. בודדים נותרו חופשיים במוסקבה. הם נוקטים באותה שיטה גם היום. ב־10 בינואר השנה קיבל היתר יציאה פעיל העליה מלנינגרד, יעקב גורודצקי. חברו, ולדימיר ליפשיץ, נעצר יומיים קודם לכן והוא עדיין ממתין למשפט. במוסקבה, התירו לאליהו אסאס לעלות ואילו אריה וולובסקי, נדון לשלוש שנות מאסר. כעת כולם מקווים כי אנטולי ונטלי־אביטל יתאחדו מחדש. המאבק למען האחרים ימשך.

אנטולי שצ'רנסקי: „יצאנו יחד להפגין"

אביטל שצ'רנסקי: „מיכאל לא שב הביתה"

דינה ביילין: „כמו שחקנית קולנוע"

אנטולי באזני שופטיו

„במארס ובאפריל, במהלך החקירה הוזהרתי כי בגלל העמדות שנקטתי בעדות ידון אותי בית המשפט להוצאה להורג לפני כיתת יורים או לפחות ל־15 שנות מאסר. אם אסכים לשתף פעולה עם החוקרים ולהרוס את תנועת ההגירה היהודית, הבטיחו לי שחרור מוקדם ורשות להתאחד עם אשתי.

„לפני חמש שנים הגשתי את בקשתי לעלות לישראל. כעת אני רחוק יותר מהגשמת החלום מאי פעם. אפשר לחשוב שאני מתחרט. ההפך הוא הנכון. אני מאושר. אני מאושר שחייתי ביושר ובשקט עם מצפוני. אף פעם לא התפשרתי עם הכרתי, גם לא תחת איום המוות.

„אני מאושר שעזרתי לבני אדם. אני גאה על כך שעבדתי עם אנשים ישרים ואמיצים כמו סחרוב, אורלוב, גינזבורג, אשר ממשיכים את המסורת של האינטליגנציה הרוסית. היה לי המזל להיות עד לתהליך השחרור של יהודי ברית המועצות.

„אני מקווה שהאבסורד שבהאשמות כלפי וכלפי תנועת העליה היהודית לא יפריעו לשחרור של עמי. ידידי הקרובים יודעים עד כמה רציתי להחליף פעילות זו בחיים לצד רעיתי אביטל בישראל.

„יותר מאלפיים שנה סבלו בני עמי וחזרו על המשפט "לשנה הבאה בירושלים". אני פונה לעמי ולרעיתי ואומר: בשנה הבאה בירושלים ואני שב ופונה אליכם: לכם אין לי מה לאמר".

הצעה שאי אפשר לסרב לה

ברהיטי "דירון"

עדיין מוכרים במחירים מוקפאים

ובנוסף:

1. 15% הנחה עבור תשלום במזומן.
2. מחיר מוקפא (מ־1.7.85) ב־3 תשלומים שווים בלי ריבית.
3. אפשרות ל־6 תשלומים שווים בתוספת 10% על המחיר המוקפא.

דירון

תל־אביב: תל־אביב: אבן גבירול 30 טל. 03-252470
חיפה: פרומפלדור 54 מרכז נוה שאנן טל. 04-229238
ירושלים: שלומציון המלכה 18 טל. 02-222328
נתניה: נתניה: שמואל הנציב 30 טל. 053-42262
ניו־יורק: מדיסון 105 New York: 105 Madison

מושב למכירה

שתי חצרות רבנים בצפון־אמריקה הציעו לקנות את מושב מירון □ משקי המושב גוועים, כל התשלומים מעוקלים □ אנשי המושב טוענים: איש אחד אשם במצבנו – יו"ר הוועד לשעבר, יעקב אנגלנדר

מאת מאיר הראובני

צבי שטריק היה ילד קטן כשעלו הוריו, פליטי מרד 1956, מהונגריה והתיישבו בגליל, במושב מירון. הם מצאו שם חברה של יוצאי הונגריה, פליטי השואה שהתיישבו במירון ב־1949.

כבן למתיישבים הקים משק משלו, מבוסס על שני ענפים, לול לפיטום ומטע, שמלכתחילה לא התאימו לו תנאי הקרקע והאקלים באזור ההר.

זה 7 חודשים משותק גם הלול. המבנה הגדול, מסודר ומרופד בנסורת לקלוט להקת אפרוחים חדשה, עומד ריק ועל ריצפתו ערימות עצי הסקה.

שטריק ואשתו (המפרנסים 4 ילדים בגיל ביה"ס היסודי) נאלצו לצאת לעבודות חוץ.

כגורל הלול של צבי שטריק, גורל משקיהם של כל יותר 70 בעלי המשקים במירון. זה 7 חודשים נסגרו כל הברזים. בגלל חובותיהם, בעיקר לבנקים ולארגון הקניות („מושבי הצפון"), מעוקלים כל התשלומים המגיעים להם כתמורה ליבולי הפירות ותוצרת הלול.

על חברי מושב מירון רובצים כיום חובות המוערכים בכ־3 מיליוני דולרים, שעל פי חוק האגודות השיתופיות מחולקים בין בעלי המשקים, בין החברים, קבוצת הוותיקים המייסדים, בני 65־80, שמשקיהם גוועו בהדרגה. כיום הם חיים מקיצבות הזיקנה והגבות שלהם ושל נשותיהם.

את כל הסבל הזה, טוענים אנשי מירון, גרם להם אדם אחד, אדם שבמשך 30 שנה העריצו אותו והלכו אחריו בלא הרהור: יעקב אנגלנדר, שהיה יו"ר ועד מושב מירון מאז הקמתו.

משה בוקובסקי, בן 60, פנסיונר הוראה, הוא מהבודדים שידעו היטב עברית ואשר ערערו במכתבים לרשויות האזוריות והממלכתיות על מעשיו של יו"ר הוועד לשעבר. למירון הגיע ב־1949 עם קבוצת המייסדים – חיילים משוחררים מגדוד 79 (חטיבה 7), שלחמו בגליל. 3 בניו עזבו (אחד מהם בישיבת הסדר בקרית־שמונה ואחר בצבא). רק בתו התיישבה במירון.

כבר ב־1971 הוא תבע מיו"ר הוועד, למורת רוחם של יותר החברים שהתייחסו לאנגלנדר באמון מוחלט, שדיווחים שנתיים לאסיפה הכללית יוגשו בכתב, ולא בעל־פה ובקיצור נמרץ, כפי שנהג היו"ר.

ב־1978 התחילו להתגלות חשדות ובוקובסקי שב והריעש עולמות. הוא פנה לארגון הקניות, המחלקה להתיישבות וארגון מושבי הפועל המזרחי (שלו משתייך המושב ארגונית). הוא הציג מסמכים במטרה להוכיח שכספי המושב הועברו בדרך לא חוקית לחברות שהקים היו"ר עם שני שותפים. שחובות כבדים שנזקפו לחובת אותן חברות, הוסבו לחובת האגודה השיתופית ונזקפו לחובת חשבונותיהם האישיים של החקלאים במירון.

המוסדות הגיבו בהתעלמות וזילזול.

מספר שמואל ויזן: כשקיבלתי את ניהול האגודה העברתי את כל החומר לעורך־דין בטבריה (שהיה בעבר שופט שלום). לאחר שבדק את החומר, העבירו למפקד תחנת המשטרה בצפת. ויזן החומר לחקירה ולאחר מכן באו למירון שני קצינים מהיחידה של זיגל.

באוקטובר 1982 נבחר ועד חדש והעלתה הצעה לנסות להגיע להסדר עם אנגלנדר, בבוררות מוסכמת. הבוררות נערכה אצל שלושה רבנים: הרב אברמוביץ (רבה של הקריה החסידית בחצור הגלילית), הרב בוסטריצקי (קרית חב"ד, צפת) והרב גייהרו (ראש ישיבת „שפתי צדיק" בחצור).

לאחר 4 חודשי התדיינות הוציאו הרבנים פסק בוררות שחייב את יעקב אנגלנדר להחזיר לקופת המושב כמיליון וחצי דולרים (כפי שהוערך אז סכום הכספים שנטל מהאגודה), בוויתור על הריבית העצומה). אנשי מירון הסכימו. אנגלנדר לא קיים את פסק הבוררות.

הוא טען תחילה שפסק הבוררות מחייב את החברות שלו (בפירוק) ולא אותו עצמו. בית המשפט המחוזי בת"א, שהוגשה לו בקשה לקיום פסק הבוררות, קיבל את טענתו בהסתמך על כך שחותמת החברה של אנגלנדר הוטבעה על ההמחאות.

האגודה הגישה לביהמ"ש תביעה נוספת. הבקשה הוגשה בפברואר 1983 ועד היום ממתינה לתורה בביהמ"ש.

אחת הפרשות המוזרות היא התייחסותם של המוסדות לחשדות על עסקיו של אנגלנדר ובמיוחד טיפולה של ברית הפיקוח לקואופרציה החקלאית.

בדצמבר 1977 פורסם דו"ח ביקורת (ראשון) של ברית הפיקוח, בחתימת אורי חמני (כיום נציג תנועת המושבים בבנק הפועלים), שנכללו בו החשדות חמורות נגד יו"ר האגודה והערות ביקורת על פעולות חריגות שבוצעו. פחות מחודש לאחר מכן פורסם ע"י אותו גוף דו"ח שני, „משופץ".

מהדו"ח המשופץ הוצאו פיסקאות שלמות שהתייחסו לפעולותיו של היו"ר. בהן:

● יו"ר הוועדה לא סיפק לוועד ההנהלה ולמבקרי החשבונות את מלוא המידע.

● הנ"ל המשיך למשוך כספים מהאגודה לקידום האינטרסים של החברות שבשליטתו.

● התרשמתי כי הנ"ל ניצל את מעמדו באגודה ואת אי יכולתו של הוועד להתנגד לפעולותיו לקידום האינטרסים שלו על חשבון כספי האגודה.

● הנ"ל גרם לקשיים ועיכובים בהוצאת המאזנים השנתיים, בשל העיסקאות שביצע.

אומר מזכיר המושב לשעבר, הרב מרדכי הלפריך: „לוא היינו מקבלים את המאזן המקורי ודו"ח הביקורת הראשון, היינו כבר אז (1978) מתעוררים ומפסיקים את כל הפעילויות האלה. אבל המוסדות המשיכו להזרים כספים למושב מירון ואלה המשיכו לזרום משם לחברותיו של היו"ר".

בלחץ ארגון הקניות האזורי הוקמה ועדה קרואה לניהול ענייני המושב (בראשות בן־ציון סופר, יו"ר המועצה האזורית מרום הגליל). שר החקלאות מינה ועדה ממשלתית (בראשות מישה לבין, יו"ר האגף לאשראי במשרד החקלאות) לחקור את הפרשה ולהציע דרכים לחילוץ המושב מהסבך.

הוועדה הציעה פתרון המבוסס על שלושה עקרונות:

● מכירת כל נכסי המושב הקיבוציים, בהם המפעל לייבוש שזיפים, בית הקירור, המטעים, בתי האריזה השותפות במרגרה האזורית.

● מאמץ לשכנע את המבוגרים והוותיקים במירון למכור את משקיהם לצעירים מבחוץ שיצטרפו כחברים ובתמורה, לכסות חלק מהחובות.

● הממשלה תזרים למירון, במסגרת התקציב המיוחד לחקלאות, הלוואה של כמיליון דולר, ב־11 אחוז ריבית, שתאפשר פריסת החובות ודחיית מועדי פרעונם.

המזכיר, אבי אורן, משוכנע שלתכנית זו אין סיכוי להתממש. קשה להניח שיימצאו קופצים על נכסי המושב. אם יימצאו, הם ירצו לנצל את אסונם של החקלאים ולקנות את נכסיהם בחצי מערכם. לא נראה לו שיימצא מישהו במירון שיסכים להסדר המחייבו לקבל על עצמו לפרוע חובות כבדים שנוצרו במעילה ומעשים בלתי־חוקיים, שלא ידעו עליהם.

עד כה, גם מההלוואה שהובטחה ממשרד החקלאות, לא הגיעה פרוטה.

במצב זה באו הצעותיהם של שתי חצרות רבנים מצפון אמריקה, לרכוש את המושב, או חלקים ממנו, כדי להקים קריה חסידית ליד קברו של רבי שמעון בר־יוחאי.

אחת ההצעות היא של רב היושב בקנדה. הוא הציע לקנות את המושב כולו, בתנאי שכל מתיישביו יעזבוהו.

הצעה שניה באה מנציגיו של הרב של חסידי ברסלב בארה"ב. במכתב לוועדה הקרואה המנהלת את מירון הציעו לרכוש תמורת 12־15 מיליון דולרים את השכונה בלב המושב, עם בתי מגורים, בתי האריזה, בית העם ובית הכנסת, במטרה ליישב שם חצר. זה אותו גוף המעוניין לרכוש בתים במושבה הוותיקה יבנאל.

המושב טרם הגיב על הצעות משונות אלה. אבי אורן סבור כי „אם לא יימצא פתרון ממלכתי, לא יהיה לתושבים מנוס מלהיענות להצעות".

על הדברים האלה מוסיף, בנעם עצור, אחד מוקפי המושב, שלמה לנאר, בן 80: „אפילו אם אשבר ואמות, פה על האדמה שלי, לא יוכל איש להוציא אותי מפה. אפילו יציעו לי כסף, פי 40 משווי המשק שלי, אני לא זז מכאן".

צבי שטריק: גם הלול הלך

משה בוקובסקי: הרעיש עולמות

הרב הלפריך: „היינו מתעוררים"...

אנגלנדר: „גמילות חסדים"

יו"ר הוועד לשעבר: לא במקרה אין מגישים נגדי, זה שלוש שנים, כתב־אישום □ בין החברות שלי ובין המושב היו יחסי גמ"ח – החברות לוו ממנו, אבל גם הילוו לו

מאת דוד זוהר

יעקב אנגלנדר: „סכסוך אזרחי" (צילום: קלאודיו נוטקואביץ)

יעקב אנגלנדר, בן 66, כסוף שיער, בעל חזות של בנקאי שמרני, מתגורר זה ארבע שנים בשכונת אחוזה בחיפה. הוא ורעיתו מנהלים חנות בשר בחיפה והוא עדיין שותף בחברה המחזיקה בבית קירור בנתניה ועוסקת בשיווק סיטונאי של בשר.

בזמנו פרח המושב וזכה לכינוי „גן עדן של הגליל". בזמנו גם החלה ההידרדרות.

הקץ לשליטתו בישוב, בא לפני כ־4 שנים, כאשר היחידה לחקירות הונאה של המשטרה במטה הארצי פתחה בחקירת מעילה שבה יוחסו לאנגלנדר מעשי הונאה בכספי המושב וקרן הקריה „קרית רשב"י". הוא נעצר באוקטובר 1982 וכעבור יום הובא לפני שופט ושוחרר בערבות.

נציג המשטרה טען לפני שופט בת"א כי אנגלנדר, בהיותו בעל שליטה בכספי המושב, העביר במשך שנים כספים מהמושב לחברות פרטיות שבשליטתו, שלא כדין. עוד טען שגם פעל להשגת הלוואות למושב מבנקים ומאירגוני מושבי הגליל וגם כספים אלה העביר לחברותיו הפרטיות.

כן החשוד בזיוף מסמכים שבאמצעותם הציג את מעשיו כאילו הכספים הועברו כהלוואה לעמותה קרית רשב"י (פרוייקט שתוכנן להקמת מגורים לאברכים ליד המושב) ואשר הוא שימש כנאמן שלה. במעשיו אלה, טענה אז המשטרה, גרם נזק כספי חמור למושב ולקרית רשב"י בסכומים שהוערכו ב־1982 בין 30 עד 40 מיליון שקל – למעלה ממיליון דולר.

חקירת המשטרה נמשכה חודשים, העלתה שלל של אלפי מסמכים ועדויות רבות, הממלאים עתה ארגזים שלמים. בעדויות הועלו חשדות על שיטות מתוחכמות שבהן פעל. כך, למשל, נטען נגדו כי בכל התחלת חודש היה נוטל הלוואות גדולות מקופת המושב לחברות שלו ולקראת סוף החודש היה מחזיר, כדי שחישוב הריבית החודשית יחול על קופת המושב.

אולם תיק החקירה נגרר ממקום למקום. תחילה, הועבר לפרקליטות מחוז הצפון. לאחר כמה חודשים הועבר התיק לפרקליטות המדינה „בגלל עומס עבודה". אחרי תקופה ארוכה שב הועבר התיק לפרקליטות מחוז הצפון. זו, כנראה, התקשתה להשתלט על החומר הרב. לפני שבועיים הועבר התיק לפרקליטות מחוז חיפה והחלו לטפל בו.

בבית קפה חיפאי אמר השבוע יעקב אנגלנדר: „נעשה לי עוול. לא במקרה הפרקליטות לא מגישה נגדי זה שלש שנים כתב אישום. אני סבור שפשוט אין אשמה נגדי. לולא הלחצים שמפעילים חברים ממושב מירון אצל היועץ המשפטי לממשלה, ועדת הפנים וגורמים שונים, היה התיק נסגר מזמן.

„יש כאן לא יותר מסיכסוך אזרחי. מושב מירון הגיש נגדי ונגד החברות שלי תביעה על סך מיליון דולר. אבל אני הגשתי נגדו תביעה ע"ס 200 מיליון שקל וגם עיקלתי לו רכוש, בצו בית משפט, על סכום זה.

„בין החברות הפרטיות שלי למושב היו יחסי גמ"ח. החברות לוו ממנו, אבל גם הילוו לו, באותה מידה. מצאתי שיש הפרש של 300 מיליון שקל לטובת חברת 'יסוד' (חברה לעבודות עפר, אחת החברות שהקים וניהל) לעומת הסכום שהמושב תובע ממני.

„כשעזבתי את המושב היה לו חוב של 2 מיליון דולר, לאחר השקעות פיתוח נרחבות. זה היה מצב־סביר. אם המושב שקע עתה לחוב של 6 מיליון דולר, זה בגלל ניהול כושל".

הפרופסור מנהל מווינה את המחלקה בירושלים

כל מכריו של פרופ' קרל הולובר משבחים אותו כרופא וכאדם □ השאלה היא מדוע נבחר רופא הנמצא רוב זמנו בוינה, או בדרך אליה וממנה, לנהל את מחלקת העור ב„הדסה"

מאת אהרון דולב

קשה להאמין שאפשר לנהל מחלקת אישפוז בבית חולים בשיטת השלט־רחוק, ממרחק אלפי קילומטרים. אך המוח היהודי במדינת ישראל רשם פטנט מקורי: בראש מחלקת עור ומין במרכז הרפואי הדסה בעין־כרם, עומד, זה כשלוש שנים, פרופ' קרל הולובר (49). „עומד", זה לא כל כך מדויק. „נוסע" היה ביטוי קולע יותר. כי מרבית ימי החודש מנהל הפרופסור האוהד את מחלקתו הירושלמית ממקום מגורי־הקבע שלו ליד וינה.

צ'ולמאייר הוא כפר אוסטרי קטן, שבו מתגורר פרופ' הולובר בחיק משפחתו – אשה ושני בנים בוגרים – ומקבל פציינטים במרפאה מאולתרת במרתף ביתו הכפרי. הוא פרופסור מן המניין בפקולטות לרפואה בוינה ובירושלים, אזרח אוסטרי וקתולי אדוק.

מקצת מימי החודש מתגורר פרופ' הולובר בדירה צנועה, בשיכון הרופאים בעין־כרם. במרבית ימי החודש מצוי הפרופסור בנסיעות בין ירושלים לוינה. בפי יודעיו יש שבחים לדמותו כאדם וכרופא. יש גם תמיהות עקרוניות וביקורת עניינית על מימסד רפואי רודף „סטנדרדים גבוהים" ויוקרות מדומות מתוצרת חוץ.

החוזה האישי, המעורף בשכר, שנחתם עם פרופ' הולובר, עומד לפקוע בסוף חודש מרס. הנהלת משרד הבריאות אינה מאשרת את הארכתו. שוב יצא, איפוא, מכרז בינלאומי.

שלושה מבין חברי ועדת המכרזים הם נציגי הוועד המרכזי של הר"י (הסתדרות הרפואית הישראלית). לפיכך, מפתיעה תגובתו של עו"ד ש. קיימן, המזכיר הוותיק של הר"י:

„אני נדהם... זה חדש בשבילי... אנו, בהר"י, איננו יכולים לקבל על שרופאים ישראלים נאלצים לעזוב את הארץ, בגלל שיקולים של יוקרה סנובסטית במוסדות הרפואה הציבורית. מוסיפים מומחים מחו"ל לגשת למכרזים ומציעים להם משרות בכירות ביותר. לא אחת תקפנו נהלים אלה, לא רק בהדסה. מסלולם של מועמדים ישראלים טובים נחסם, ולגבי רופאים זה בהחלט גורם מרובן לעזיבת הארץ.

מדוע, איפוא, לא מנעה הר"י היווצרות חסימות כאלה, בהיותה שותפה בבחירה להכרעות? מר קיימן אמר שיברר.

פרופ' שאול פלדמן, מנהל המחלקה הנוירולוגית בהדסה, דיקן הפקולטה לרפואה לשעבר, שימש כיו"ר ועדת מכרזים, שהעדיפה וינאי מעופף על פני ישראלים ועולים־בכוח.

פרופ' פלדמן סבור, כי „אין בזה פגם". מה גם, שלדבריו, הוועדה ערכה „חיפוש יסודי ומעמיק". לאחר מיון קפדני זכה הולובר במינוי כ„מועמד המתאים ביותר".

בראש מחלקת העור בהדסה עמד, שנים רבות, הפרופסור זאגר המנוח, בעל שם עולמי, שהאציל על מחלקתו ועל ביה"ח מוניטין בינלאומיים. אך פרופ' זאגר לא הכין יורשים. בלכתו, הוסיפו שניים מעוזריו הבכירים לתפקד שנים אחדות עד ליציאתם לגימלאות. בד בבד עם ירידת קרנה של המחלקה, עלתה רגישות הנהלת המוסד ל„יוקרה ומוניטין".

אומר פרופ' פלדמן: „בדרך כלל, יש אצלנו מאסה גדולה של מומחים בכירים ודור שני חזק במעמד של פרופסורים מן המניין, המבטיחים את הרמה הרפואית הגבוהה של המוסד כבית־חולים אוניברסיטאי. במחלקת העור נוצרה סיטואציה מיוחדת".

חולק עליו פרופ' אבטל קירקובסקי, מנהל מחלקת עור בבית־החולים איכילוב. „פרופ' פלדמן פנה אלי, בשעתו, וביקש עצה. אני בפירוש נתתי לו".

פרופ' קירקובסקי הציע רופא יהודי מקאראקאס, ונצואלה, פרופ' מאוריציו גוימן־יאר, כיום בן 44, „מומחה בעל שם עולמי, עם נסיון אמריקני ופירסומים מדעיים והעיקר – עם פוטנציאל של עולה".

ברוח זו הציע פרופ' קירקובסקי גם מועמד מקומי, ישראלי מלידה, ד"ר אריה שפריר, אז סגן מנהל בי"ח רוטשילד, רופא חיל הים לשעבר, וכיום מנהל בי"ח רוטשילד ומומחה למחלות עור. „קריירה אקדמית עוד לא עשה אז. אני סברתי שזה לא קריטי. שאם יקבל את המינוי, התפקיד יקדם אותו ואת המחלקה".

אשר לזוכה במינוי, פרופ' קירקובסקי „מחזיק ממנו באופן אישי". הוא אומר עליו, שהוא „אדם והרופא נוצרי פרולשמי, עם קשר נפשי לישראל וזיקה דתית לירושלים". אבל „זה לא שייך לסוגייה העיקרית. אילו היה בא ומשתקע בארץ, הכל היה בסדר. מינוי מנהל, שחי יותר בוינה מאשר בירושלים, יוצר נסיבות לא טובות למחלקה, שלא יכולה לתפקד בסדר".

בחדר המנהל במחלקת העור, נערצות גלויות מצויירות רבות של מעברי האלפים, שאותם עבר פרופ' הולובר גבה הקומה, החסון, במסעי רכיבה על אופניים. התחביב נמרץ, שהגיע בו להישגים בירידים גם בישראל. פעמים אחדות ירד ועלה מים המלח במיהלול הכביש לירושלים, רכוב על אופניו. לפני כשנה, בתאונת רכיבה באוסטריה, שבר את צוואר־הירך. מאז, ירדה תדירות נוכחותו במחלקה.

פרופ' הולובר עצמו נוהג לומר, כי החלטתו לגשת למכרז בירושלים, נבעה משלושה טעמים. בהיותו אוסטרי, הוא נושא בליבו תחושת אשמה קולקטיבית לשואת העם היהודי. מחדרו במעונות הרופאים נשקפת לעיניו הוד בת ירושלים, שאליה הוא נושא עיניו בתפילת בקשה למחילה. טעם נוסף – המשמעות הדתית של ירושלים לקתולי אדוק כמותו. טעם אחרון – שאר פתנות מקצועית.

ערב פירסום המכרז הירושלמי, הנחילה לו הנהלת ביה"ח הכללי בוינה אכזבה, כאשר מינתה רופא אחר למשרת מנהל מחלקת העור. המינוי הירושלמי נחשב פיצוי הולם. בעיני העולם הרפואי, משקלו ויוקרתו גבוהה יותר מן המינוי הוינאי, שנמנע ממנו. מכל מקום, למענו הקריב חיי משפחה מסודרים, באשר האשה והבנים לא רצו, או לא יכלו, להצטרף אליו, והנסיעות התכופות אליהם מכבידות וגם יקרות.

לדברי ד"ר צבי שטרן, מנהל הדסה בעין־כרם, „הדסה אינה מוציאה אגורה" על נסיעותיו התכופות. לפרופ' הולובר הסדר הטסות מול עם „נתיבי אוויר אוסטריים" והוא מסתייע גם במענקים של יצרני תרופות. במחלקה מכבדים אותו. מציינים כי תרם לה במיכשור והעברת מענקים כספיים.

אך „למחלקה חסר אבא. בגלל היעדרויותיו התכופות והממושכות, יש פער קומוניקציה בין המנהל לצוות. בהנהלת הדסה יודעים, אבל המדיניות היא, כנראה, להעדיף יוקרה, כביכול. הולובר הביא עימו 'גרוניה', שעושה רושם על המנטאליות הרפואית הרודפת אצלנו: כשלוש מאות פירסומים בבטאונים מדעיים. בעיני ההנהלה, ריקורד כזה מאפיל על הכל. קראו לזה סנוביזם, או אמריקניזציה. זו התפיסה המקובלת".

מנהל ביה"ח, ד"ר שטרן, אומר, כי מצד ההנהלה היתה נכונות להאריך את החוזה עם פרופ' הולובר. הדבר אינו מסתייע, בגלל דרישת משרד הבריאות שיתאזרח או לפחות יקבל מעמד של תושב. פרופ' הולובר מסרב, הואיל ועל־פי חוקי ארצו, צעד כזה מחייב ויתור על אזרחותו האוסטרית. כאמור, עתה מחפשת ההנהלה „יורש" למחלקה, ככל הנראה על־פי אותם עקרונות יוקרה. „אנו זקוקים למנהל מחלקה עם מעמד אקדמי בכיר ופירסומים", אומר ד"ר שטרן.

רופא בעל „מעמד אקדמי בכיר עם פירסומים" (שמו שמור במערכת) אומר בנימת ביטול: „בארץ השתרשה נטיה לחפש יוקרה בחוץ. בשעתו, כשחיפשו מנהל למחלקה, אפילו לא ניגשתי למכרז. הסיכוי שלי כישראלי שאף לאפס, בלי קשר לרמתי והתאמתי. חיפשו מנהל מחלקה זו. חיפשו בניו־יורק, בטורונטו, בדאלאס, איפה לא. רק לא אצלנו בארץ. זו יוקרה? זה סנוביזם".

„שני עורקים נפתחו, השלישי נותר חסום"

לפני שנתיים וחצי עבר מיכאל דקל ניתוח לב פתוח ◻ בחודש שעבר שב לבו להציק לו ◻ הפעם השתמשו הרופאים בשיטה החדשה: ניפוח בלון לפתיחת עורקים סתומים ◻ סגן שר הבטחון מספר על מחשבותיו והרגשתו לפני הניתוח ובזמן הטיפול בבלון, שעליו הוא אומר: „זה לא נעים, אבל אתה ער, שומע ורואה הכל ואפילו מחליף בדיחות עם הרופאים"

מיכאל דקל: הרופאים לא השאירו ברירה

מאת יצחק בן־חורין

לפני שנתיים וחצי עבר מיכאל דקל ניתוח לב פתוח, במכון הלב של בית־החולים „שיבא". בחודש שעבר, שב לבו להציק לו. חקירת המשטרה בפרשת הקרקעות ביהודה ושומרון, לא הוסיפה לבריאותו. סגן שר הבטחון, הרגיש כי אינו מסוגל להמשיך ככה.

„אלה היו ימים לא טובים. אמנם הייתי ער ופעיל, אבל סבלתי. לא הייתי מסוגל להמשיך להתהלך עם כאב הלב ונטילת תרופות בכמויות. נפשית לא יכולתי לשאת את זה יותר. אמרתי לרופאים, שאני רוצה לעבור טיפול בבלון, ואם זה לא יצליח – שינתחו. ב־2 בינואר עברתי את הטיפול בבלון. שעתיים וארבעים דקות של טיפול מהפכני לפתיחת עורקים סתומים, שמנע ממני, לפחות לפי שעה, להזדקק לניתוח לב נוסף", סיפר מיכאל דקל.

ביום שישי, ה־22 ביולי 1983, חש דקל לראשונה כי משהו אינו כשורה. בבוקר הוא כיסח את הדשא בבית במושב נורדיה וחש כאבים בחזה. היה בטוח שהתקרר. הוא הספיק לנסוע לפגישה עם יצחק שמיר. בערב ביקר אצל הבת בחיפה. בשבת בבוקר בחוף נתניה אמר לאשה צביה שהוא אינו מצליח לשחות כמו שצריך. בצהריים בא הנכד ודקל התקשה להרים אותו.

ביום ראשון, בדרך לירושלים, קפץ לבדיקה ב„שיבא". הקרדיולוגים בדקו והחליטו לאשפזו. עבר צינתור וחשב שהוא חוזר הביתה. למחרת בא פרופסור גור ואמר שצריך לנתח.

„הייתי המום. לא הרגשתי את עצמי חולה. התקף לב הצטייר בעיני כמשהו גדול, שמפיל אותך. אותי זה לא הפיל. הייתי סגן שר החקלאות, והיו לי דברים להשלים. ביקשתי חודשיים להסדיר את העניינים לפני הניתוח. אבל הרופאים השאירו לי ברירה – ניתוח תוך יומיים או ארבעה.

סיפר דקל: „בשעה 11 לפני הצהריים הודיעו לי. ביקשתי שהות עד שבע בערב להחליט אם אני מסכים לניתוח. הזמנתי את בני המשפחה להתייעצות בשעה שבע. בינתיים הסתובבתי במסדרון מכון־הלב לחשוב על האפשרויות. ניתוח לב? זה נשמע קרדינלי, אבל הם לא השאירו לי ברירה. הם אמרו שצריך לנתח.

„הסתובבתי שעה וחצי במסדרון ושאלתי את עצמי: למה דווקא אני? אני שתמיד עבדתי עבודה פיסית, שנחשבתי לאדם בריא. לא עישנתי, לא שתיתי אלכוהול, לא זללתי. ריבונו של עולם, למה זה מגיע לי? ואם הניתוח לא יצליח? חשבתי על המשפחה ושוב שאלתי: מדוע דווקא אני?

אחרי שעה וחצי של מחשבות קשות הבנתי שבעצם הרופאים לא השאירו לי סיכוי לחיות בלי ניתוח ושאין לי שום ברירה. הודעתי שאני מוכן להיכנס מיד לניתוח לב פתוח. באו ידידים לבקר. הגיעו יצחק שמיר, יורם אריזור, וחברים אחרים".

מיכאל דקל נותח ב־31 ביולי 1983. הניתוח ארך שבע שעות. „פתחו לי את החזה, לקחו לי עורק מהרגל והשתילו אותו ליד הלב. היו לי ארבעה עורקים סתומים. הרופאים ביצעו ארבעה מעקפים תחתם הזוים שלי ביצלר".

יומיים לאחר הניתוח, קם דקל על רגליו והסתובב במסדרונות. עברו עוד חמישה ימים והוא עזב את בית־החולים. דקל היה פטור מכאבי־חזה, אולם סבל מהצלקת שהותיר אחריו הניתוח – התפר המגליד בחזה והרגל שממנה נלקחו העורקים. עד שבוע עבר דקל שב לחצי יום עבודה במשרד סגן שר החקלאות. הכאבים חלפו בערך חודש לאחר הניתוח.

מספר מיכאל דקל: „השנה הראשונה לאחר הניתוח היתה שנה טובה מאד. לא כאב לי שום דבר. היתה לי תחושה נפלאה של השתחררות מהמועקה של אדם המצפה לניתוח לב. חזרתי לתיפקוד מלא – 15 שעות עבודה ביום, נסיעות של אלפי ק"מ בחודש. טיפסתי ברגל על הגבעות של יהודה ושומרון. בבית כיסחתי את הדשא, עדרתי את הגינה ושתלתי שתילים".

אחרי כשנה שבו לאיזור החזה הכאבים המוכרים. דקל התקשה ללכת. בספטמבר 1984, הוא חש שחייו פגומים. הוא ניסה להדחיק את המחשבות על הצורך בניתוח נוסף. המציאות שבה והזכירה לו את מצבו.

בינואר 1985 חש ברע בחדרו במלון ירושלמי ואושפז בבית־החולים "שיבא" לשלושה ימים. במאי אותה שנה שוב אושפז ליומיים. הוא לחץ לעזוב את „שיבא" ונסע הביתה. למחרת הוחזר באמבולנס לבית־החולים.

„עשו לי צינתור והתגלה ששלושה עורקים סתומים. הציעו לי לעבור טיפול בבלון. הסבירו לי שזה עשוי להצליח בשני עורקים. ידעתי שמבחינת הטיפול, זה לא דרסטי כמו ניתוח. משהו כמו צינתור פלוס".

בחודשים הבאים היה מיכאל דקל נתון למעקב צמוד של רופאי מכון־הלב של "שיבא" ושל צוות החקירה של פרשת הקרקעות. החקירות והפרסומים באמצעי התקשורת, לא תרמו להשקט לבו של סגן שר הבטחון החדש. ב־2 בינואר, בעיצומה של הפרשה, הוא הוכנס לבית־החולים.

דקל מספר: „בניגוד לניתוח, שהיה בהרדמה מלאה ובמשך שבע שעות, הפעם הייתי בהכרה מלאה במשך שעתיים וארבעים דקות של החדרת הבלונים. הסתכלתי במוניטור מולי וראיתי את כל מה שהרופאים עשו, אם כי לא הבנתי הכל.

> **שאלתי את עצמי: ריבונו של עולם, למה זה מגיע לי? אני שתמיד עבדתי, לא עישנתי, לא שתיתי, לא זללתי ◻ ואם זה לא יצליח?**

„זה טיפול לא נעים, דומה לתהליך של צינתור. מחדירים לעורק את הצינור שבקצהו בלון. אתה רואה במוניטור את כל הפעולה. שואלים אותך אם זה כואב ונותנים זריקה לשיכוך כאבים. זו תחושה לא נעימה. אבל אתה ער, שומע הכל ואפילו מחליף בדיחות עם הרופאים. אז מחדירים גאז לניפוח הבלון. הפעולה נמשכת אולי 30 שניות וזה כואב. חוזרים על הפעולה בעורק הסתום השני והשלישי".

שלושה ימים לאחר הטיפול נשלח לביתו. הוא חש הקלה גדולה, אם כי הכאב לא חלף. שני עורקים נפתחו, אולם עורק שלישי נותר סתום. בניגוד לכאבים שלאחר הניתוח, הפעם לא היו כל תופעות־לוואי. כעבור יום חזר מיכאל דקל ללשכת סגן שר הבטחון.

„עורק אחד נשאר סתום, אבל זה לא קריטי. אני הולך כל בוקר 3־4 ק"מ ומקפיד על מנוחת צהריים, כמצוות הרופאים. יש הקלה גדולה מאז הטיפול שעברתי בחודש שעבר, אבל אין לי תחושה שיצאתי מזה. בעיות הלב שלי ממשיכות ללוות אותי. אם העורק הסתום יכביד עלי, אצטרך לעבור ניתוח נוסף".

מיכאל דקל הוא מאלה שעברו הן ניתוח לביצוע מעקפים לעורקים שנסתמו והן טיפול בבלון להרחבת עורקים שנסתמו. ניסיונו האישי מלמד שהטיפול בבלון מהווה מהפכה של ממש.

„לפני הניתוח היו המחשבות והפחדים שאי אפשר כנראה להימנע מהם. לפני הטיפול בבלון לא היה שום חשש. במקום הרדמה כללית וניתוח שנמשך שבע שעות – טיפול בלי הרדמה של שעתיים וארבעים. ההתאוששות לאחר הטיפול בבלון היא מיידית. בלי תופעות הלוואי של ניתוח, כאבים, התפרים שמתאחים. לאחר הבדיקות שנמשכו שלושה ימים פשוט קמתי וחזרתי הביתה. לרוע מזלי, אחד העורקים סתום לחלוטין ולכן הטיפול בבלון לא סייע".

פרופ' לאניאדו והמערכת (הבלון הזעיר – בקצה הצינורית): „רפואת הלב האגרסיבית הגיעה לפתחנו" (צילום: שמואל רחמני)

בלון במקום איזמל

מחדירים בלון קטנטן לעורקים הכליליים ◻ הבלון מרחיב את העורק החסום ◻ רופאי־הלב לא נעלבים כשמשווים אותם בענין זה לשרברבים ◻ הם רק מזכירים שמדובר בהצלת חיי־אדם ◻ פרופ' לאניאדו: זה לא ניתוח, האישפוז קצר מאוד והעלות רק כשליש מניתוח מעקף

מאת אברהם פלג

בלון קטן מחולל מהפכה גדולה ברפואת הלב. מאות אנשים בארץ – ואלפים בחוץ לארץ – חייבים את חייהם ובריאותם הטובה לשיטה חדשנית זו.

לפי שיטה זו מחדירים את הבלון לתוך העורקים הכליליים (המוליכים דם אל הלב) שהוצרו או נסתמו כליל. הבלון מתנפח ומרחיב את העורק החסום ובכך פורץ את הדרך לפני הדם כדי שיוכל להגיע אל הלב המשווע למזון. הדבר דומה לפריצת צינורות סתומים במטבח או במקלחת. הקרדיולוגים אינם נעלבים שמשווים אותם לאינסטלטורים. הם רק מזכירים שמדובר בהצלת חיי אדם.

טרשת עורקים גורמת להיצרות העורקים הכליליים ואף לסתימתם המוחלטת. זה מתרחש כאשר קריש נתקע בכלי הדם שהוצר וסותם כליל את מעבר הדם אל הלב. הדם מוליך את סם החיים, המזון, אל שריר הלב. כשנאטם העורק נפגע השריר – מצב הקרוי אוטם שריר הלב.

בשנות השישים היה הטיפול בנפגעי אוטם מוגבל למדי. היו משכיבים את החולה למנוחה גמורה במשך כמה שבועות, מספקים לו חמצן, תרופות ומשגיחים בשבע עיניים שמא מתרחש דום לב. מצב זה – הנגרם עקב הפרעות חשמליות הגורמות לפרפור חדרי הלב – פירושו מוות פתאומי. במקרה כזה נותנים לחולה הלם חשמלי כדי להחזירו לחיים. גם אם ניצל החולה מ„מוות קליני", הנזק שגרם האוטם לשריר הלב אינו ניתן עוד לתיקון.

תיאור רפואי זה יכול להיות שייך לעבר, במרכז רפואי המצוייד בכלים החדשים לטיפול בנפגעי אוטם. „כיום", אומר פרופ' שלמה לאניאדו מנהל המחלקה הקרדיולוגית במרכז הרפואי איכילוב בתל אביב, „אנחנו מסוגלים להתערב ממש תוך כדי התקף הלב, ולצמצם את הנזק, או אף למונעו כליל".

פרופ' שלמה לאניאדו מגדיר התפתחות זו כמהפכה בקרדיולוגיה. רפו־את לב הרשעית זו מבוססת על שיטה משולבת של המסת הקריש שגרם להסימה והרחבת העורק הכלילי על ידי בלונים.

החולה השרוי באוטם מובא לכאן במהירות האפשרית. בשלב ראשון מחדירים לתוך העורק הכלילי שלו – או מזריקים לגופו – תרופות הממיסות את הקריש „היושב" על החסימה ואחראי ליצירת האוטם. החומר השימושי ביותר למטרה זו הוא סטרפטוקינזה. בשלב שני מפעילים את הבלון.

הבלון הזעיר עשוי מחומר פלסטי וקוטרו אינו עולה על מילימטר. מרכיבים אותו על ראש צנתר המוחדר אל העורק הכלילי. הקרדיולוגים מנחים, חיצונית, בעזרת שיקוף רנטגן את התקדמות הבלון עד שהוא מגיע לחסימה בעורק.

עתה ממקמים הרופאים את הבלון על הקריש – שקודם לכן כבר הומס בעיקרו על ידי הסטרפטוקינזה – ומנפחים אותו על ידי שמזריקים לתוכו נוזל, הגורם להתנפחותו בשיעור מ־2.5 מילימטרים עד ל־4 מילימטרים.

כל התהליך משתקף ברנטגן ורואים כיצד הבלון שהתנפח, מועך ומשטח את החסימה. אולם יש קריש „עקשן" ואז הבלון פורץ את החסימה ומפורר את הקריש. הבלון נשאר מנופח כדקה עד שתיים. כתוצאה מזה הוא עצמו חוסם את זרם הדם ללב. החולה שאינו מורדם בהרדמה כללית עשוי לחוש כאבים בחזה, אך אין בפרק זמן קצר זה כדי לגרום נזק ללב.

הרופאים מורדים לכווץ את הבלון ולשלוף אותו מן הגוף ועתה עוקבים כדי לוודא שאמנם העורק נשאר פתוח ומעביר דם אל הלב. לרוב ההרחבה יציבה ואולם במקרים שהעורק שב ומוצר – ניתן לחזור על הפעולה מיד או לאחר זמן.

אחד מחלוצי הבלון בישראל הוא פרופ' מרווין גוטסמן, מנהל המחלקה הקרדיולוגית בבית החולים הדסה בירושלים. הוא מצא כי הזרקת סטרפטוקינזה תוך שעה מתחילת האוטם – הרגע בו פוקדים כאבי חזה קשים את החולה – מפחיתה משמעותית את הפגיעה בשריר הלב. מחקר הצוות הירושלמי אף זכה לפרסום בעתונות המקצועית הבינלאומית.

פרופ' לאניאדו מציין כי שילוב שני הגורמים – החומר הממיס את הקריש והבלון המרחיב את העורק – מבטיח כיום הצלחה מירבית בטיפול באוטם. „התערבות אגרסיבית לפתיחת החסימה בתהליך האוטם מאפשרת לרופאים לצמצם את מידת הנזק לשריר הלב או למנוע כליל נזק. תוצאות כאלה נחשבו אך לפני שנים מעטות כחלום קרדיולוגי שלא יתגשם".

התנאי להצלחה הוא פעולה מהירה. הצלה מלאה של שריר הלב בשעת אוטם אפשרית אם החולה מובא תוך חצי שעה עד שעה ליחידה לטיפול נמרץ. אין תימה שתוצאות מעודדות הושגו קודם כל בבתי החולים הממוקמים בלב העיר.

פרופ' לאניאדו אומר כי כ־250 טיפולי בלון נעשו בתקופה האחרונה במחלקתו. כ־40 מהם היו מקרים של אוטם חריף. יתר על כן, השיטה החדשית נועדה גם לחולי תעוקת הלב (אנגינה פקטוריס) אשר טרשת העורקים שגרמה לכך טרם הגיעה לשלב של אוטם.

מנהל המחלקה הקרדיולוגית באיכילוב מונה שורה של יתרונות בשיטת הבלון.

- זה אינו ניתוח. אין צורך בפתיחת החזה והטיפול אינו מצריך הרדמה כללית.
- האישפוז קצר מאד. תוך יומיים משתחרר החולה לביתו.
- הטיפול החדשני עשוי להוות תחליף לניתוח מעקף. אך רק כמחצית מן החולים הללו יכולים לקבל עתה טיפול בבלון.
- עלות הטיפול היא רק כשליש מניתוח מעקף (בלון אחד עולה 450 דולר. הציוד המתכלה בכללותו עולה 1500 דולר).

כשפרופ' לאניאדו ועוזריו ראו את התוצאות של המחקר בענין זה, שנערך באיכילוב, הם החליטו להסב את תשומת לב מערכת הבריאות הלאומית לפוטנציאל רפואי חדש זה. פרופ' לאניאדו הביא לפני שר הבריאות, מרדכי גור, את הממצאים והאפשרויות. הקרדיולוג סיים את פנייתו אל השר במשפט: „מסקנתי היא שרפואת הלב האגרסיבית של סוף המאה העשרים כבר הגיעה אל פתחנו ועלינו להיערך לקראתה".

> **„תוצאות השילוב של החומר הממיס את הקריש והבלון המרחיב את העורק נחשבו רק לפני שנים מעטות לחלום"**

לוחמי הצנחנים בדרך לפעולת כנרת: „היה יום גשום וסוער, החלקנו על הסלעים"

סרן רפאל איתן היה מ"פ בפעולה שבה נפל גוליבר □ „אני נפגעתי בבטני בשני כדורים, נגררתי בסירת דיג עד לכפר נחום □ רק בבית החולים שמעתי שמ"פ פלוגה ד', יצחק בך־מנחם, נהרג בהסתערות על מוצב עקב"

„הסורים נדהמו לגלות אותנו בלב המוצב"

מאת יוסף ולטר

חורף 1955. הידיעה על התק־רית בכנרת תפסה את מפקד פלוגה ה', סרן רפאל איתן, ביום שישי אחר־צהריים, בגלעד שבה־רי אפרים. הצנחנים סיימו זה עתה אי־מון תקופתי. לפני היציאה הביתה התקשר רפול עם מטה הגדוד וביקש דיווח על המצב. „הסורים ירו על דיי־גים בכנרת. יש כוננות", ענה סמל המ־בצעים.

מספר רפול: „כאשר קיבלתי את הידיעה התחלנו בבדיקת הציוד. מיד אחר כך התקבלה הוראה להתייצב לקבוצת פקודות ב'אוהלו' שעל שפת הכנרת. בשבת, בשעה 10 בבוקר, כבר היינו מאורגנים ב'אוהלו'. על כל אחד מהכוחות הוטלה משימה שונה וכולנו נכנסנו לנוהל קרב. שטח הכינוס של הפלוגה שלי היה במחנה פילון. את השבת עשינו בתיכנון והכנות למיב־צע".

זו היתה הפעם הראשונה שפעולת תגמול נערכה במתכונת חטיבתית. התכנית היתה להנחית את הצנחנים, מתוגברים בגבעתי ובחיילי הנח"ל, על מוצבי הסורים בגדה המזרחית של הכנרת. גדוד בפיקודו של דוידי תוכ־נן לפעול מצפון עם שלוש פלוגות: רפול עם פלוגה ה' במוצבי השפך, אלישע עם פלוגה ו' על בית־זבק ואהרן זמיר עם פלוגה ב' בחסימה.

מדרום פעלו פלוגות בודדות שהיו כפופות ישירות למיפקדה של אריק שרון שנמצאה על נחתות חיל הים בכנרת.

סיירת הצנחנים, מתוגברת בסגל פלוגה ג', בפיקודו של מאיר הר־ציון, פעלה על מוצבי קורסי. פלוגת גבעתי, בפיקודו של שמואל גולדברג, ובסיועו של דני מט, פשטה על מוצב הגבול בנוקיב. פלוגה בפיקודו של יאיר תל־צור שימשה עתודה ניידת. כוח בפיק־דו של בירו יועד לחסימה על הגבעות כלפי רמת־הגולן. פלוגה ד', בפיקודו של גוליבר, נחתה מהים ופשטה על המוצב בכפר עקב. לראשונה בהיסטו־ריה של הצנחנים הופעלו סירות גומי לנחיתה.

רפול: „היעד שנקבע לפלוגה שלי היה מוצב השפך בצפון הכנרת, מוצב שהירדן תחם אותו במערב, הכנרת בד־רום ומישור הבטיחה במזרח ובצפון. לפי התכנית היינו אמורים לחצות את הירדן צפונית למוצב ולתקוף אותו מעורפו. זו היתה הפעם הראשונה שהצנחנים השתתפו בפעולה בסדר גו־דל של חטיבה, אבל המסגרת היתה גדודית. גדוד 890 בפיקודו של אריק שרון לקח על עצמו את המשימה. דווי־די היה סגנו.

„יום א' הוקדש לתצפיות על היע־דים ולתידרוכים אחרונים. לכל הפלו־גות נקבעה שעת שין אחידה. יצאנו ממחנה פילון במשאיות וירדנו במקום שנמצא בו כיום המושב אלמגור. התח־לנו לצעוד ברגל. היה יום גשום וסו־ער. החלקנו על הסלעים. הגענו אל הירדן בזמן. הפלוגה של אלישע היתה אמורה לחצות ראשונה והפלוגה שלי אחריה.

„התחלנו לנפח את סירות הגומי. אבל הרעש שהקימו בקבוקי האוויר הדחוס היה איום. החלטנו לוותר על הרעיון. נטשנו את הסירות, השייטים חצו את הירדן, חיברו חבלים אל הגדה השניה וכך הצינו, מים מתחתינו וגשם זלעפות ניתך על ראשנו. המשכנו לנוע, כל אחד על הציר שלו: אלישע הלך לבית־זבק ואנחנו כבר היינו קרו־בים אל היעד".

בעוד הפלוגה של רפול מתקדמת אל המוצב בשפך, נשמעו לפתע יריות מאחור. אחר־כך התברר שאנשי המוצב הסורי הבחינו במהומה העבירו קבוצה של לוחמים את הירדן. הסורים נעו צפונה לאורך הגדה בצד הישראלי והפתיעו את זנבה של פלוגת הנח"ל שהיתה בעתודה. הם פתחו באש והרגו שניים מחיילינו. רפול הורה לחייליו להמשיך לפי התכנית.

„חילקתי את הפלוגה לשלוש קבו־צות: כוח ראשון היה אמור לפרוץ לתעלות הקשר הצפוניות של המוצב.

כוח שני לתעלה הדרומית וכוח שלי־שי, אני נמניתי עליו, במרכז. אנחנו היינו אמורים להיכנס דרך הפשפש של המוצב.

„התקרבנו לגדרות בשקט, בלי להי־תגלות. אבל אז התברר לנו שהתעלה הדרומית חסומה ברשתות־דייג. הדבר עיכב את הכוח הדרומי לדקות מספר, כדי לפוצץ את הגדר בעזרת בנגלור. הכוח הצפוני והכוח המרכזי כבר היו בפנים. ההפתעה היתה שלימה.

„בשלב זה היינו אמורים לקבל סיוע ארטילרי, אבל הפגזים נפלו לכנרת. הטיווח לא היה מדוייק. החלטתי לא לתקן את האש אלא לנצל את הקירבה למוצב לצורך הסתערות מיידית. הסו־רים ממש נדהמו לגלות אותנו בלב המוצב. הטיהור הסתיים מהר מאוד. התנגדותם היתה דלה. תקפנו אותם מעורפם והשתלטנו על המוצב כולו תוך שעה קלה".

זו היתה פעולה קלאסית, אך לא בלי נפגעים. אחרי שנסתיים טיהור המוצב נשמעו יריות מהקצה הצפוני־מזרחי. הלוחמים שהשתרעו למנוחה קצרה זינקו ממקומותיהם.

רפול: „תפסנו עמדות לכיוון הירי וכשנפתחה אש בפעם השניה, זיהינו אש מקלע ושלושה רובים שנורתה מה־תעלה. כנראה שהסורים הוציאו כוח נוסף לאחר שנודע להם על זנב פלו־גת הנח"ל.

„נערכנו להסתערות. אני, קצין גד־סף ושני חיילים, התפרשנו והסתערנו תוך הנחתת מכת אש. הסורים ירו צרור נוסף. אני נפגעתי בבטני משני כדורים וכדור נוסף פגע בקצין שלידי. השכיבו אותי על אלונקה. מישהו מהחבר'ה הביא סירת־דייג והחלו לגרור אותה ברגל אל שפך הירדן. משם עד לכפר־נחום, למקום שיכול היה להגיע אמבולנס ולפנותני. רק בבית־החולים שמעתי שמ"פ פלוגה ד', יצחק בך־מנחם („גוליבר") נהרג בהסתערות על מוצב עקב".

גם פעולת כנרת לא הביאה לשקט המיוחל בגבול.

אומר רפול: „אינני יכול לומר שה־סורים שקטו אחרי פעולה זו. להיפך, אני זוכר ימים קשים מאוד בשנים 1957 ו־1958. גם לאחר מכן, שיטת פעולות התגמול לא השיגה את האפ־קט הנדרש, לפחות לגבי סוריה. מצד שני, אני סבור שהסורים הבינו מהי העוצמה והיכולת הטמונים בצה"ל.

„פעולות התגמול תרמו גם תרומה רבה מאוד ליכולתו ולדמותו של צבא ההגנה לישראל. גם כיום נוקט צה"ל שיטות של פעולות־גמול ופעולות יזו־מות. האפקט איננו מיידי, יש לכך השלכות לטווח ארוך. לפעמים מצלי־חים ולפעמים נכשלים. העיקר הוא להי־עז ולבצע".

את הדברים הללו אמר רפול ביום שבו יירטו מטוסי חיל האוויר את המ־טוס הלובי.

גוליבר: עם ברנר והמקלע

הכינוי „גוליבר" שניתן לסרן יצחק בךמנחם, שנפל לפני 30 שנה בפעולת כנרת, לא התייחס רק לממדי גופו, אומרים חבריו □ מוטה גור: „אני לא זוכר עוד אדם כמוהו" □ „הוא היה צועק: תראו אותי, יורים? אז מה, לא כל כדור פוגע"

מאת סופר „מעריב"

„כשקברו אותו, היתה לי הרגשה שארס־טו הוא פורץ מתוך הקבר. מי שהכיר אותו, הבין שעוצמה כזאת אי־אפשר להשתיק". חבריו של סרן יצחק בךמנחם ז"ל נבוכים. הם אינם מורגלים בסופרלטיבים. אבל אצל בךמנחם, הם אומרים, לא פחות מאשר קומתו הגבוהה וממדיו העצומים, הכינוי „גוליבר" שהודבק לו היה מכוון גם לעניינים שבנפש.

„אחד בדורו ואולי בדורות", אומרים עליו ותיקי הצנחנים. „קשה להעלות על הדעת מישהו בעל כשרון גדול משלו כאשר מדברים על יכולת פיקוד. אני לא זוכר עוד אדם כמוהו", אומר מוטה גור. לפי גור, נפילתו של גוליבר בקרב היתה „אבידה לאומית ממדרגה ראשונה".

אפשר רק לדמיין את גוליבר היום, בן 56, אולי אלוף במילואים, אולי רמטכ"ל, אולי מנהיג לאומי. ודאי קרוב למרכז העניינים. ביומן שניהל כתב פעם גוליבר: „... ניסיתי לעלעל היום בכתבי ברנר. הוא כתב שם שבלי מסירות יוצאת מן הכלל לא היתה תקומה. האם אצלי זה כך?"

יצחק בךמנחם נולד ב־7 ביולי 1929 לגיטה ויחזקאל בךמנחם, חקלאים ברמתיים. הוא למד בכפר מל"ל, בכפר־סבא ואחר־כך סיים את לימודיו בבית חינוך תיכון בתל־אביב. אחיו, נפתלי, אומר שאת הכינוי „גוליבר" הדביקו לו חבריו בכיתה י"ד, אחרי שראו את הסרט על הענק שסובב במדינת הגמדים.

גוליבר היה מראשוני המתגייסים לפלוגות החי"ש של ההגנה. הוא הצטרף לחי"ש השרון. תחת פיקודו של אריק שרון, כמפקד־כיתה, השתתף בפעולות התגמול בקלקיליה ובמארבים נגד השיירות הערביות שנעו לכיוון יפו.

צבי גרמן, מפקד גדוד 32 בחטיבת אלכסנדרוני, אומר שכבר אז ניתן היה להבחין שהגוליבר הזה יודע היטב כיצד אוחזים בנשק ומה עושים בו. „אני זוכר – מספר גרמן – שבקרב על תל־השומר תיפקד גוליבר עם המקלע שלו בצורה יוצאת מן הכלל. לבדו הוא הצליח להפוך עם המקלע את משאית התגבורת שהגיעה למקום הקרב".

לפעמים נדמה היה שגוליבר נולד עם המקלע ביד. „הוא היה סופר־מקלען", מספר עליו אחד הלוחמים. „אני לא יודע איך, אבל הוא התנהג ללא חת, לא פחד מכדורים. הוא היה צועק: חבר'ה, תראו אותי, אני עומד, יורים? אז מה? לא כל כדור פוגע. האומץ הזה והמקצועיות הזו הולכו להתפרסם בכל מקום, זה עבר לגדוד ומשם לחטיבה ומשם הלאה".

גוליבר האמין בעוצמת־אש, קודם כל בעוצמה שלה, וכאשר מישהו דיבר אז על עוצמה הוא התכוון ל„ברן". הוא לא עזב את ה„ברן" שלו לרגע אחד והוסיף עליו עוד ועוד תחמושת, כמה שרק יכול היה לשאת. הוא היה אומר: „חייל צריך להיות מצויד במקסימום נשק ותחמושת. מה שבטוח – בטוח".

כאשר יצא לקרב, היה גוליבר עטור בשרשראות של רימונים וכדורים, וב„ברן" שהיה מבריק משמן. קצת קשה היה להאמין שהאיש הזה שונא מלחמות ומעדיף את הקילשון והמגרפה בבית הוריו ברמתיים.

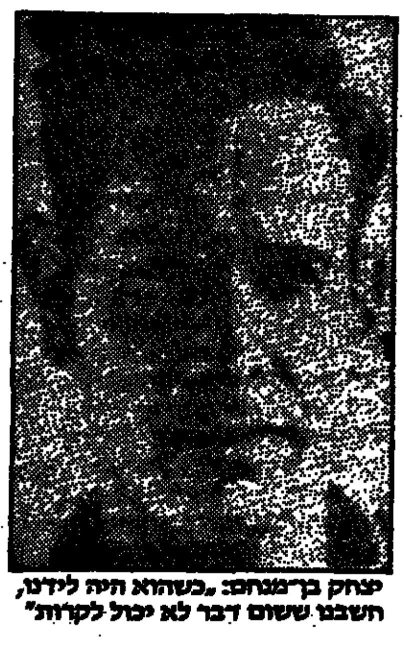

יצחק בךמנחם: „כשהוא היה לידנו, חשבנו ששום דבר לא יכול לקרות"

ב־25 במאי התנהל הקרב המר על לטרון. גוליבר היה שם, פלוגה ב', גדוד 32, עם המקלע, כמובן. המג"ד צבי גרמן מספר: „אני זוכר את גוליבר הולך וחוזר מתוך הקרב, כל הזמן, ללא הפסקה, עוזר ומסייע לאחרים ולפצועים ומתנהג מעל ומעבר למה שחייל יכול לעשות. היה שם כל כך חם ולא היו מים, אז הוא פשוט שתה שמן רובים".

אחרי לטרון, ביוני 48, היתה ההפוגה הראשונה וגוליבר הצטרף לגדוד 89 של סגן־אלוף משה דיין. זה היה גדוד שהורכב מטובי הלוחמים, מתנדבים כולם, גדוד הקומנדו קראו לו. אחר־כך, בסוף הקיץ, נבחר גוליבר, בן 19 בסך־הכל, להימנות עם משלחת בת תשעה אנשים שנשלחה לארצות־הברית כדי להתרים שם את היהודים למען המדינה הצעירה.

אביו של גוליבר מספר: „הוא התרגש מאוד לקראת הנסיעה. אני זוכר שהוא הושפע מאוד מאברהם לינקולן, וכאשר הם הגיעו ל'לינקולן ממוריאל' הוא נעמד בגבו אל הפסל ודקלם בעל־פה את כל נאום גטיסברג שמופיע שם על הקיר". העיתונאים האמריקאים הנדהמים מיהרו לראיין את הצעיר הישראלי.

באחד מימי השהות באמריקה, ביקרו חברי המשלחת אצל אלמנתו של הנשיא רוזוולט ועל גוליבר הוטל להגיש לה את סמל ה„הגנה". אחר־כך, ביומנו האישי, כתב גוליבר: „אמרתי לה: כשהלכנו ב־25 במאי שנה זו לפרוץ את הדרך לירושלים, ראיתי משהו הקשור לסמל הזה, אשר אני מוריד עתה מעל ראש בגדי ונותנו לך. בבוקר יצאנו למעלה מ־60 איש משתי מחלקות ובערב חזרנו שבעה־עשר. בתוך מנוסה של 200 נגד 1,300 בריטים ולגיונרים, ניסיתי לסחוב כמה מחברי הפצועים והם תקעו בי את ציפורניהם ואמרו: אנחנו נמות, אתה ברח. אתה תיקום את דמנו. וקח את הנשק כי בנפשנו הנשק הזה. את הרגב שעל הסמל נשאו אותם קרבנות ברגעיהם האחרונים, ואותה רוח של הסמל היא, שפתחה את הדרך לירושלים והביאה לנצחוננו".

„הגברת אלינור רוזוולט – ממשיך גוליבר לכתוב ביומנו – עטה בהתרגשות את הסמל, לחצה את ידי בחמימות כשהדמעות נקוות בעיניה ובעיני מורגנטאו הניצב לידה".

השליחות הסתיימה, גוליבר חזר לצבא, סיים קורס קצינים. בוקר אחד יצא מהבית כדי להשתחרר, ובערב חזר כשבידו התחייבות לשנת שרות קבע. להוריו הנדהמים הסביר אז את מה שכתב גם ביומנו: „זהו החוב שאני חב על שחזרתי בריא ושלם הביתה, אחרי כל ההרפתקאות שבהן התנסיתי. אקרא לחוב זה גורל, מזל, יעוד, השד יודע מה..."

בשנת הקבע שרת גוליבר בסגל המדריכים של בית־הספר לחיל רגלים. עמיתיו מספרים על „חולשתו" הרבה לחלשים ול„מפגרים" שבין החיילים. הוא היה מעודד אותם במסעות, סוחב חלק מהציוד, מסרב לתת להם להיכשל.

מספר סגנו מוסק'ה יעקובוביץ': „עד היום אני רואה בו דוגמה למדריך הטוב בצה"ל. אני זוכר איך אחרי יום אימונים מפרך, ב־11 בלילה, כשהייתי כבר מת לישון, הוא היה מביא לחדר שלנו את החלשים, מושיב אותם על המיטות, גם על המיטה שלי, ואז משוחח איתם על השיעורים, מתרגל אותם ומוודא שכל אחד מהם קלט את החומר כדי שלמחרת לא יכשל שוב".

גוליבר השתחרר ועלה לירושלים ללמוד משפטים. בשנה הראשונה עוד היה נוטל חלק פעיל בהרצאות המכבתים, אך בשנה השניה והשלישית היה נעלם יותר ויותר, חוזר למחרת בבוקר לדירתו השכורה בירושלים ולא מספר דבר. גוליבר הרגיש שמקומו בצה"ל. בתקופת הלימודים עבר קורס מג"דים והשתתף בעשרות פעולות־עלומות עם מתנדבים נוספים אשר לימים היוו את הגרעין שממנו קמה היחידה 101.

שלמה באום: סוד כוחו של גוליבר שהיה איש יפה אשר ידע לסחוף אחריו את כולם – את היפים והמכוערים כאחד

בספטמבר 1955 חזר גוליבר לצנחנים, מפקד אחת הפלוגות בצנחנים. מוטה גור נפצע וגוליבר התייצב ליד מיטתו בבית־החולים וביקש: „אני רוצה להחליף אותך". היום אומר גור: „הייתי מאושר. לא יכולתי לחשוב על מחליף מוצלח יותר. עובדה, תוך כמה ימים הוא הצליח להתחבב על החבר'ה בצורה נדירה. הם היו ממש משוגעים עליו והפרזיולוגיות שהם העטירו עליו, במכתבים שכתבו לי, היו, איך לאמר, ממש מביכות".

כך הגיע גוליבר לפעולת כינרת. על פלוגתו הוטל לכבוש את הכפר הסורי עקב. הפלוגה חצתה את הכנרת על־גבי נחתות ומהחוף המשיכה ברגל לעבר היעד. על נפילתו של גוליבר, מתקשים החברים לדבר גם כיום. רימון־יד, שזרק חייל סורי, התגלגל על הארץ, נעצר ליד רגליו של גוליבר ושם התפוצץ.

סגנו טיבי שפירא זוכר את גוליבר צועק לעברו: „טיבי, תפוס את הפיקוד, נפצעתי". אהוד, חבר של גוליבר שנפצע באותה פעולה: „כשהתברר לנו שהוא מת, הרגשנו פתאום חשופים כל־כך, פגועים. הוא תמיד נתן לנו את התחושה הבטחון הזה. כשהוא היה לידינו, חשבנו ששום דבר לא יכול לקרות..."

האח השכול: „הוא היה חזק כל־כך. לא האמנו בכלל שהוא יכול להיפגע".

ב־13 בדצמבר 1955 הובא למנוחות ברמתיים. הרמטכ"ל משה דיין אמר: „עם ישראל, הננו מביאים למנוחות חייל גיבור".

חבר אחר נזכר במסיבת סטודנטים בירושלים, שבה רקד גוליבר כל הערב עם המכוערות שבבנות. אחר־כך הוא הסביר שגם להן מגיעה תשומת־לב, לא רק למיוחסות. שלמה באום, חברו של גוליבר מה־101 מסביר שזה, כנראה, היה סוד כוחו של גוליבר. איש יפה, חייל מעולה, שידע לסחוף אחריו את כולם, את היפים והמכוערים כאחד.

(קלטי: התכנית „הוא היה ענקי" ששודרה בגלי צה"ל)

בפיקוח משרד החינוך והתרבות

להצליח בבגרות

בת"א: עברנו מבנין גמנסיה הרצליה לבי"ס תיכון חדש!!

הנחות משמעותיות למקדימים להרשם!

נמשכת ההרשמה לכתות בוקר וערב, למועד יוני 1986 לכל מקצועות הבגרות כולל: מתמטיקה מורחבת * פיזיקה מורחבת * ביולוגיה * הכנה לטכניון * בחינות פסיכומטריות

רק באולפן לבגרות בהנהלת אינג'. א. לחמן (מחבר הספרים):

1. לימוד עד להצלחה בבחינה, או החזר שכר לימוד במקרה של כשלון; 2. 87% מהתלמידים עברו את בחינת הבגרות במתמטיקה בהצלחה; 3. מורים מעולים בכיתות קטנות (כיתות בוקר וערב). 4. מלמדים את כל החומר הדרוש לבחינה כך שלא נדרש ידע מוקדם; 5. מכונית חדשה תוגרל מדי שנה בין התלמידים שיכינו 80% משעורי הבית.

ורד אשואל (בתמונה): "הקורסים באולפן לבגרות ברמה גבוהה מאד. אני מאד מרוצה". גב' אבידר (אם לתלמיד שמינית): לאחר הקורס הפך בני לאדם אחר, לא

הרשמת תלמידים אינטרניים, במשרד החינוך לבחינות במשנה מסתיימת ב־20.2.86

ההרשמה: תל־אביב: רח' דרך חיפה 81 (בי"ס תיכון חדש חדר 7), טלפון: 03-461106.

ירושלים: רח' המלך ג'ורג' 16 טל' 222375, 02-222340.

חיפה: רח' יל"ג 3 (בית לינת בשים) ליד קולנוע "רון", טל' 04-641040, 04-667411.

באר שבע: בבניין העצמאות, רח' העצמאות 40, קומה 6, טל' 73146, 057-71690. מיזוג אוויר מלא בכיתות.

ראש העין: פרוייקט שיקום השכונות, טל' 03-9369459.

זו בלבד שהוא מתמצא היטב בחומר, אלא שקיבל בטחון עצמי שממש אין להכירו.

אליהו חבה: (בתמונה): "מ־6 בתיכון ל־10 באולפן לבגרות בפיזיקה 5 יחידות".

האולפן לבגרות

בית ספר ערב לאקסטרנים ותלמידי תיכון, בהנהלת אינג' א. לחמן מחבר הספרים

אורנית

דו"ח / אמנון אברמוביץ'

ג'יבריל: נושא עובר בגשם

פרושן: אמריקה

נבון ושמואלי: לדבר עם הפקידים

ד"ר שביט: בורות

הראשון לציון: עמידת הנצפית

רד אלינו אווירון

מוזר הדבר שבמדינה שמייצרת כל־כך הרבה חברות־קש, להברחות כספים, לעסקאות סיבוביות, להימלטות ממס – טרם נוסדה חברת־קש לטיפול במנהיגי ארגוני חבלה (נאמר: משוגעת בע"מ). והמדינה ממשיכה להתעקש לעשות בעצמה ולאור היום את העבודות השחורות.

בבוקר היום התראיין שר החוץ יצחק שמיר ובישר את לכידת אבו־ניראל. כמו עם כמו מנחם בגין, בליל הברווזים, כשבירך את חיילי צה"ל בדרכם אל יעדיהם. על הללו אין להתפלא, אבל מה קרה למפא"יניקים? אולי הם הם הקרבנות האמיתיים של שבע שנות בגין: ניהול מדינה – שנו מפא"יניקינו כל השנים – הוא עניין אפור, יומיומי, איטי ומפרך. לא הבלחות הבזקות וחבק וגמרנו.

יותר מכל אהבתי את המינוח „פאשלה". יירוט המטוס הוא „פאשלה" כשם למשל שמלחמת יום־כיפור היתה „מחדל". הגדרה סכנית ממעטת לכשלון מהשבתי בסיסי. הולכות כאלה, אמר ראש הממשלה פרס, מקבלים תוך בקשת ספרות.

אבל בשביל הולכות כאלה, ראש הממשלה פרס, צריך תשתית מחשבתית ונפשית של שנים.

עד לא מזמן התגאתה סביבתו של ראש־הממשלה בתרומתו הכבירה לתרבות פוליטית חדשה. עם פרס ורבין, אמרנו לעצמנו, אפשר לישון בשקט. בהנחה שמלחמת לבנון היא אמת המידה, זה עדיין נכון. עם פרס ורבין אפשר ללכת לישון בלילה בשקט – אבל קצת קשה לקום בבוקר בשקט (תנינים, יירוט מטוס).

אירופוי שינת צהריים: הפוליטיקה הישראלית, רבה בשנים, הנחילה לנו כללי ברזל מעטים. אחד מהכללים קובע: כאשר ד"ר בורג בחו"ל – תמיד תהיה פאשלה. מפעולת כראמה בואכה הפיגוע בכביש החוף דרך חילופי המחבלים עד היירוט השבוע. היה כי יאמר לך בנך לאמור, שהד"ר בורג תמיד בחו"ל – תאמר לו, שיש להמתין בסבלנות.

לאור ההפצצה בתוניס ואישאט בתוניס נשמעה הבדיקה הזבבנית פסוודו־משפטית כאילו מדובר בשטח אקס־טריטוריאלי. אתמול טענה צמרת צה"ל, שלא מדובר במטוס אזרחי שטס בנתיב טיס בינלאומי אלא במטוס חכור על־ידי מחבלים. כוחו של הטיעון הזה היה יפה למקרה שהפעולה היתה מצליחה. מאחר שהמחבלים המבוקשים לא נמצאו במטוס – היה זה, בעינינו הרואות, מטוס שהטיס אזרחים בנתיב טיס בינלאומי. לא נותר לנו אלא לקוות ולהתפלל שהכוננות המבצעית של צה"ל עולה על זו ההסברתית־משפטית. שבמלחמת השדה הבאה, שלא כמו במלחמת ההסברה, צה"ל לא יילחם את המלחמה הקודמת.

הרמטכ"ל מושה וחצי לחץ לבצע את היירוט. להכרתו של רב־אלוף לוי אפשר לומר, שבניגוד לקודמו שהתעיימר לטפל למחבלים בתשתית, הוא מסתפק בטיפול ברמת־הזהב: בלוח הטיסות.

ביירוט המטוס, כמו בהפצצה בתוניס, היתה סוף כותנה במעשה תחילה. אחמד ג'יבריל ואבו־מוסה הם שני הקליינטים שאמורים היו להיות על הטיסה. לשאלה מה היינו עושים איתם, לא שמעתי תשובה משכנעת ובטוחה בעצמה במערכת הבטחון. משפט ראווה, אמרו.

הנאשמים הפוטנציאליים האלה הם נבלים לא קטנים. אבל הקיים, שונה מאוד ממשפט אייכמן, לא בהכרח היה מתפתח לטובתנו. נא עיין בתגובת ממשלת איטליה: הפעולה מוכיחה שיש לתת לפלשתינאים מולדת.

הדבר הטוב היחיד שניתן לומר על פעולת היירוט, שכשלונה טוב מהצלחתה.

לפעמים צריך יותר מזל משכל. והמשוואה הזו, לאסוננו ולמזלנו, מתקיימת לפי שעה.

110 וולט

שר האנרגיה משה שחל מנהל התכתשויות קטנות עם שר האוצר יצחק מודעי על מינוי מקורבים למועצות מנהלים. במסגרת הבוכהלטריה הדירקטורינית בודק עכשיו שחל את חוקיות העסקתו של עמוס פרושן כיושב־ראש מועצת המנהלים של חברת החשמל.

עוד זה בודק וזה ממנה: עמוס פרושן הוא מועמדו של מודעי לציר כלכלי בוושינגטון.

זהו ללא ספק תפקיד מפתח בכלכלת ישראל. אם נביא בחשבון שהאיש מודים שלושה מיליארדים דולאר בשנה נגיע למסקנה, ששר האוצר הישראלי בירושלים משמש פקיד לציר הכלכלי בוושינגטון. לציר הכלכלי יש משקל אישי בתזרים הכספי מאמריקה לישראל, ועמדה לא מבוטלת לגבי אפשרות של תכתיב פיננסי עקיף או ישיר חלקי או מלא.

עמוס פרושן, רואה־חשבון, התוודע ליצחק מודעי בעת ששימש רואה־החשבון של חברת התמרוקים „רבלון" ומודעי מנכ"לה. ב־1980 הכניס אותו מודעי, יחד עם פנחס (פיני) גולדשטיין, לדירקטוריון חברת החשמל.

במינוי ציר כלכלי בוושינגטון חייב השיקול האישי לסגת מפני זה העינייני. את התפקיד ממלא זו השנה השביעית ובהצלחה דני הלפרין. קדם לו אף הוא בהצלחה איתן רף.

על דני הלפרין אמרו, שהוא המציא את כל התפקידים בהם כיהן. עמוס פרושן הוא המצאה של מודעי.

חינוך: אבטלה בריבית

בשכונת בורוכוב בגבעתיים, בבניין ששימש פעם את משק הפועלות (1922), עומדת המכללה להסבת אקדמאים להוראה.

המכללה, מנגנון לטיפול במובטלים, עתידה להיות מובטלת. אם שר החינוך יצחק נבון לא יתפוס ברגע האחרון אמן, המכללה תיסגר.

ועדה לייעול וחסכון במערכת החינוך המליצה לאחדה לאחר ולסגור אחד־עשר מוסדות לימוד. המלצותיה לא מתממשות מפני שמרבית מומלציה הם מוסדות דתיים. לא נאשר את תקציב משרד החינוך, אמרו ה"ה שפירא ופורוש לשר, אם ייסגר מוסד ממוסדותינו.

בין המוסדות הדתיים שהומלצו לאיחוד/סגירה ישנם מוסדות עם שלושים תלמידים או עשרים תלמידות.

במכללה בגבעתיים לומדים כשבע מאות תלמידים. הם באים מכל קצווי הארץ, עיי פיתוח, שכונות עוני ויישובי עימות. מדובר באנשים מבוגרים בעלי מוטיבציה ונכונות נפשית להסב מקצוע ולהתאים עצמם לתנאי המשק.

כשמדברים עם יצחק נבון הוא אומר אליעזר שמואלי. מדברים עם אליעזר שמואלי הוא אומר הפקידים. מדברים עם הפקידים ואין עם מי לדבר. אורי שפירא, חבר הנהלת משרד החינוך, הוא בעלה של פרופ' רינה שפירא העומדת בראש בית־הספר לחינוך של אוניברסיטת ת"א, שאינו רואה בעין אוהדת קיום מכללה מתחרה־כביכול. אליעזר שמואלי המנכ"ל מלמד שעתיים בשבוע בבית־הספר לחינוך באוניברסיטת ת"א, וסניגור למכללה אין.

משרד החינוך מתקצב את המכללה בגבעתיים עם שלוש מאות ושמונים אלף שקלים חדשים לשנה. זה הכל. משרד החינוך, שמעט כל השנים, חייב להיות בידי המערך. חייב. למה בעצם?

הסזון (אחרון ודי)

רשימה שפורסמה כאן לפני שבועיים התייחסה לראיון עתונאי של לימור לבנת, גררה את תגובתה. הגינות העיתונאית מחייבת, כמו בדיקה, אותו מיספר כרוזים לכל שלף. רשימה נגד רשימה. מאחר ששנינו, לצורך העניין, שלוחי היסטוריה והויכוח נפול גוון אישי, אני מרשה לעצמי להמשיך בו.

עתונאי מתחיל, כותבת הגברת לבנת, היה מברר את הפרטים בחיוג טלפוני אחד.

חיוג למי? הגברת לבנת בוודאי לא תכחיש ששוחחתי עימה בטרם כתבתי. לא אצטט את השיחה רק אקבע בוודאות, שבפרק הזמן שבין ראיונה ב„הארץ" לבין רשימתה ב„מעריב" היא לא ידעה בין סזון גדול לקטן, מהו אצ"ל ומהו לח"י, לא מימינה ולא משמאלה, לא מעליה ולא מתחתיה. בינתיים, לצורך התגובה, למדה את החומר. חבל שלא מספיק.

1. בראיון ב„הארץ", ששימש מוצא לוויכוח, סיפרה שאביה הוגלה לאפריקה שם ישב ארבע וחצי שנים וחזר עם הקמת המדינה. בשיחה אתי הוסיפה האמרה שאביה היה עצור חודשים אחדים בארץ בטרם הוגלה. כהנחה שהמדינה עליה אנחנו מדברים הוקמה במאי '48 – הוסגר אביה ב־'43.

בינתיים בירדה הגברת לבנת את העובדות ובדברי תשובתה היא מגלה שאביה, עזריאל (וייס) לבנת, נאסר באפריל '44. אם היא לא ידעה מתי נעצר – כיצד אני, הנסמך על דבריה ומשיב להם, יכולתי לדעת?

2. בשנים '42־'43 התנגד האצ"ל לפעולות אינדיווידואליות של הלח"י. על מוסריותן ובעיקר תועלתן של פעולות אלו כפי שראו אותן אז אנשי אצ"ל, יכולה הגברת לבנת לשאול אצ"לניקים ותיקים הפוקדים עדיין את המצודה.

3. הקשר בין ההגנה ללח"י כלל מתן מוסה ליעקב (ישקה) אליאב והצעת מוסה לאברהם (יאיר) שטרן. כמו כן נוהל משא־ומתן על השתלבות לח"י כמסיבה בהגנה. זה שאביה לא ידע על כך או לא סיפר לה או שסיפר לה והיא שכחה, אינו משנה את המצב.

4. ברשימתה מונה הגברת לבנת ארבעה מקרים בודדים ויוצאים מן הכלל של פגיעת ההגנה באנשי לח"י. מאחר שארבעת המקרים לקוחים מספרו של ד"ר יעקב שביט („עונת הציד הסזון"), אשמח מאוד אם תעמיק את מחקרה ותיפנה לשוחח עם ד"ר יעקב שביט. הטיעון שלי עשוי לצאת נשכר מכך.

5. באשר להוראת בן־גוריון לאסור את העסקתו של ד"ר ישראל אלדד (שייב) כמורה בבתי־הספר: פגיעה כלשהי בזכותו של אדם לעבודה ובמטה לחמו, היא חמורה מאוד. אבל מי שיקרא היום את מאמריו דאז של אלדד ב„סולם" הדוחפים לקיום מחתרת בתוך מדינה ריבונית – יסכים בוודאי שלא היתה זו הגזרה בטעויותיו של בן־גוריון. היו לו גדולות ממנה.

6. אירופוי תעסוקה: יצחק שמיר עבד במוסד בזמן בן־גוריון ותחת איסר הראל שהיה ראש הש"י של ההגנה. לא סתם עבד במוסד, אומרים היום מקורבי שמיר, הוא היה עובד בכיר. נו? אחרי הכל, המוסד המרכזי לביון וריגול נגדי אינו מקום פחות רגיש ממוסד חינוכי.

האם הסוד שבן־גוריון הציע ליעקב מרידור להיות סגן רמטכ"ל גונב בינתיים לאוזנה של הגברת לבנת?

בסזון (הגדול) הסגירה ההגנה אנשי אצ"ל לידי הבריטים, אבל לא רצחה אותם. המחנה הלאומי של הגברת לבנת, עם אהבתו ליהודים באשר הם, חיסל עשרות יהודים במסגרת חיסולי־החשבונות הדדיים בין האצ"ל ללח"י. רשימה מפורטת תוכל הגברת לבנת למצוא בארכיון ההגנה או בעיתון „דבר" (19.3.82) בכתבה „דמי אחיך" מאת ברנע ורובינשטיין.

מלכתחילה נדרשתי לראיון של לימור לבנת ב„הארץ" משום שהיא עשתה שימוש עממי, היסטורי ופרוע במושג סזון. על רקע הפיחות אשר חל בשנים האחרונות במושג שואה – פיחות הסזון אולי אינו בעצם המסר כל־כך.

תשובתה המלומדת־למחצה של לימור לבנת לא פתרה לי סוגיה מהותית אחת:

אם הגברת לבנת, שומרת גחלת לח"י, מונחית על־ידי הזכרון ההיסטורי – מה היא עושה משחר־נעוריה בתנועת החרות, שהיא סובלימציה מפלגתית של האצ"ל? אם היא מונחית על־ידי הזכרון ההיסטורי – מה לה במחנה שרון אשר כעור הבט באנשי אצ"ל ולח"י כאחד?

ממעמקים קראתיך

הראשון לציון הרב מרדכי אליהו הציע להקים בשיפולי הר הבית בית־כנסת רם ונישא אשר יתן תצפית טובה אל המסגדים שעל ההר.

חזון אחרית המדינה של הראשון לציון נגלה מוקדם מכי מאוחר מדי. אילו התגשם בימי ארגון המחתרת היהודי, היה מספק עמדת תצפית ומעקב למנחם לבני, יהודה עציון וחבריהם, ומבטל את הנחיתות האסטרטגית ממנה סבלו מתכנני הריסת כיפת הסלע.

הראשון לציון אומר בית־כנסת וחושב בית־מקדש. כנאמר: נכון יהיה בראש ההרים ונישא מגבעות.

על־פי לשון הראשון לציון זה יכול להיות רק בית־מקדש כי בית־כנסת צריך להיות נמוך נמוך, בקומת מרתף, שנאמר: ממעמקים קראתיך השם.

חילופי זוגות ב„חרות"

מה קרה לדוד לוי בשבוע שעבר, שהביא אותו להפרת ההבנה שהושגה בין חברי הכנסת רוני מילוא ומיכה רייסר, על שיתוף בין מחנה לוי למחנה שמיר

מאת אבי בטלהיים

כשהגיעו תוצאות ההצבעה החשאית לאולם הקטן, בו ישבו דוד לוי ותומכיו, השתררה דממה במקום. אנשי לוי, שהיו בטוחים בנצחונם והמתינו עד שתיים לפנות בוקר, כדי לחגוג ולהשיק כוסיות, הוכו בהלם לשמע הבשורה המרה. היחיד שהצליח לשמור על ארשת פנים בינוהה – היה לוי עצמו. כפוליטיקאי מנוסה ומשופשף בלם את רגשותיו, אם כי הפסד זה היווה עבורו אכזבה ומכה קשה.

באוזני ידידים הירשה לעצמו סגן ראש הממשלה לשחרר מעט ממטען המרירות שהצטבר בתוכו. הוא אמר (בערך) כך: עניין הסקטורים (הכוונה להחלטת המרכז להקצות 150 צירים בועידה לנציגי מסגרות ארציות, כמו סטודנטים, אירגוני עולים ויוצאי מחתרות – א.ב.) הוא דבר שאינו בא בחשבון. אם הם ינסו להעביר את זה – תהיה רעידת אדמה בתנועת החרות עד הועידה ובועידה עצמה. אני קווק. הנושא הזה הוא עבורי מסלית אדומה ובשום פנים לא אשלים איתו. הם רוצים להשתלט על הועידה ואני לא אתן להם. מה זה פה? רוצים להכניס לחרות את שיטות מפא"י של שנות החמישים? להנהיג מכת־מות על הועידה ולבצוע בחוקה ובדמוקרטיה? זה לא יעבור להם בשקט. קרב איתים יהיה פה.

מה השתבש בתוכנית "החיבור" בין יצחק שמיר לדוד לוי? מה גרם לכך, שחודש הדבש ביחסי שני האישים לא החזיק מעמד יותר משבועיים?

הדעות חלוקות. „קציני המטה" של שמיר ולוי, הח"כים רוני מילוא ומיכה רייסר, ניהלו בשבועות האחרונים מרתון של מיפגשים ביניהם, במסגרתם ניסו – בלא מעט הצלחה – להגיע להבנה ביניהם בכל הנושאים הקשורים לועידת התנועה וליעד נוסף, שבעיניהם חשוב לא פחות: בידודו של אריאל שרון והקטנה מכסימלית ככל האפשר של מימדי כוחו בתנועה במסגרת הועידה הקרבה. לו היה הדבר בידי רייסר ומילוא, שמיר ולוי היו מגיעים להבנה ביניהם, לטווח של שנים.

לטענת מילוא, הדברים סוכמו גם על דעתו של לוי, ובפגישתו עם שר הבינוי והשיכון בבית מלון בטבריה, היה ברור שיש שיתוף פעולה בין שתי הקבוצות. רק בשבוע שעבר, מעריך מילוא, קרה משהו ללוי והוא החליט להמר על הבנה זמנית עם שרון וחזר בו מן ההסכמה העקרונית שהושגה עם שמיר. מאותו רגע לא ניתן היה להשיג את לוי, וגם כאשר ביקשו לדבר איתו, אחרי ישיבת הממשלה ביום ראשון, הוא היה חייב לרוץ לדרכו...

„לא היו דברים מעולם", מגיב לוי על התיאור הזה. לדבריו, לא חל כל שינוי בעמדתו המקורית, השוללת בתכלית הענקת ייצוג כלשהו בועידה לסקטורים השונים. לא 400 צירים וגם לא „תעריף מוזל" של 150 צירים. אפילו לא ציר אחד. לוי מודה שהוגשו לו הצעות רבות לגבי הרכב ועדת האישים (שתמנה עשרה אחוזים מצירי הועידה, כ־150 במספר), אך גם בעניין זה לא הושגה הסכמה בין כל המרכיבים. „כל מי שאמר דבר אחר לגבי המגעים שהיו – משקר ביודעין".

כל פעם ששואלים את דוד לוי אם יש לו ברית, הבנה או שיתוף פעולה עם מישהו מעמיתיו לצמרת התנועה. פניו מתכרכמות כאילו העליבו אותו, או השתמשו, חלילה, במלים גסות. אבל כיצד יש לבנות את משלחת המשא־ומתן מטעמו של לוי, שנפגשה ביום כינוס המרכז, השבוע, עם משלחת מקבילה מטעמו של השר אריאל שרון, כדי לגבש הצעה משותפת להרכב ועדת האישים? הצעה נגדית לזו שהגישו השרים שמיר וארנס. זו לא הבנה? זו אינו שיתוף־פעולה, גם אם הוא מוגבל בנושא ובזמן?

ההצבעה שהתקיימה השבוע במרכז חרות, הבליטה מחדש את נושא צירוף חטיבת „לעם" לתנועת החרות. 64 מאנשי „לעם" השתתפו בהצבעה החשאית, ונראה שהם אלה שהכריעו את הכף לטובת קבוצת שמיר־ארנס. שני הנושאים שהועמדו להצבעה, הוכרעו בהפרש של 52 ו־26 קולות בלבד.

דוד לוי, שראה את הנולד עוד לפני מספר חודשים, המליץ בשעתו לצרף את „לעם" במסגרת הועידה. הצעתו נדחתה על־ידי מחנה שמיר, ולא בכדי. בישיבת המרכז השבוע פנה לוי במהלך נאומו לפני ההצבעה לחברי „לעם" וביקש מהם להפגין מצפון ומוסר ולא להשתתף בהצבעה. לא ייתכן שמי שמקומו משוריין, יקבע גורלות של סניפים לקראת הועידה, אמר. מובן שאנשי שמיר לא אהבו את הפנייה הזו, וסגן השר מילוא ביטל את הדברים מכל וכל בנאומו בפני חברי המרכז. בנאום זה התחשבן מילוא עם השר שרון והזכיר את הגנרלים שהצטרפו לחרות, לאחר שלא מצאו את מקומם במסגרות פוליטיות אחרות וגם זאת רק לאחר שחרות הגיעה לשלטון.

רבות נכתב כבר על העימות המילולי הזה. מה שלא נכתב עדיין זה העימות החזיתי הקודם בין שרון ומילוא, אף הוא קשור לצבא. זה קרה בישיבת מזכירות חרות באוקטובר 1985:

שרון: „שאלתי את עצמי לא אחת למה חברים שלי מהצבא לא הצליחו להשתלב בפוליטיקה. והגעתי למסקנה שהם לא הסתגלו לעובדה שבפוליטיקה יש לכל אחד יד אחת להצביע ופה אחד לדבר. וזה נוגע לאנשים שהיו במלחמות, ראו סכנה, הקריבו שנות חיים לבטחון. אך גם לכאלה שלא היו במלחמות ומעולם לא ראו סכנה מול העיניים. אינני מתכוון לפגוע באף אחד. רוצים ממני שאצהיר נאמנות. בשעתו, נדרשו ראשי אזורים באירן להצהיר נאמנות לשאה וכל אחד מהם היה בא עם שק מטבעות. איך אני אצהיר נאמנות?"

אחד מחברי המזכירות: „תחתום על מסמך".

ח"כ רוני מילוא: „גם על מסמך של שרון אני לא סומך".

שרון: „מדוע אתה מדבר ככה? הרי לא פגעתי באיש".

מילוא: „אני יודע היטב שמה שאמרת קודם לכן מכוון אלי, אם כי אני מניח שלא רק אלי, אלא גם למישהו אחר היושב ליד השולחן הזה" (מילוא נתן עיניו במי שישב לימינו, סגן ראש־הממשלה, דוד לוי).

אין לדעת מה יקרה בועידת חרות, בדיוק בפני שאין לדעת האם הועידה אכן תיערך במועדה, ב־9 במארס. נסיון השבועות האחרונים מוכיח כי בצמרת חרות יש נזילות רבה בכל מה שקשור לצירופים ולהבנות בין השרים. ולכן כדאי להתייחס בעירבון מוגבל לשני הצמדים שנתגבשו – שמיר וארנס מזה שרון ולוי מזה. בתנועת החרות עוד יהיה „שמח", ובכלל זה צפויים לנו גם חילופי זוגות...

אירוח בבית־בושת הוגש כהוצאה למס

פרשת שחיתות בברלין, שבה מעורבים 30 חשודים ובתוכם יהודי אחד, מעוררת נעימות אנטישמיות בעתונות □ ראש עיריית ברלין הודה שקיבל שוחד והעביר אותו למפלגה, אך ביקש לשמור העניין בסוד, כדי „לא לגרום להתבטאויות אנטישמיות"

מאת עפרה ישועה־ליית

סופרת „מעריב" בבון

זה שבועות רוחשת בברלין קלחת רותחת של גילויים משערוריית השוחד הגדולה ביותר בתולדותיה. המשטרה, התביעה המחוזית, הסנאט הברליני, המפלגות, וכמובן התקשורת, עוסקים במעשה שחשף סדקים רציניים באמינותה של המפלגה השלטת. עד כה נעצרו לחקירה שלושים איש – בהם נושאי משרות, מיליונרים, אישים נכבדים ונכבדים פחות. הסיפור כולל את כל המרכיבים הדרושים לעלילת מתח עסיסית: נסיונות רצח, הצתות, מירמה, זיופים, מלחמות גנגסטרים, בתי זונות, משרתי ציבור מושחתים – וכסף, הרבה כסף, שעבר מיד ליד תוך עבירות על חוקי המדינה והמוסר הציבורי.

על חלקו שלו בתנועת הכספים הבלתי חוקית, נאלץ ראש העיר, מר דיפגן, להתוודות קבל מצלמות הטלויזיה, שהוזמנו למשרדו המהודר. „קיבלתי 50 אלף מארקים כתרומה מקבלן והעברתי אותם לקופת המפלגה", גילה מר דיפגן לאורחיו הנדהמים.

בעוד הוא נלחם על שמו הטוב, נקט ראש העיר בצעד יוצא דופן: שעה קלה לפני וידויו הסנסציוני, הזמין אליו לישיבה סגורה את עורכי העתונים הגדולים בברלין ואת העומדים בראש שתי רשתות השידור המקומיות. מר דיפגן ניסה לשכנע את אנשי התקשורת להמנע מפירסום חלקו בשערוריה, בנימוק מקורי: את התרומה הבלתי חוקית, בסך 50 אלף המארקים, קיבל ראש העיר לפי הודאתו מקורט פראנקה, מעשירי הקבלנים הברלינאים. המיליונר פראנקה הוא חבר בקהילה היהודית בעיר. אשתו, סילוויה פראנקה, עומדת בראש אגודת ידידי „מגן דוד אדום". מר דיפגן אמר כי הוא מודאג שהפרשה תביא להתבטאויות אנטישמיות.

בקשתו המפורשת של ראש העיר לא נענתה. לעומת זאת היא איפשרה לעיתונות לבחון את הסקנדל הברלינאי מזווית חדשה: זו הרואה ב„יהודי העשיר" את מקור כל הרע בהשחתת החברה הנוצרית הכשרה.

„זכרון הדיון סביב המחזה של פאסבינדר „האשפה, העיר והמוות", שלא עלה על הבימה, עדיין קרוב. ובו בזמן משמשת הקהילה היהודית בברלין, שגם קבלני־בנייה לא־יהודים תומכים בה, מקום שאליו מגיע מידע רב על עסקי הבנייה" – כתב השבועון הליבראלי רב היוקרה „די צייט", בתחקיר שהקדיש לפרשת השחיתות בברלין. ובהמשך: „יו"ר הקהילה, היינץ גאלינסקי, מסרב בתוקף לפתוח בדיון פומבי, שיתמקד לא בדמות הספרותית של „היהודי העשיר" של פאסבינדר, אלא בדמותו של קורט פראנקה. הוא לא רצה אפילו לאשר כי פראנקה הוא חבר הקהילה היהודית, ורק אמר בכעס גלוי: „מה אתם רוצים מאיתנו? אין לנו כל קשר לעניין הזה. זה נושא השייך לראש העיר ולסנאט".

מר גאלינסקי הנפגע שלח מברק ארוך ל„די צייט" והאשים את מחבר התחקיר בנטיות אנטישמיות סמויות. בשיחה טלפונית אמר לי העתונאי הצעיר (30), מיכאל זונטהיימר, שהוא „נפגע עמוקות" מהאשמותיו של גאלינסקי. ביקשתי ממנו שיסביר לי מדוע מצא לנכון לתאר את השערוריה (שלחקירתה הקדיש, לדבריו, חודשים וחצי מחייו) כעניין יהודי, למרות שרק חשוד יהודי אחד כלול בגלריה הלא־מכובדת של הנחקרים בה? האם ידוע לו על מעורבותם של יהודים נוספים?

במאמץ מסויים העלה מר זונטהיימר את שמותיהם של שני בעלי חברת בניה, שאמנם שוב אינם בברלין, כי ברחו לאחר שנתפסו בעבירות מס הכנסה. החברה שלהם היתה מקורבת לגיבורי פרשת השחיתות הנוכחית, אך הם אינם מבוקשים בעצמם בפרשת השוחד. ובכל זאת? איש שיחי, שלדבריו גדל בברלין במשפחה „פילושמית", נדכר עתה ש„מלך העולם התחתון" של העיר אמנם אינו יהודי בעצמו, אבל החל את דרכו בעולם הפשע בעזרתם של חברים יהודיים לפני חמש עשרה שנה בערך...

לא, אין לכך קשר ישיר לסקנדל הבניה הנוכחי, משיב העתונאי הצעיר לשאלתי ומשאיר אותי עם התהיה הגמורה, מדוע עלה פתאום שמו של האיש המפחיד בשיחתנו. סתם נעים להיזכר?.. מר זונטהיימר מעלה עוד אסוציאציות: בברלין היתה כמות עצומה של נכסי דלא ניידי שהיו שייכים ליהודים לפני המלחמה. אחרי המלחמה עשו הרבה עורכי דין (לא יהודים) הון עתק מן הטיפול ברכוש הזה...

כיצד כל זה מצדיק את קישור הקהילה היהודית עם השחיתות בענף הבניה? מדוע במהלך התחקיר הגדול שלו, הפנה שאלות ליושב ראש הקהילה שבה חבר היהודי פראנקה – אבל לא לאירגונים קתוליים או פרוטסטנטיים, שבהם חברים מן הסתם שאר 29 העצורים בפרשה?

מר זונטהיימר לא מבין מה הרעש: „הרי כל העניין (היהודי) הזה תופס רק שלושים שורות מתוך מאמר בן 2500 שורות!" – הוא מצטדק. וזה עוד כלום לעומת השימוש שעשה השבועון המתחרה „שטרן" במטעמי פאסבינדר: „תקראי מה שכתב „שטרן"! זה הרבה יותר גרוע" – מבטיח לי העתונאי מ„די צייט".

קורט פראנקה: שבוע ימים בכלא

קראתי. „שטרן" פתח את רשימתו כך: „בבית העיריה של ברלין מתהלכת בימים אלה אימרה מרושעת: מדוע קם ריכוז כזה בפרנקפורט על הצגתו של פאסבינדר, „העיר, האשפה והמוות?" כאן בברלין מוצג המחזה הזה יום יום, במציאות".

גם „שפיגל" המכובד לא ויתר על האסוציאציה הפיקאנטית בין המחזה האנטישמי לבין ה„מציאות" בברלין.

קורט פראנקה, המיליונר בן השבעים ואחת, שוחרר בסוף השבוע שעבר בערבות של מיליון מארק, ממעצר בן שבוע בכלא „מואביט" המפחיד של ברלין, לאחר שככל הנראה סיפק לחוקרים מספיק מידע על התרומות שהעניק ביד רחבה לגדולים ולקטנים באדמיניסטראציה העירונית.

החשוד המרכזי בכל הפרשה, והאיש שאליו מובילים כמעט כל החוטים של רשת השחיתות המסועפת, הוא פקיד עיריה בכיר, שבעבר היה חבר בסנאט של ברלין. חרף נכותו הצליח וולפגאנג אנטה בן ה־42 להתבלט כתלמיד מעולה בנעוריו ואחר כך כעסקן מוכשר במפלגה הנוצרית דמוקראטית השלטת. הקריירה הפוליטית שלו נקטעה בעקבות האשמה שניסה לנשל זקן עשיר מירושתו, אך אבות העיר הכירו בכישוריו והפכו אותו בשנת 1977 לאחראי על מחלקת הבניה ברובע שארלוטנבורג היוקרתי של מערב ברלין.

בחודשים שעברו מאז נעצר, בסתיו שעבר, התברר כי וולפגאנג אנטה נהג לגבות סכומים בני שש ספרות מהקבלנים שזוכים לבנות את ברלין ולהרוס בה. לבניה בברלין יש קסם מיוחד, כמו לרוב הפעילויות בעיר המיוחדת הזאת. הממשלה המרכזית בבון מרעיפה סובסידיות נדיבות על כל מי שמשקיע בה מכספו, הודות למצב הפוליטי והגיאוגרפי של העיר. המשקיעים אמנם עומדים בתור. לא רק קבלנים – גם בעלי מסעדות, עורכי דין, ואפילו בעלי בתי בושת (ענף משגשג במרכז העיר) שיחדו לפתחו של וולפגאנג אנטה השאירו בידיו עשרות ומאות אלפי מארקים. הפקיד חי ברמת חיים של גביר מלידה.

וולפגאנג אנטה: רשיונות לבנות ולהרוס...

בתמורה קיבלו נותני השוחד לא רק אישורי בניה, אלא גם אישורי הריסה למיבנים ישנים, שכמוהם כאישור להדפיס כסף. במקרים המוזרים במיוחד נחקרים עתה השריפות שבבניינים ישנים הוצתו על ידי בעליהם, על מנת לזכות בכספי הביטוח. אישוריו של אנטה איפשרו ניצול יעיל של הכספים האלה. במקרה אחד נהרג אדם שנלכד בלהבות. המשטרה חוקרת במקרה אחר ניסיון אקדוחן שכיר לרצוח קבלן במרתף ביתו. החקירה העלתה ששני שותפיו של הקבלן החליטו, ככל הנראה, ליישב בדרך זו חילוקי דעות שהיו להם אתו על הנתחים בעיסקות השוחד של אנטה.

הממונה מרובע שארלוטנבורג לא היה היחיד שחילק טובות הנאה תמורת תרומות למפלגתו. גם חבריו למקצוע, האחראים על מחלקת הבניה ברובעים פחות יוקרתיים, לא טמנו ידם בצלחת. אחד מהם הובא במבוכה גדולה כאשר התברר, כי אחת מחברות הבניה הגישה לתומה, כחלק מחשבון ההוצאות שלה למס הכנסה, דמי „אירוח" על שמו של הפקיד בסך 9000 מארקים (3600 דולר). הקבלה אושרה על ידי מוסד ידוע בעיר, המתמחה בשירותים מיניים. אחד הבעלים לשעבר של החברה המארחת, אמר בראיון טלוויזיה, כי גם בעבר העסיקה החברה „מומחה מיוחד" לבידורם של האורחים מן העיריה: „הוא היה מספק את הקשרים איתם, מזמין אותם לסאונה פרטית, ושם היו נערכות חגיגות קטנות עם בחורות. אחרי זה הכל היה מסתדר".

לתוך הביצה העכורה של שחיתויות ברלינאיות נגרר השבוע – לטענתו שלא באשמתו – גם ראש קהילת יהודי פראנקפורט, איגנאץ בוביס. בחיפוש שנערך במשרד הברלינאי של חברת הבניה שלו, ניסו החוקרים לברר אם גם בוביס, הבונה בית דירות יוקרתי בשארלוטנבורג, שילם תמורת האישור סכומים לכיסו של האחראי על הבניה אנטה. אם אמנם יימצא ממש בחשדות, תעבור השמחה לאיד על גדותיה: בוביס נחשב כמי שדמות „היהודי העשיר" במחזה של פאסבינדר, „נתפרה" לפי מידותיו. תהיה זו „הוכחה ניצחת" לצדקתו של המחזאי הגרמני המנוח.

אם אמנם השתמשו המיליונרים היהודים בכספם על מנת לשחד עובדי ציבור (ויודגש שבמקרה בוביס אין לכך, נכון לעכשיו, שום אחיזה במציאות), אין שום סיבה מיוחדת לחוס עליהם, ומן הדין שיעמדו למשפט. ובכל זאת, כדי לתלות דווקא ביהודים את קולר השחיתות הברלינאית, נחוץ יותר משמץ של אנטישמיות. „לא עכברא גנב אלא חורא גנב" היא מימרה שכוחה יפה במיוחד לעבירות של שוחד ושלמונים. החברה הגרמנית ומשרתי הציבור שלה התנהגו מאז ומתמיד במוניטין של סדרים מתוקנים ושמירה קפדנית על החוקים. עתה, כשנבעו במוניטין הזה בקיעים בממדי גודל של מיליוני מארקים, מרגיז לראות את התגובה ההיסטרית בנוסח המסורתי: האצבע המאשימה מופנית אל היהודים, שביניהם רק אחד מהם שקוע (ביחד עם כל הלא־יהודים) ברפש עד צוואר.

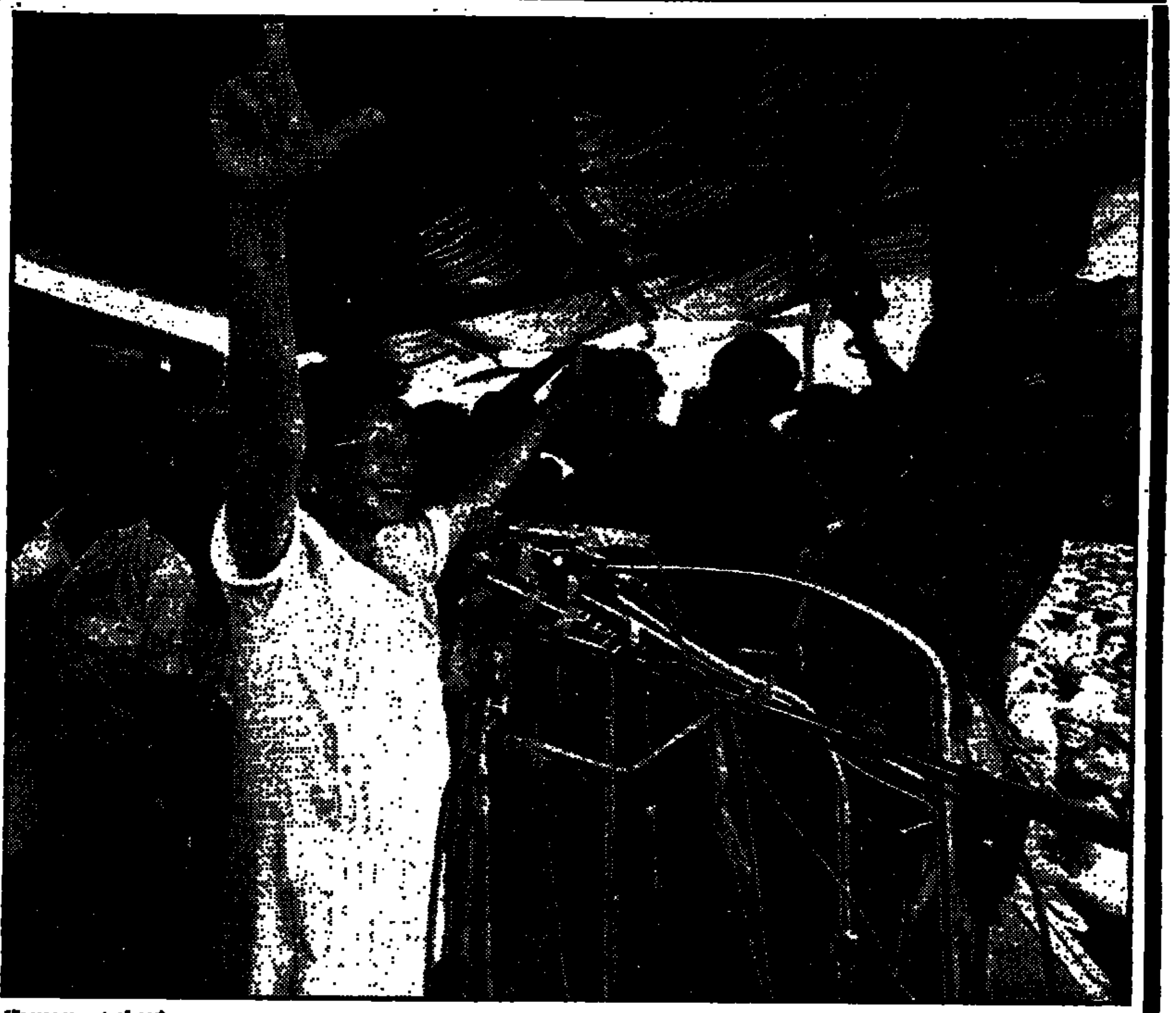
קוראזון אקינו במערכת הבחירות: מלחמת קרובים וכוכבים (צילום: „גאמא")

לא הכל נשאר במשפחה

מאת ויליאם ברניגין,

סופר „וושינגטון פוסט" במאנילה, מיוחד ל„מעריב"

מערכת הבחירות המרה שנסתיימה עתה בפיליפינים הצטיינה בעריקות של אחיינים, דודנים ושארי־בשר מכל הסוגים, ממחנה מרקוס למחנה אקינו – ולהיפך □ משפחות חשובות התפלגו וגם המתים טולטלו מקברם ושמשו נשק במערכה □ המכה הקשה ביותר היתה הצטרפותה של כוכבת פופולארית לתנועה „כוכבים למען מרקוס"

מערכת הבחירות לנשיאות בפיליפינים, המתקיימות היום, אופיינה ב„עריקות" ממחנה למחנה ובסכסוכים משפחתיים סוערים. תחילה החליפו ביניהם המחנות היריבים, בראשותם של מועמדת האופוזיציה קוראזון אקינו ושל הנשיא פרדיננד מרקוס, פוליטיקאים בדרג מקומי. אחר כך עברו בני־משפחה ממחנה למחנה.

בעיצומן של ההאשמות, ההאשמות הנגדיות והטחות הרפש, שאיפיינו את מסע הבחירות לנשיאות, נראה שהמכה הקשה ביותר הונחתה בשבוע שעבר: תמיכתה של השחקנית הפופולארית נורה אונור במרקוס. אונור, בת 33, היתה ידידת־משפחה של בני אקינו ובת־חסות של לופיטה קאשיוורה, גיסתה של קוראזון ויועצתה לענייני עתונות. היא הכריזה, כי היא מצטרפת לתנועה „כוכבים למען מרקוס". התנועה נוסדה ביוזמת בתו של הנשיא, אימי מרקוס־מנוטוק, כדי לתמוך במרקוס ובשותפו למירוץ, ארטורו טולנטינו.

עריקה זו פגעה במסע הבחירות של אקינו, לא מעט משום שהאופוזיציה עשתה מטעמים מהכרזה שהשמיעו מרקוס ומנוטוק לפני שהחליפה הכוכבת את נאמנותה. הם אמרו כי קורי (שם החיבה של קוראזון, אלמנתו של מנהיג האופוזיציה בניניו אקינו שנרצח ברדתו מהמטוס שבו חזר מגלותו בארה"ב) פופולארית „ממש כמו נורה אונור". דוברי האופוזיציה אמרו, כי אונור אולצה לתמוך בנשיא בגלל בעיות מס שהסתבכה בהן.

כך או כך, מקרה זה מעיד על החשיבות הרבה שייחסו שני הצדדים למאבק על העריקים והתומכים. מאבק זה פיצל משפחות וקיטב את חילוקי־הדעות הפוליטיים בתוך קבוצות שהיו קודם לכן מגובשות מאוד.

אחדות מן העריקות היו חשובות לא כל כך בגלל העריקים כמו בגלל קשרי המשפחה שהם מייצגים. קשרי משפחה וקשרים שבטיים הם לעתים קרובות גורמים בעלי חשיבות מכרעת במשיכת קולות למען מועמד מסויים. בני „חמולות" נוטים ללכת אחר ראש המשפחה.

משום כך, ייחסו שני הצדדים חשיבות מרובה למעבר של בן משפחה כלשהי לצד השני, בניגוד להשקפה המקובלת על משפחתו, ותוך הבעת תמיכה גלויה במועמד של המפלגה היריבה.

במסע בחירות זה, אולי יותר מרגיל, מילאו קרוביהם של המועמדים תפקידים חיוניים כיועצים ומנהלי מסע הבחירות. את מסע הבחירות של מרקוס ניהלו אשתו וילדיו, בעיקר הבת אימי והבן פרדיננד „בונגבונג" מרקוס. אקינו נעזרה באחיה הקשיש ממנה, ז'וזה קוז'ואנגקו.

המערכה הוחלה בעריקתם של כמה ראשי ערים ומושלי מחוזות ממפלגתו של מרקוס, „תנועת החברה החדשה". בתגובה, גייסו אנשי מרקוס לשורותיהם אחדים מעוזרי מסע הבחירות של האופוזיציה.

הסכסוך המשפחתי העיקרי היה בקרב בני קוז'ואנגקו, משפחתה של קוראזון אקינו. דודן שלה, אדוארדו, מולטימיליונר השולט על תעשיית הקוקוס במדינה הוא ידיד קרוב של הנשיא מרקוס.

האם הגדולה של שבט אקינו, דונה אורורה אקינו, אמו של בניניו אקינו, מכנה את אדוארדו קוז'ואנגקו „הפאקמן הפיננסי", בשל תיאבונו שאינו יודע שבע לעושר ולשררה.

מחוז טארלק, כור מחצבתם של בני אקינו, שימש באחרונה זירה לאלימות פוליטית עם רצח בן־חסות של קורי אקינו בעת שעסק בתעמולת בחירות למענה.

זמן קצר לאחר הרצח התפטר דודן אשתו של מרקוס, אימלדה, משירות החוץ והביע את תמיכתו באקינו. האיש, נורברטו רומואלדז ה־3, בן 46, עזב את משרתו כיועץ מסחרי בשגרירות הפיליפינים בבריסל ב־17 בינואר. הוא האשים את מרקוס בהרס הכלכלה והאמון של אנשי העסקים במדינה.

מחנה מרקוס לא טמן את ידו בצלחת. מספר ימים לאחר מכן יצא בהודעה, כי בניניו „בובי" אקינו ה־3, בן 40, אחיינה של קוראזון, ערק למפלגתו של מרקוס. בהודעה לעתונות מטעם הממשלה צוטט האיש כי הוא חושש שדודתו תהיה חותמת גומי בידי יועציה, אם תיבחר. זה „עלול להיות הרה־אסון", אמר.

עריקה חשובה נוספת היא לטיסיה ראמוס שאהאני, דודנית רחוקה של מרקוס ואחותו של גנראל פידל ראמוס, סגן הרמטכ"ל. היא תמכה באקינו בתחילת מערכת הבחירות ונאלצה להתפטר ממשרותיה כשגרירה ועוזרת למזכ"ל או"ם, בנימוק ששירות החוץ הפיליפיני אינו מרשה מעורבות בפוליטיקה מפלגתית.

דוברי האופוזיציה אמרו כי דומה שהממשלה שכחה את הכלל הזה לגבי דיפלומטים רבים אחרים שפעלו למען בחירתו של מרקוס מחדש. צוין השגריר בארצות הברית, בנג'מין רומואלדז, גיסו של הנשיא.

תור מחנה מרקוס הגיע. הנשיא רשם לזכותו תמיכה של אנריקה זובל, איש עסקים עשיר, שנחשב קודם לכן אוהד לאופוזיציה. תמיכה זו, שנתפרסמה בחודש שעבר, זיעזעה את קהילת העסקים במאנילה, הניצבת כאיש אחד לימינה של אקינו.

בצד השני של המיתרס הפוליטי נמצאים הדודן לאימה זובל ואשתו ביאה. ביאה, ילידת ספרד, שקודם לכן לא היתה מעורבת בפוליטיקה, הודיעה בשבוע שעבר פומבית על תמיכתה באקינו. „מי שמעודם לא היו מעורבים בפוליטיקה שוב אינם יכולים להישאר אדישים", כתבה.

משפחות חשובות אחרות שהתפלגו במרוצת מסע הבחירות היו המשפחות המוסלמיות דימאפורו ודיאנאלן, שהשפעתן רבה באי הדרומי מינדנאו. הגיסים עלי דימאפורו, תומך ותיק של מרקוס, ועומר דיאנאלן, יצאו זה מול זה באזור רווי חומר נפץ זה.

המאבק בין המשפחות התפשט גם אל המתים. אמצעי התקשורת הממלכתיים הזכירו באחרונה את ז'וזה לורל, הנשיא ששיתף פעולה עם היפאנים בזמן מלחמת העולם השניה. לורל היה אביו של מועמד האופוזיציה לסגנות הנשיא, סלוואדור לורל. באותו הקשר אוזכר גם שמו של בניניו אקינו האב, שהיה חבר בקבינט של ז'וזה לורל.

מודעה שהתפרסמה בעתון מטעם מרקוס, על פני עמוד שלם, נשאה את הכותרת „מה עשה אביכם בבוא הפולשים?" נאמר בה, כי „שני המועמדים של האופוזיציה, דרך קירבת־דם וקירבת־נפש, הם בצר לשני האישים הפיליפיניים המרכזיים ששיתפו פעולה עם הכובש היפאני". במודעה נאמר עוד, כי מרקוס ספג חמש פציעות במלחמה, בעוד יריביו הפוליטיים חיים בנחת.

לא נאמר דבר על הרישומים ההיסטוריים, שלפיהם נורה אביו של מרקוס, מאריאנו, כמשתף־פעולה בידי אנשי־גרילה שלחמו ביפאנים. גם לא על הידיעות שמרקוס כיזב בהציגו את עצמו כלוחם גרילה.

ארבע כנפות תבל

האי החדש ליד איווג'ימה: גם הוא עלול להיעלם — צילום: "גאמא"

יפאן: אי נולד

שירות גאמא

אי קטן צץ לפתע באוקינוס השקט בסוף החודש שעבר. האי הקטן בצבץ מן הים שליד ופני האי היפאני איווג'ימה לאחר התפרצות של הר הגעש התת־ימי פוקטו קאאקאנובה.

אורכו של האי החדש הוא 450 מטרים בערך, רוחבו כ־650 מ' וגובהו מעל פני הים כ־12 מטרים.

ב־1914 נוצר אי קטן בהתפרצות של אותו הר געש ונעלם כעבור שלוש שנים. יתכן שכך יקרה גם הפעם.

נורווגיה: לילה ארוך ונדודי־שינה

מאת סימון היידון, סופר רויטר בנורווגיה

המדענים בעיר הארקטית טרומסו, שם משפיע הלילה הארוך השורר באמצע החורף על הרגלי השינה של רבע מהאוכלוסיה, אומרים כי יתכן שגילו רמזים לתעלומת נדודי השינה, ואולי אף דרך לפתרונה.

מחקרים שנעשו בעולם הצביעו על ההורמון מלאטונין כעל בעל תפקיד חיוני בתהליך השינה. אך ביו־כימאי נורווגי מאמין שהצוות שבראשותו מתקרב למציאת דרך לשנות את השעון הביאולוגי של האדם ולחסל את בעיית נדודי השינה.

מדענים העובדים במעבדת השינה בטרומסו גילו, כי כמויות גדולות של אור חזק מסייעות לייצור מלאטונין, המופרש מבלוטה ליד המוח.

תורמאר האנסן, שהקים את המעבדה המסונפת לאוניברסיטה הצפונית ביותר בעולם, אמר כי עדיין יש צורך במחקר נוסף. אך יש ראיות שאפשר לשנות דפוסי שינה על־ידי תיאום זמן ייצור המלאטונין.

אנשים הסובלים מנדודי שינה השתתפו בשנה שעברה במחקר, שבו נחשפו במשך חמישה ימים לתקופות בנות חצי שעה של אור מלאכותי, שכלל כמעט את כל התכונות של אור יום. לדברי האנסן, התוצאות היו מרשימות מאוד. "הבחנו בשיפור משמעותי מבחינת פרק הזמן החולף בין השכיבה במיטה לבין ההירדמות", אמר האנסן. הנבדקים גם נפטרו מתחושת התשישות הכללית המאפיינת בבקרים את הסובלים מנדודי שינה.

האנסן מקווה שמחקרים בעתיד יוכיחו סופית שההורמון מלאטונין חיוני לשינה טובה בלילה.

ארה"ב: טביעת־עין של מכשיר חכם

מאת דין לוקן, סופר רויטר בסן־פרנסיסקו

אתם עומדים לאחר לעבודה, ואתם רוצים שמישהו ידפוק בשבילכם את הכרטיס־שעון. אבל בימים אלה זה עשוי להיות בלתי אפשרי, אלא אם כן אותו מישהו מצוייד ב"טביעת העין" שלכם.

המהפכה האלקטרונית מצאה דרך למנוע מעובדים מלקבל כסף בלי לעבוד. חברה שבסיסה באורגון שבארה"ב, Eyedentify (שילוב של המלה "לזהות" עם המלה "עין"), החלה לשווק מכשיר המסוגל "לקרוא" את דפוסי כלי־הדם המצויים ברשתית העין של האדם.

החברה נוסדה בידי רוברט היל, בנו של רופא־עיניים. הוא מצא שדפוסי כלי הדם המצויים מאחורי העין מיוחדים לכל אדם ואדם, בדומה לטביעת אצבע, וכי אפשר לבנות מכשיר שיוכל למדוד אותם.

שעון החברה מצוייד באבזר לעין, משהו דמוי מיקרוסקופ, לתוכו מציץ העובד, בעוד קרן אינפרא־אדומה סורקת את אזור הרשתית שלו. לאחר מכן בודק המכשיר בזכרון שלו, כדי לוודא שדפוס כזה של רשתית אכן מצוי ב"בנק העין" שלו.

תוך שניות אחדות, מאומתת זהותו של האדם או שהוא נדחה כמתחזה. מחלקת המשכורות של החברה מקבלת רישום ממוחשב של זמני בואם ועזיבתם של העובדים.

אחד המשתמשים הראשונים במכשיר היה בית מלון בפורט ויין, אינדיאנה, המעסיק צוות של 400 עובדים. פקידים אמרו, כי השיטה החדשה הפחיתה בחודש הראשון להפעלתה 20 אחוז מההוצאה החודשית של המלון למשכורות – 50,000 דולר.

"בדרך כלל העובדים קיבלו יפה את המכשיר החדש גם אם אחדים מתלוננים עליו. הם כבר לא יכולים לאחר בבוקר", אמרה המנהלת, פם סמיתי.

השיטה של היל היא רק דוגמה אחת לשגשוג של תעשיית האבטחה ה"ביומטרית", המבוססת על מדידת מאפיינים מיוחדים של האדם. לדעת אחדים מהיועצים, עד שנת 1990 יגיע היקפה של התעשיה ליותר ממיליארד דולר בשנה.

הוואי: נשים סובלות מעשן המדורה

מאת סטוארט טאגרט, סופר אי.פי. בהונולולו

המראה שכיח במדינות העולם השלישי: אשה מבשלת בבית על מדורה, בכפר כלשהו. אך היא אינה יודעת מה שגילה חוקר מהוואי – שהעשן ממדורה כזו מזיק כמו 20 קופסות סיגריות ליום, ועלול לסכן את בריאותן של מיליוני נשים ברחבי העולם.

"בני האדם נטו מאז ומתמיד לשייך זיהום אוויר לעיסוקים גבריים הנעשים בחוץ", אומר קירק ר. סמית, ממרכז מזרח־מערב, הממומן בידי הממשלה. "אבל כאן מדובר במקרה הפוך – נשים, ובתוך הבית".

יותר ממחצית בתי־האב בעולם מבשלים בעזרת עצים, שאריות חקלאיות, גללי־פרות יבשים וחומרים אורגניים אחרים, אומר סמית. לדבריו, העשן העולה משריפת עץ ומשריפת סיגריות דומה, הואיל והם מכילים בנזופירין – חומר שכל הנראה גורם סרטן. בשלוש שעות בישול על מדורה, עשויה האשה לשאוף כמות מחומר זה השקולה ל־20 קופסות סיגריות, להערכתו של סמית.

רמות גבוהות של פורמאלדהיד ודו־חמצני נמצאו גם בעשן, שהוא תערובת המורכבת מ־400־500 כימיקאלים שונים, אמר סמית.

אילו זיהום כזה היה נמצא במקום־עבודה כלשהו בארצות הברית, הוא היה חורג מהתקן האמריקני והמקום היה נסגר – אומר עוד סמית.

החוקר מסביר, כי המחקרים אמנם לא מצאו שכיחות גבוהה של סרטן הריאה, אך הצביעו על בעיות אחרות. מחקר שנערך בנפאל ופורסם ב־1984 העלה, כי החשיפה לעשן הבישול קשורה לכמחצית מהמקרים של מחלות ריאה חסימתיות במדינה זו.

סמית וחוקרים אחרים סבורים גם כי העשן ממלא חלק נכבד בזיהומים נשימתיים, שלפי ארגון הבריאות הבינלאומי היו בין סיבות המוות השכיחות ביותר במדינות המתפתחות בשנת 1984.

משקל זעום של ילודים נקשר אף הוא לחשיפה גבוהה של נשים הרות לעשן המדורה הביתית – סבורים סמית ואחרים.

מצרים: החמורים יעילים יותר

מאת דאליה באליה, סופרת אי.פי. בקהיר

הביורוקראטיה והמחסור במשאבים מפריעים לניסיונות לסלק מרחובות קהיר את העגלות האיטיות והמכוערות, הרתומות לחמורים, שמובילות את רוב הזבל של העיר.

לאחר שנכשל ניסיון ראשון לסלק לפחות את המפגע החזותי על־ידי הגבלת תנועת עגלות הזבל לשעות הלילה, הורתה עיריית קהיר ל"זאבאלין" – מסלקי האשפה – להחליף את עגלותיהם עד ה־31 בדצמבר בגררות של טראקטורים קטנים.

אבל תאריך היעד הוארך לתקופה בלתי מוגבלת. ה"זאבאלין" טוענים כי החמורים עובדים ביותר יעילות ואינם מתקלקלים כטראקטורים.

מתוך כ־5000 טונות אשפה שמייצרים תושבי קהיר מדי יום ביומו, נאספים 1800 טונות בידי ה"זאבאלין", ו־1200 בידי העירייה. זו מוכרת חלק ל"זאבאלין" ושורפת את השאר. את יתרת 2000 הטונות אין איש אוסף.

ה"זאבאלין" ומשפחותיהם, המונים יחד 40,000 נפש, הם בעיקר נוצרים קופטיים, שבאו לקהיר מדרום מצרים. הם מאחסנים את האשפה באזורי המגורים שלהם ומחטטים בתוך הסמרטוטים, הזכוכיות, העצמות, המתכת והפלסטיק, כדי למוכרם לפי הטונה לצורכי מיחזור. בשיירי המזון מאכילים ה"זאבאלין" את החזירים שהם מגדלים בשטח המגורים.

כמעט 80 אחוז מהאשפה ממוחזרים – שיעור מיחזור מהגבוהים ביותר בעולם.

איזק מיקאל, יו"ר האיגוד המקצועי של ה"זאבאלין", אמר כי אנשיו מתגוררים ועובדים בתנאים מחפירים. "זאבאלין אחרים עוזבים את העבודה וקשה מאוד למצוא אנשים שיחליפו אותם, במיוחד נוכח העובדה שהרווחים ממיחזור האשפה נמצאים בשפל".

כמעט בכל צריפי הפח של 12,000 ה"זאבאלין", הממוקמים מזרחית לקהיר, אין מים זורמים או חשמל. הריח הרווח של האשפה נדבק אפילו למשרדו של מיקאל – אחד המקומות הנקיים, יחסית, בכפר.

אולם, לדבריו, חרף התנאים הקשים, ה"זאבאלין" אינם ממהרים לקפוץ על עגלת המודרניזציה. הסיבה העיקרית היא שהעירייה בחרה למענם טראקטורים בלתי מתאימים ויקרים מאוד, תוך התעלמות מצרכיהם החשובים יותר של העובדים.

עולם יהודי

שווייץ: פוחדים מיהודים חרדים

מאת שרי רובר, סופרת מעריב בז'נווה

התפשטות רגשות אנטישמיים בעיירת הקייט ארוסה זכתה לסיקור נרחב באמצעי התקשורת (דווח על כך ב"עולם יהודי" בחודש שעבר). כזכור, נכתב בעיתונות בשווייץ, שמקום נופש זה בהרים, נהפך ל"עיירה גליצאית" בעקבות ריבוי התיירים היהודים החרדים הבאים מהולנד, בלגיה, בריטניה וישראל והמעוררים רגשות והתבטאויות אנטישמיים בגלל מראם ומנהגיהם.

בקהילה היהודית בשווייץ הובעה דאגה מהאפשרות שהאנטישמיות בארוסה תתפשט למקומות אחרים.

יהודים שומרי מצוות נוהגים לבלות חופשות בסן־מוריץ הסנובית משום שיש שם מלון ומסעדה כשרים. כך גם בגרינדלוואלד שלרגלי היונגפראו ובלוגאנו, על חוף האגם.

אישיות מרכזית בקהילה היהודית בציריך אמרה ל"מעריב" דברים שמשתמע מהם "הבנה" לתגובות התושבים המקומיים:

"יהודים חרדים נוהגים זה עשרות שנים לבלות חופשות בשווייץ, אולם מספרם היה מוגבל. באחרונה אנחנו עדים לתופעה חדשה – יהודים העוסקים בסחר יהלומים והמפקידים כספים בשווייץ, גילו גם את טעם הנופש בשווייץ והחלו לפלוש לעיירות קיט. הם באים בקבוצות, שוכרים בתים, משלמים שכר דירה גבוה מהנהוג ומשתלטים על המקום".

בגרינדלוואלד היתה התפרצות אנטישמית של בעל בית מלון כבר לפני שנתיים. הוא אמר למאיר ואגנר בעל המלון הכשר "וילברהורן": "אל תעז לשפוך עלי יהודים כאשר המלון אצלך מלא". הדבר עורר שערוריה והמלונאי האנטישמי נקנס.

בעונת חורף זו נשמעו נעימות צורמות בסן־מוריץ, שם נוהג חוג הסילון הבינלאומי לבלות חופשה. עד כה נשמר שם מעין "מודוס ויוונדי": ההמון הנוצץ בא בעונת הסקי, בחורף והיהודים – בקיץ. אבל בקהילה היהודית מובעת דאגה ממה שעלול לקרות בשווייץ בקיץ הבא. אות מבשר רעות הוא שגם בעיר גשטאד נשמעו מפי מסעדן הערות בלתי מחמיאות כלפי "הערבים והיהודים" המשתלטים על הסביבה.

"הישראלים והיהודים מהווים מקור נכבד להכנסה מתיירות בשווייץ ובגלל הלך־הרוח האנטישמי אנחנו עלולים לאבד הכנסות שאין לזלזל בהן", אמר ל"מעריב" איש חברת התעופה "סוויסאייר".

הונגריה: רופא חדש לקהילה חולה

מאת נפתלי קראוס

"הקהילה שלנו, בעלת העבר המפואר, חולה. הרמב"ם שקבע כי חולשת האופי אינה אלא מחלה, הורה לחפש את סיבות המחלה ולטפל בה בהתאם". האיש שאמר דברים אלה הוא רופא, מנהל בית החולים היהודי של בודפשט, שזה עתה נבחר (לאמיתו של דבר, מונה), לעמוד בראש ארגון־הגג של הקהילות היהודיות בהונגריה, המונות כשבעים אלף נפש.

זוהי הקהילה היהודית הגדולה ביותר במזרח אירופה, אחרי ברית המועצות.

שמו ד"ר אנדראש לושונצי. הוא בן 52. שמו המקורי משה לוי. הוא נצר למשפחה חרדית שמוצאה מאיזור הקרפטים. עם התפטרותו של ראש הקהילה הקודם, אימרה הבר, כתוצאה משערוריית מעילה שלא היה לו כל חלק בה, נתנו ראשי משרד הדתות ההונגרי את עיניהם ברופא הצעיר־יחסית והנמרץ. משימתו, כדבריו, להצליח לרפא את הקהילה החולה ולהחזיר את שמה הטוב שנפגע קשות, בהונגריה עצמה, כמו גם בעולם המערבי.

הוא נחוש בדעתו לבער את השחיתות. בנאומו אמר: "מי שלא יוכל לחיות ולפעול לפי הכללים האתיים שהתוויתי, יורחק מן הקהילה ושמו יימחק, כמו שקובעים חוקינו העתיקים". בדעתו לקדם את החינוך היהודי. הוא יודע כי בכך תלוי המשך קיומה של יהדות זו, הנמצאת בשלבי התבוללות מתקדמים. שני הנאומים שנשא, כאשר נבחר לראש קהילת בודפשט וליו"ר הפדרציה של הקהילות היו כתב־אישום נגד מה שקרה וקורה בהנהגת הקהילה עד כה.

בין היתר אמר כי "הממשלה לא רק מאפשרת את חופש הדת, אלא שיש לה גם ציפיות בעניין זה. חשיבות גדולה אנו מייחסים לחינוך היהודי, ע"י הקמת תלמוד־תורה, כי בחו"ל דנים אותנו לפי זה".

ככל הנראה זוכה ד"ר לושונצי במאמציו לחדש את פני הקהילה, בתמיכת השלטון ובראש וראשונה המשרד לעניני דתות. העומד בראש משרד זה, אימרה מיקלוש, שמעמדו שווה לזה של שר, נאם בטקס ההכתרה של היו"ר החדש.

ד"ר אנדראש לושונצי: במקום משתפי־הפעולה

נראה כי מינויו של ד"ר לושונצי, במקום משתפי־הפעולה ששלטו בקהילה עד כה ועשו את רצון השלטונות בעידוד טמיעה מואצת, אף מעבר לנדרש, הוא הודאה בכשלון דרך זו, במיוחד נוכח התגובות בעולם היהודי ובישראל. בהונגריה עורר הדים הסרט שהוקרן באחרונה בטלוויזיה הישראלית, שבו הוצגה יהדות הונגריה כ"יהדות אבודה", "יהדות בלי עתיד", בהיעדר חינוך יהודי מינימאלי במדינה זו.

בשיחה על אפשרויות החינוך היהודי, שכמעט שלא היה קיים עד כה (מבין כ־10 אלפי ילדים ונוער זוכים לחינוך יהודי פעם בשבוע במשך שעה אחת כ־150 ילד), אמר היו"ר החדש: "בהונגריה של היום מורגשת תחייה דתית בקרב הנוער. הדתות האחרות מנצלות זאת היטב וגם אנחנו לא נופלים מהם – גם אנחנו נדע לנצל זאת".

בבניין הקהילה ברחוב שיפ בבודפשט תולים בד"ר לושונצי תקוות רבות. הוא מנסה לנטרל את סגן היו"ר הוותיק, דז'ו באודי, השולט על כספי הקהילה. בתוקף זה שימש כ"קיפטסוד" לכלכלי והיה אחראי ישירות לשערוריית המעילה בכספי בית הכנסת הגדול של סגד (נמכר על ידי איגוד הקהילות והכסף "בעלם"). כמוהו, גם את המזכ"לית הוותיקה לא פוטר, הגב' ד"ר אילנה דיינס, הנחשבת לעושה את רצון השלטון, עוד לפני שהספיק לבטא אותו.

ארה"ב: פחות תקריות אנטישמיות

מאת סופר אי.פי.

מספר התקריות האנטישמיות בארה"ב פחת בשנת 1985 ב־11 אחוז. כך קובע דו"ח של ארגון "בני ברית" שפורסם בניו־יורק. לדעת מחברי הדו"ח יש בכך משום הוכחה שעקומת התקריות האנטישמיות בארה"ב מוסיפה לרדת.

מספר התקריות האנטישמיות שנרשמו בשנת 1985 הגיע לכדי 638, לעומת 714 בשנת 1984. נרשמו כל סוגי התקריות, החל בציור צלבי־קרס ועד להשמעת איומים כלפי יהודי, תקיפה ואף הפעלת מטען נפץ.

ארגון "בני ברית" מנהל מעקב אחרי גילויים אנטישמיים זה שנים. נראה כי השנה הקשה ביותר היתה שנת 1981, כאשר נרשמו 974 תקריות.

מזרח גרמניה: נותרו 475 יהודים

מאת אינגה דויטשקרון

מספרם של היהודים בגרמניה המזרחית יורד בהתמדה. על פי נתונים שמפרסם משרד הפנים המזרח־גרמני מגיע מספרם היום ל־475 בלבד (בגרמניה המערבית חיים 27,561 יהודים).

בשנת 1946 היו בגרמניה המזרחית 3,100 יהודים וב־1952 2,600. ב־1975 נותרו רק 728 נפש. רבים היגרו למערב ב־1953, עם התגברות האנטישמיות הסובייטית אשר הורדה גם למזרח ברלין.

הירידה החדה במספר היהודים מיוחסת בעיקר לגילם הגבוה. הקהילה הגדולה ביותר מצויה בברלין המזרחית ומונה 229 נפש – בתוכם חמישה ילדים. הקהילה הבאה בגודלה היא בדרזדן ומונה 76 איש ואחריה לייפציג ובה 51 איש.

מאז 1969 אין רב לקהילה היהודית בגרמניה המזרחית אך התפילות מתנהלות כסדרן בימי שישי ושבתות בקהילות הגדולות. בתי כנסת שנהרסו, כמו במזרח ברלין, שופצו בתמיכה ממשלתית. בדרזדן וארפורט הוקמו בתי כנסת חדשים.

בבעלות הקהילה היהודית גם בית אבות ואיטליז כשר הזוכים אף הם לתמיכת הממשלה וברשותה גם בתי קברות יהודיים.

אגודת הקהילות היהודיות מופקדת גם על "מקהלת בית הכנסת של לייפציג" המסובסדת אף היא על ידי משרד התרבות המזרח־גרמני וזכתה לשם בינלאומי. המקהלה מנוהלת על ידי זמר האופרה הלמוט קולץ ומונה 26 חברים – כולם לא־יהודים. המקהלה נוסדה בידי החזן וורנר סנדר אשר נפטר ב־1972.

זהו ההרכב הלא־יהודי היחיד באירופה המתמחה במוסיקה דתית יהודית ומוסיקת פולקלור יהודית. המקהלה עורכת קונצרטים בגרמניה המזרחית ומחוצה לה.

אחים דוניץ בע"מ ושות'

פרוייקט היוקרה אתר יוחנן ברעננה

בונים דירות פאר
בנות 4, 5 חדרים ופנטהאוזים

כספך יובטח בערבות בנק לאומי לישראל בע"מ הצמודה לדולר לפי דרישתך תמורת תוספת 1% בלבד למחיר הדירה.

נותרו 2 דירות 5 חדרים לכניסה מיידית ברחוב בן־גוריון.

נא לפנות למשרדנו ברחוב אחוזה 141, רעננה, טל' 052־21058.
משרדנו פתוח בימים: א', ב', ד', ה', בשעות 9.00 עד 12.00
ובימים ב', ד', בשעות: 16.30 עד 19.00.

בבניין האחרון בפרוייקט היוקרה גן נחום בראשל"צ נותרו מספר דירות בנות 4 חדרים במגדל 5, דירות קוטג' וגג מפוארות בשלבי גמר.
כמו כן
דירות 4½ חדרים לכניסה מיידית ברחוב אוסטשינסקי פינת סמילנסקי.

המשרד: סוקולוב 31, ראשל"צ, טל' 03־948620.
פתוח בימים: א', ב', ד', ה', בשעות 9.00 עד 12.00, 16.00 עד 19.00.

מיהו מספיק יהודי

הפרט הקטן
חנוך ברטוב

השאלות האמיתיות, והמעניינות לאין שעור משאלת „מיהו יהודי", הן שתיים: מיהו מספיק יהודי? ובעיני מי?

אפילו קרה הבלתי־אפשרי ובשאלת „מיהו יהודי" היתה מתקבלת ההשקפה האורתודוכסית הטהורה ביותר, האם בזה היתה באמת מושגת אותה „אחדות", שאותה מתיימרת זו לבטא ומפני האיומים עליה מצר כל יהודי אשר היא מזהירה אותנו כמו מפני המגיפה?

כל מי שיש לו ידיעה כלשהי בתולדות ישראל בזמן החדש יודע, שלאורתודוכסיה לא היה שום מירשם בדוק לעתיד היהודי. כל מי שאינו נמנה היום עם המיעוט הזה ביהדות, מוצאו מבית יהודי אורתודוכסי. כל הקונסרוואטיביים, כל הריפורמים, כל החילוניים; גם כל מי שבדורות האחרונים בשרו מתוך היהדות – אביו, סבו, אבי־סבו, היה יהודי אורתודוכסי.

וצריך רק להתבונן במציאות כדי להבין, שזו לא היתה תורת הביטוח הטובה ביותר לעתידו של העם היהודי. עכשיו לא רק לוקחת אגודת־ישראל „טרמפ" על מדינת־ישראל אלא כמה מדבריה אינם מהססים להציג עצמם כמבטאיה הלגיטימיים ביותר.

הוא הדין בעניין העתיד היהודי בתפוצות. בדבר עתיד זה חלוקות מאוד התחזיות של המומחים למיניהם, ויש המשערים, שכיום העצמאות השלושמאות של ארה"ב יוותרו בה שלושה מיליונים ויש המעבירים בבשרנו צמרמורת בחזותם, שעד אז לא יתקיימו ביהדותם פחות משתי רבבות.

בדבר אחד לא יכול להיות ספק: לא האורתודוכסיה תקיים את העתיד היהודי.

היא אינה עושה זאת אפילו היום, לא בישראל ולא באמריקה, למרות מראית־העין. איך שלא נבדוק את המציאות, ניאלץ להגיע משאלות־סרק לשאלות האמיתיות: מיהו מספיק יהודי? ובעיני מי?

אנחנו צריכים הגדרה מרחיבה ככל האפשר ובשום פנים לא לראות בפסיקותיהם של רבנים חרדיים – ובסתר־הנפש נוטה לכך גם אני, כנראה בגלל ראשית־חינוכי – כאילו הן לבדן היהדות האמיתית. יש רק יהדות אמיתית אחת – זו שמתגלית בחיים היהודיים הממשיים.

סיפר הרב הקונסרוואטיווי מרדכי וקסמן, כי בשנים האחרונות היו באמריקה 200 אלף גיורים קונסרוואטיוויים ורפורמים. כדרך כל יהודי טוב מברך הוא על גיורי התנועה שלו ומסתייג מן הגיור הרפורמי. אבל כשבצד התחזיות הקודרות שומעים על 200 אלף צעירים וצעירות, שביקשו להחשב ליהודים, האם זו בשורה רעה? האם אין זו הרשה משמחת?

מכל מקום, אם יש ממש בהערכה, שרק כעשרים אחוז מכלל היהודים באמריקה נמנים עם קהילות אורתודוכסיות, חייבים כולנו להתרכז בשאלת שמונים האחוזים האחרים. יהודי הוא כל מי שמתעקש על יהדותו. אנחנו מין עם משונה, המתפצל בתוכו לקיבוצים, וכל קיבוץ כזה הוא בעיני עצמו היהודי מכולם ואילו כל האחרים אינם מספיק יהודיים בעיניו. לכן חשוב אולי יותר, במציאות הנוכחית, לשאול לא „מיהו יהודי", אלא „מיהו מספיק יהודי – ובעיני מי?"

אין מספר לדוגמאות, והאומת מחייבת אותנו להודות, שאין קבוצה אחת מאתנו נקייה מנטייה זו. הזיקה האידיאולוגית החד־משמעית נהפכה לתנאי לחברות בקיבוצים לתנועותיהם ולזרמיהם. יישובים ושכונות דתיות אינם סובלים כל תושב, שאורח־חייו שונה. והששני, שרבבות ילדים בישראל נולדים, גדלים, מגיעים לבגרות, אולי חיים כל חייהם בלי מגע של ממש עם ציבורים שכנים, שאורח־חייהם וראייתם את יהדותם שונים משלהם.

דוגמה קשה היתה לנו בימים אלה בפרשת יבנאל. אינני חשוד כאחד מחסידיו של הרבי, שביקש להעלות לשם את חסידיו. אבל אינני מצליח לרדת לסוף דעתם של היבנאלים, המפחדים מעלייה יהודית, אם עלייה זו תזעזע משהו בחייהם. איפה כתוב, שדוקא צד זה יגבר ויבנאל תיהפך לחצר ברסלאבית גדולה אחת? ומצד שני, אם עוצמתם הרוחנית של חסידי הרב שיק תכריע את מאה שנות הגליל התחתון, היכן האסון? ואולי יקרה פשוט מה שרק הוא אפשרי במציאות מורכבת כשלנו: שנקבל זה את יהדותו של זה מתוך כבוד הדדי?

בית אבי ואמי עליהם־השלום היה בית דתי בכל המובנים. לקח ראשון בעניין שניסיתי לנסחו בשתי השאלות – מיהו מספיק יהודי? ובעיני מי? – קיבלתי בילדותי.

בין שארי־המשפחה שעלו כחלוצים היה גם בן אחד מאחיו הגדולים של אבי. איש עמל היה, תם וישר, אבל שונה מן האחרים, גם מאבי, בזקנו הארוך, פיאותיו, לבושו. אל אבי לא פנה אלא בקידומת־הכבוד „רבי". הם כיבדו ואהבו איש את רעהו.

מחוץ לעניין אחד, שעלי – בין לא מעט דברים אחרים – השאיר או רושם קשה. בבית הדוד החרדה, שהקפידו על קיומן של כל המצוות, לא היה בן־דודי נוגע באוכל. תה היה שותה רק בכוס של זכוכית. הרבה מריבות, התפייסויות, ועוד מריבות, היו סביב מנהגו זה של בן־דודי. שניהם עכשיו בעולם אחר, אבל אני קיבלתי או שעור, ששוב לא שכחתי. אבי לא היה שואל, „אצלי לא מספיק כשר", כי אם: „אני בשבילך לא מספיק יהודי?"

מיהו מספיק יהודי? בעיני מי?

דברים חשובים

עמוס גלבוע

כמו תמיד אנו נתפסים לדברים המגרים והמסעירים ונוטים לשכוח את הדברים העיקריים והחשובים. דרכו של עולם. כפי שפרשת ג'ונתן פולארד תפסה את הכותרות לפני למעלה מחודשיים (אולי רק הקצף שלה נשאר עד בה, ותו לא), כך פרשת יירוט המטוס הלובי, על ספיחיה השונים, תופסת עתה את הכותרות. כאשר עץ עבות נופל ביער – הכל שומעים. כאשר הרוח הדרישית נושאת עימה את הזרעים, שיצמיחו חיים – בקושי מישהו מטה לכך אוזן. כטבעם של הדברים הגדולים והחשובים באמת, התהליכים העמוקים המשפיעים על בטחונה הלאומי של ישראל, „יעברו לפעמים בצד", בלי שישימו אליהם לב.

ממש ערב מלחמת יום הכיפורים תקפו מחבלים פלשתינים את מחנה המעבר לעולי בריה"מ, שנאו, שבאוסטריה וצמרת מדינת ישראל היתה עסוקה בכך, רובה ככולה, שעה שסאדאת הגה את יוזמתו, ששינתה את פני המפה המדינית והאסטרטגית של האזור.

מה שארע עם המטוס הלובי שייך לתחום הבטחון השוטף, למלחמה היום־יומית שאנו מנהלים נגד הטרור. אין כל ספק, שמתחייבת עתה זהירות יתר במישור הלחימה ההגנתית נגד הטרור – אם בהגנה על מטוסי „אל־על", אם בהגנה על ספינות הסוחר שלנו ואם בהגנה על חיי אישים – אך ברבמון טוב שניתן את דעתנו גם לדברים החשובים, הנוגעים לבטחוננו הלאומי, ולא נשכח אותם:

הטילים הסוריים עדיין מוצבים בבקעת הלבנון, וחיל־האוויר הישראלי נעדר חופש־פעולה בתוך מעטפת הביצועים שלהם. כאשר תקפנו בסיסי מחבלים בצידון, תקפנו אותם משום שהיה בידינו מידע, אך גם משום שבסיסים אלה נמצאים מחוץ לטווח הטילים הסורים. זה שלא כותבים על הטילים הסורים אין זה אומר שהם לא קיימים. המציאות זורמת לה גם בלי להופיע בכותרות.

המחבלים הפלשתינים, בעיקר אנשי ערפאת, הולכים ותוקעים יתד בלבנון, לאט אך בטוח. שוב מתחילה לחזור התופעה, שקשה לפעמים להסבירה בהגיון צרוף, של שיתוף־פעולה בין המחבלים לבין כוחות לבנוניים, כמו אירגון „אמל" השיעי והדרוזים של ג'ונבלאט.

„תהליך השלום" הלך ומוציא את האוויר האחרון שבשק שלו. השלום עם מצרים נשאר יתום. שום גורם רציני בעולם הערבי לא יצא בתמיכה פומבית בחוסיין. מה זה אומר? שתפיסת השלום האמיתי עם ישראל והמו"מ הישיר עמה, הם עדיין זרה לעולם הערבי. זה עצוב, אך זאת המציאות.

השלום עם מצרים „תקוע", בשל שלל סיבות. חימומו, או, למיצער, ייצובו (גם אם יישאר קר), הם עתה יעד מרכזי שלנו, המחייב את מירב המחשבה והמעש.

זהו רק חלק קטן מהרשימה, הכוללת כמובן, גם דברים חיוביים מבחינת מדינת ישראל, כמו המשכה של מלחמת עיראק־איראן והירידה במחירי הנפט. בלהט העיסוק בבטחון השוטף אסור שנשכח היכן העיקר יותר והעיקר פחות.

קרן אור מהכנסת

פתחון פה
ארז ביטון

קרן אור באפלה מצאנו השבוע בהחלטה מוצקה של הכנסת נגד סגירתן של מספנות ישראל. צפה ועלתה ההבנה, שלקעקע את המספנות פירושו להבקיע פירצה בכל אמת־מידה, המגדירה את עצם הציונות.

החלטה זו של הכנסת עומדת בניגוד, כביכול, לאמת־המידה המוחלטת כל־כך של הממשלה, ובמקרה דנן של שר־האוצר ושר־התחבורה, הרואה כעקרון־ברזל את שאלת הרווח וההפסד לפעילות המשק – אפילו על חשבון שבר חברתי הרה־אסון ואפילו על חשבון ערכים ציוניים, שלא תמיד פעלו על־פי עקרון הרווח וההפסד המיידי, והעדיפו את השיקולים של הקמת תשתית משקית וצודקת לאורך הימים.

למרות התמוטטות של מפעלים רבים והגברת האבטלה, בעיקר בערי הפיתוח, אנו עדים לשקט חברתי יחסי, ומה שהתקבל בעבר בתהומות וברעש רב, עובר היום בשתיקה יחסית, וזאת מהטעמים הבאים:

● קיימת הסכמה שבשתיקה בין ההסתדרות לבין הממשלה. למרות סממני המחאה של ההסתדרות לא שמענו על מעשה נחרץ וחד־משמעי כלשהו מצד ההסתדרות כלפי הממשלה לפתור את בעיית „אתא" או את מצוקת מספנות ישראל.

● אותם מנהיגי פועלים אותנטיים, ששימשו בעבר פה למצוקות חברתיות, נעלמו או שהצטרפו להנהגות ממוסדות ולמיפלגות קיימות, וכך למעשה נותרו השכבות החלשות באמת ללא רועה וללא מייצג אותנטי.

● המציאות המשקית־פוליטית בארץ מסובכת עשרות מונים מבעבר ואפילו מתנגדים מושבעים של הממשלה אינם יכולים להתעלם מן הישגה המרשים כל־כך של בלימת האינפלציה.

אולם קשה להסכים למחיר החברתי הכבד המסוכן, שבתמורה לו אנו זוכים למראית עין של שקט משקי. למעשה, באליבי של ריסון האינפלציה מרשה לעצמו שר־האוצר לעשות ככל העולה על רוחו ואין איש פוצה פה ומצפצף. התפיסה הפילוסופית־כלכלית, המנחה את האוצר ואת ראשו, מר מודעי, היא תפיסה של „מי שחזק יתחזק ומי שחלש ראוי לו שיפול".

התפיסה הליברלית הזאת היא תקפה וצודקת אולי במדינות, שבהן קיים שיוויון הזדמנויות לפרט, אבל במדינה צעירה כשלנו, שהמתעשרים בה עשו את ממונם לא פעם בעזרתה הנדיבה של הממשלה, בהלוואות עתק שלא תמיד הוחזרו ובמיני דרכים עקלקלות אחרות, במדינה כשלנו יש עדיין צורך בהתערבות הממשלה בהגנה על החלש, בתכנון מבוקר ובקיזוז העושר האדיר שהצטבר בידי יחידים, לעומת נפילה הולכת ומתרחבת של שכבות השוליים החברתיים.

במדינה כשלנו, המצויה עדיין בתהליך של התהוות והתגבשות, צריכה להדריך אותנו תפיסה הגורסת סינטזה בין עידוד היוזמה האישית ובין התערבות מתוכננת במשק. כך חייבים להעשות מאמצים רבים לאין ערוך להקמת מפעלים עתירי־ידע בערי פיתוח וכך גם חייבים לשמור על מספנות ישראל, מעבר לכל שיקול של רווח והפסד.

בסוגייה הכלכלית־משקית פועלת ממשלת האחדות בהומוגניות גמורה, כמעט כמפלגה אחת, ואפילו קולות, שנחשבו בעבר כמייצגי מצוקות חברתיות, נבלע קולם ואינם. הברית העתידית בין הליברלים לחירות גם היא מפוגגת שרידים של הבדל בין הגישה הסוציאלית של חלק מאנשי חירות לבין הגישה האנטי־סוציאלית של הליברלים.

האופוזיציה, שענינה לרוב בשאלות חוץ ובטחון, גם היא כמעט מין סרח עודף בשולי החיים הפוליטיים, ללא כוח של ממש בהדיפה של תהליכים שוליים בחברה.

מיבחנן של הקואליציה ושל האופוזיציה כאחת בעתיד הקרוב הוא ביכולת להעביר את החוק לשכר מינימום, חוק האמור לחלץ את העובד בדרגות שכר הנמוכות מהשפלה וביזוי. משכורות של 250־300 ש"ח אכן מזכירות חברות נצלניות, שעבר זמנן. שום רציונאל ליברלי של רווח והפסד לא יכול להצדיק משכורות כאלה בחברה מתוקנת.

מחשבות אחרונות

על קפה הפוך
ג. בנימין

ראשונה בחלל היקום היתה קוסמונאוטית, לא אסטרונאוטית – ולנטינה טרשקובה, שיצאה מן העולם בשלום וחזרה אליו בשלום. „ולנטינה" היא לשון־הקטנה של התיבה הלטינית „חזק".

אך גם „כריסטה", גם „יהודית" – בפירוש לא ג'ודי – הם שמות שאם תרצו, אינם מקריים כל־כך. „הגוב־ריה", „היהודיה". אפשר לכתוב על כך אפילו שיר.

שנה לאחר הקטנה־החזקה של ווסטוק־שש, עלו שלושה קוסמונאוטים סובייטיים – קומרוב, פיאוקטיסוב, יגרוב – בווסחוד־אחד והקיפונו שש־עשרה פעם בלי לצאת־ולבוא במעונם הצר אפילו בחליפות־חלל. בששים־וארבע יצא לכתוב לי עליהם באמת שיר־הלל:

„סלום, או מרבדי־
אני שומע מוסמוך
דברים ששר לנו פיטון עלי־העשב
ויטמן. כאן
תל־דורמיטים, זרע־החרדל,
אשר לעלמנו.
סלום,
משיב אני להם. סלום,
קברניטי קומרוב!
עלה וצלח בדרכך,
רועק־רועק,
סביב־סביב,
מהר־מהר!
סלום,
אורח יקר,
קוסמונאוט פיאוקטיסוב!
כל־טוב לך בדרכך,
שמי־תבלולים, אבטטוות לאימבאן,
רסלבמים חדשים,
הרמוניות חדשות!
סלום,
בורים יגורוב, מריקום,
הרץ לוקבה,
לנתהראים,
ארצות פרסן־הרם,
מולות השינה הנסביות, הוורודות,
הסבובות „סאוסה", „נבאנה",
הרץ לעולם!
הוי שלום בשמי־ארצי,
שמי־ודה, שמי־מצרים,
קרמנלן, ים־בריגג,
אוסטרליה החמה,
שתות זהב הנקרנות,
רם פרחי־הפאגינה,
ניזונים בה ילדים בבשרי־צבים,
קטים,
עבדי־קנגורו.
עברו, עברו,
הוי שלום!
הא, נקשי פרמות סוסבם
על מרצפות בתי־מרבעתן
של פלניטות אחרות!
אם תמצאו בתן דבר
מסעיר יותר,
מסעים את הלב יותר
מרוך גבר בעלמה,
אחבתיאום, יפיה האנגמוני, המשתולל,
של אורן תינוק־על־משכבו,
מן הקונצרט־לשני־כנורות
של ויוולדי,
ספור שמספרים באושה,
שיחת גבריאל־גבר על כוסית
וודקא מובחרת, ויסקי משובח –
שרדו אלי לכאן,
על־פי כתבתי,
למוב
בעולמות
האפשריים."

בששים־ושבע חזר קומרוב למסעו ב„סויוז" והקיף את כדור־עולמנו שבע־עשרה פעם. אף־על־פי שבגימטריה עולות הקפותיו למניין טו"ב, היה סימנן רע. בניגוד לצלנג'ר, שלא יצאה עוד כביכול מן העולם, נכנסה אליו סויוז־אחד עולה, מחמת חיכוך במעטה־האטמוספירה, באש.

מה יכולתי לעשות, מכס־התגבים שלי, לבד מלומר, עליה ועל קברניטה, דברי־הספד?

לפני שלוש שנים, אישי הטוב,
כתבתי לך שיר. לא ברוסית,
אך במיטב כל תשוקתי לכתוב,
או להרים כוסית.
את עקבותיך ב„וסחוד" סימנתי כמו
בצבע:
חמר־משקל, כומת, שבעדרצון.
נוצץ מאלומיניום. חורץ לטבע.
בחושך החיצון.
היום בישרה כבר, על גלי־האתר,
מוסקוה, בשורת־איקרוסים קצרה:
„סויוז..." ששה־וחצי קילומטר.
גם זה קרה.
שירים הרבה ישירו עוד על פרח
זנב־לוציפר שלך, דברי־אגדה
בשמי ארץ־האש וים־הקרח,
אך אוי לי, מי יודע, מי ידע –
מה מחשבות חשבת באמת
באחרון כל נצנוצי ברק מתוך העור,
בהיותך לא חי, לא מת,
נופל מהר
מרום צלב־הדרום, שביל החלב?
יוצא מן העולם, אבוי,
נכנס אליו!

היום מבכים אנו את שבעת מפלאי צ'לנג'ר. העתיד, אומר הנשיא, אינו שייך לרפי־הרוח, כי לאמיצים. אם תוקם להם אנדרטא נוכל לחקוק עליה דברים שכתב משורר נצחי: „סיק איטור אד אסטרא", או בתרגום חופשי: „מלוא קולות המעוף לעוז רוח נעוריך, איש צעיר: כן תזכה להסתער ולעלות עד לכוכבים".

אך קוהלת הוא שאמר „גם את העולם נתן בלבם, מבלי אשר ימצא האדם את המעשה אשר עשה אלוהים מראש ועד סוף". חרף כל המחשבות שעשאם מסוגלים לחשוב על מיליון הגלכסיות, שרק מאה־מיליארד מכוכביהן טובלים, כביכול, בחלב השביל שבו נאפו, בתנור־השמש, תשעת הסירים הקרדים בפינו פלנטות – עומדים אנו לפניו בתפילה שלא הספיק בידם לחשוב על מה שקרה להם בשבריר־שניה של אינסוף־כל־הזמנים.

קוסם הספרים

פגישה מקרית
יגאל לב

השנים ריככו את האיש שלוחץ את ידי בחמימות. הגבר הסוער, שהיה בעבר בודד כמו סלע, מבקש עכשיו את חברת בני־האדם. הפנים הקשוחות, שפעם סיכלו את כל נסיונות ההתקרבות של ידידיו, הסגירו עכשיו את הרעב הזה לשיחה עם בני־אדם.

שנים לא התראינו. זכרתיו כאיש ספר בעיקר. אהבתי לשבת בדירתו הגדולה, שכל קירותיה מלאים במדפי ספרים. היית עובר בין המדפים, נפעם למראה רבבות הספרים. ספרייתו היתה כמעט המקום היחיד, שיכול היה להקנות לך תחושה של אוזלת־יד, שלעולם לא תצליח לקרוא ספרים כה רבים.

שולחן עבודתו היה נודד – שולחן עץ פשוט ונקי. נייר ומנורה כפופה, שהיתה נהפכת גם למנורת קריאה כאשר היה מסובב אותה, מסב את כורסתו הכבדה והוא שקוע באחד מספריו.

שנים רבות שימש ביתו מקלט גם לאוהב ספרים כמוני. היינו משוחחים על הספרים האחרונים שיצאו לשוק, על סופר חדש שנתגלה מעבר לים. הוא קרא הכל. ראשו היה אנציקלופדיה מרתקת. דומני, שהכיר לא רק את שמות כל ספריו אלא גם מה כתוב בכל ספר ואפילו איפה לחפש ציטוט מבוקש.

ברנש נוקשה היה. אפילו ידידיו הללו להתרחק ממנו. תמיד היה מקנה לך תחושה שהוא קצר־רוח, מבקש לסיים את השיחה כדי לחזור אל הספר שהשאיר פתוח.

לפתע נעלם. לעתים נדירות הייתי פוגש אותו ברחוב. ככל שהתקדם בגיל וחצה את שנות ה־60 לחייו, נעשתה בדידותו אטומה, קרה ומרוחקת. לפעמים היו רגלי נושאות אותי עד לביתו. רגע ארוך הייתי עומד, מתבונן בחלון. גם חלון הזכוכית לא יכול היה להסתיר את שפעת הספרים, שכמו עמדו לפרוץ החוצה. אבל במחשבה שנייה הייתי פונה לדרכי.

יום אחד ראיתיו ברחוב, פוסע לאיטו באותו צעד מהסס שלו. כמעט חלף על פני כאשר עצרתיו ואמרתי שלום, לחץ את ידי. לא שאלתי מדוע הוא מתעלם ממני, אבל הבחנתי בסימני הריכוך בקמטי לחייו.

הזמין אותי לביתו. „כבר מזמן אתה לא בא", אמר במרוניה.

עלינו לדירתו, שבה הוא מתגורר לבדו. דומה, שדבר לא נשתנה מאז חדלתי לבקרו. הספרים עמדו מסודרים על מדפיהם. שולחן הכתיבה הנודד ניצב בפינה.

ביכר היה, שיד אשה מנקה את הדירה ואת אבק הספרים ומתקינה לו את ארוחותיו. את האשה עצמה לא ראיתי, אבל סימן לנוכחותה היה אגרטל זכוכית ובו ציפור גן־עדן.

שוחחנו על הספרים האחרונים. ידידי שלף מדי פעם ספר ביד בוטחת, כקוסם בארמונו, פתח את הספר במקום הנכון וציטט כמה שורות. הוא ידע בדיוק היכן כל ספר ניצב וידע בדיוק מהיכן לצטט. אחר־כך התרווח בכורסתו ושאל אם אני רוצה קפה. סירבתי. אבל הוא קם ושפת את הקומקום. וגיש לי קפה עם כמה ביסקוויטים על צלוחית.

„הזמן עובר, איש צעיר", חייך אלי. „באחרונה התחלתי לחוש בהזדקנות של בני האדם. אתה יודע איך זה, בגילי כל החברים נעלמים והולכים לנוח מתחת למצבות ופתאום אתה חש בדידות. פתאום העולם שוכחת..."

אין ספק שהתרגש. החושך ירד אט אט על הדירה. התפלאתי מדוע אינו מדליק את המנורה. אולי נוח לו כך. בדירה כבר שררה אפלה מוחלטת ואז ידידי קם וצעד בבטחון בחשיכה, הוציא ספר וציטט ממנו בבטחון לחזק טענה שהעלה.

קמתי והדלקתי את האור. ישבנו כך זמן רב, משוחחים על המשמעות של קריאת ספרים לגבינו. על הספר בידי דן הטוב ביותר של האדם. ואז השתתק לרגע. ראיתי שהוא מנסה להגיד משהו ולאחר היסוס אמר: „אני חושש שכבר מאוחר. אתה יכול כבר להדליק את האור".

כוחו של יד

שמואל שניצר

מכירת סוף העונה!
חיסול כל מלאי הצמר!
הבנקים לוחצים עלינו!
אנו חייבים להשיג מזומן מהר-לכן
הורדנו את המחירים מתחת למחיר הקרן
השווי את מחירינו לאחרים!
כדור צמר החל מ- 59 אג'
מבצע זה יכלול את כל המלאי העצום של צמר לסריגת יד ומכונה. סוגי הצמר למיניהם, הם של היצרנים הגדולים והמפורסמים בישראל וכמו כן צמר באיכות גבוהה ביותר המיובא עבורנו מאיטליה וצרפת!
המכירה הגדולה של צמר החלה!!
אנו מכבדים צ'קים, ויזה, דיינרס, ישראכרט ואפילו... מזומן!!
מחירים אלו לעולם לא ישובו!
קני עכשיו גם לחורף הבא כל הקודמת זוכה!
אמפיסל להשיג בכל חנויות
במחסנינו, אמפיסל (ישראל) בע"מ, אפעל 3, קרית אריה, פתח-תקוה (צומת גהה) טלפון 03-9225921
תל-אביב - אלנבי 98, הגליל 9 (צמר אבי), נחלת-בנימין 6
ירושלים-המלך ג'ורג' 8 חיפה-הרצל 31; נתניה-החלוצים 7 (החזנה המרכזית) חדרה-הרברט סמואל 72; רמת-גן-ביאליק 11, קניון אילון באר-שבע ההסתדרות פינת הפלמ"ח; חולון סוקולוב 63.

כוחו של יחיד

שמואל שניצר

המאבק ההירואי של אנאטולי ואביטל שצ'רנסקי נגד השלטון הסובייטי מתקרב כנראה לקצו. ולמרות שכמה אכזבות מרות של העבר, שגם הן היו קשורות בידיעות על חילופי אסירים־מרגלים, מחייבות לנהוג ספקנות וזהירות בידיעות מסוג זה, נדמה שכבר מותר לעשות נסיון ראשון של סיכום משמעותה של התמודדות זו, שבה ניצבה רוחו של אדם בודד מול מנגנון של שלטון, שלרשותו עמדו כל האמצעים הפיסיים שיכולה ממשלה לרכז בידיה ולהפעיל, כאשר אין לפניה סייגים מצפוניים. מאבקים כאלה נדירים בימינו והלקחים הטמונים בהם אינם צריכים להתבזבז. יש לנו מה ללמוד מן העובדה, שמדינה ומישטר, שלכאורה דבר לא נבצר מהם, לא הצליחו במשך תשע שנים תמימות לשבור את רוחם של שני יהודים צעירים, שהנשק היחיד אשר בידיהם היה אמונה שאין לזעזעה וקשיות־העורף של אומה, שתולדותיה הן שרשרת ארוכה אחת של התיצבות מעטים מול רבים והעמדת רוח האדם מול פני הגבישה והכוח הגס.

יש משהו קדמון, כמעט אגדי, בעקשנותם של בני הזוג שצ'רנסקי, משהו המזכיר סיפורים מן העבר הרחוק. מה שהם עשו בתשע השנים הארוכות הללו של עמידה מול לחץ והתנגדות לכל פיתוי מעלה בזכרון את מעשי קידוש השם של תרבנות־שמד מדורות שחלפו ואת גדולת הנפש של יהודים, שיכלו להציל את נפשם ולזכות בטוב הארץ על־ידי עשיית שקר קטן בנפשם והם העדיפו למות ו„שמע ישראל" בפיהם.

מי שרימה בנפשו שהציונות מתה בשלב כלשהו של התגשמותה, או אינה עוד רלוואנטית לזמן הזה ולתנאיו, מי שסבור כי היהדות איננה ככלות הכל השובה כל כך והאנושות דוחקת אותה לקרן זווית, מוטב שיתן את הדעת על הדמות הבודדת הזאת של לוחם יהודי, שהעמידה על זהותו ועל זכותו לצאת את ברית־המועצות ולעלות לארץ, היתה חשובה בעיניו די הצורך כדי לשאת למענה במשא כה כבד של יסורים. דעיון, שכך נלחמים עליו וכך סובלים למענו, איננו מת. הוא בעל עוצמה אדירה. מי שסבור כי המשפחה אין לה עוד חשיבות, והקשר בין בני זוג גם יכול להיות ארעי ורופף ולעת מצוא, ראוי לו שיהרהר במאבק שניהלה אביטל שצ'רנסקי למען שחרור בעלה במשך השנים הקשות של הפרידה הכפויה והעלילה השפלה, ששימשה עילה לגזילת חירותו של אנאטולי. נאמנות כזאת והתמסרות טוטאלית כזאת למסורת־חיים אחת ויחידה אף הן יש בהן בבואת הדים של דמויות מן הספרות ומן ההיסטוריה הקלאסיות.

ואולי עלתה במובן מסוים על אותן דמויות מן הספרות ההיסטורית, שכולן ידעו לזכות בפאסיחיות ובאגדרות, אבל אף אחת מהן לא הסתערה כמוה על האדישות ולא הגיעה למקומות ולאישים, שאביטל הגיעה אליהם.

יחד זעזעו שני אלה את אושיותיו המוסריות של המישטר הסובייטי על־ידי ערעור אמינותו בעיני העולם. יחד הוכיחו לו שיש דברים שהם מחוץ להשג־ידו של מישטר־דיכוי, ואפילו אינו נרתע מפני שום אמצעים מגונים ושיטות פסולות.

זה לא היה מאבק אישי. מהר מאוד נהפכו לנציגי האומה היהודית בריבה הנצחי עם העולם, להתגלמות האמת והצדק המתייצבים־למלחמה נגד עלילת השקר ונגד תעמולת הכזב. כמעט על כורחם נהפכו לדמויות המסמלות את מאבק החירות נגד הדיכוי.

אנחנו מכירים את גבורתו של האדם בקבוצה, את האומץ שהוא שואב מן הדוגמה, שאחרים מציגים לנגד עיניו, את שכוות עצמו ואת שכוות הסכנות שהוא מגיע אליהן, מפני שהן אופפות את כל החבורה שבתוכה הוא שרוי. הרבה פחות מזה אנחנו יודעים על גבורת היחיד, העומד לבדו במאבק, מנותק מן העולם, בתאו של צינוק. את כל כוחות הנפש הדרושים לו למלחמתו הוא צריך למצוא בתוך עצמו, ואם יזכה בנצחון, אולי איש לא יידע מה קשה היה המיבחן ואיך עמד בו. אנאטולי שצ'רנסקי יכול היה לקנות לו את חירותו זה כבר. די היה שיודיע כי הוא מוכן להודות באשמת הריגול שיוחסה לו ושבגינה נידון לשלוש עשרה שנות מאסר. זה היה מחיר החנינה, ובעצם יכול היה לשלמו ולצאת לחופשי ולטעון לאחר־מכן שהיה מורה בכל דבר, ובלבד להשתחרר ממוראה העונשין.

אלא שהוא הבין כי כאן נקודת התורפה של שוביו וכאן גם מקור כוחו שלו. עוד בעת חקירתו הבטיחו לו הרים וגבעות אם רק יודה שעסק בריגול, ואיימו עליו בעונש מיתה אם יעמוד במריו ויכפור באשמה. מלכתחילה לא היו להם ראיות נגדו. העיתונאי האמריקני, שהיה מעורב בפרשה ושלפי התביעה הוא שקיבל, כביכול, את המידע הסודי מידי שצ'רנסקי, הכחיש את העלילה מכל וכל. הנשיא קארטר הצהיר, ששצ'רנסקי לא פעל מעולם למען שירות חשאי אמריקני כלשהו. המשפט לא שיכנע איש במערב. אפילו קומוניסטים ותיקים התייחסו לאשמה כאל בדותה של שלטון, שהצדק והאמת הם חסרי משמעות בעיניו. מבחינה זו פעל משפט שצ'רנסקי כבומרנג. לא תנועת העליה היהודית היא שנפגעה: אמינותה המעטה של האימפריה הסובייטית היא שנשחקה.

קשה לדעת אם שצ'רנסקי הבין, שהוא ממלא כאן תפקיד היסטורי בחשיפת האמת של המשפט הסובייטי, או לא. עובדה היא, שלא הודה ולא זכה בהמתקת־דין. הדברים שאמר בסיכום משפטו הוסיפו להנחותו לאורך כל תשע השנים הללו, כל שלושת אלפים ומאתיים ימי מעצרו:

„אני מקווה, שהאשמות האבסורדיות נגדי ונגד כל תנועת העליה היהודית לא יעמדו למכשול בדרך לשחרור עמי. יותר מאלפיים שנה היה עמי, העם היהודי, מפוזר בעמים. אך בכל מקום, שאליו נקלע, בכל מקום בו נמצאים יהודים, הם אמרו ושנו שנה אחר שנה: בשנה הבאה בירושלים. עכשיו, שאני רחוק מעמי יותר מתמיד, רחוק מאביטל שלי ולפני שנות מאסר קשות, אני אומר באוזני עמי: בשנה הבאה בירושלים. אני יודע, שאנשים רבים מקבלים את התרבות של המדינה שבה הם חיים. זה אינו מפתיע. אף־על־פי־כן, ידעו היהודים להבטיח את קיומם כאומה. חלק מהיהודים סבור כי הדרך הנבונה אינה התבוללות אלא יהדות. זה הרקע הטבעי, שעליו התנהלו פעולותי. לפני חמש שנים הגשתי את בקשתי לעליה לישראל. עכשיו אני רחוק יותר מתמיד מהגשמת חלומי. אין בי הרהורי חרטה. אני מאושר. אני מאושר שחייתי ביושר ואני שלם עם מצפוני. אני מאושר שיכולתי לעזור לבני אדם".

אנאטולי שצ'רנסקי היה מתכנת מחשבים לפני מאסרו. מעולם לא רכש לו השכלה יהודית מעמיקה. אך מה שחסר ביידע, הבין בחוש: שיהדותו היא נכס שאי־אפשר בלעדיו, ושלא מוסקווה היא ביתו אלא ירושלים, ושעיקרה של היהדות בעזרה שאדם יכול לתת לזולתו: כל התורה כולה על רגל אחת.

בסיפורים בדויים מן הלב סופו של הצדק, שהוא מנצח במאבקיו עם העוול והעריצות. במציאות ההכרעות אינן בדרך כלל כל כך חד־משמעיות. אפשר לומר, שכל יום של מאסר, שבו שצ'רנסקי דחה את כל הפיתויים ועמד בסירובו להודות בחטא שלא חטא, קיפל בתוכו נצחון קטן של האסיר העקשן על שוביו ומעניו.

ואפשר לראות את המאבק בפרספקטיווה היסטורית יותר רחוקה ולהצביע על המשבר החמור, שבו שרויות כל המפלגות הקומוניסטיות של מערב־אירופה, ללא יוצאת מן הכלל, והוא משבר שיש לו קשר הנראה בעליל אל התערערות האמינות של השלטון הסובייטי בכל השייך לתחום מערכות המשפט וזכויות האדם. מתוך אובדן האמונה בקומוניזם הסובייטי הגיעו המפלגות הקומוניסטיות של מערב־אירופה לפני שנים מספר למסקנה, שעליהן לשאוף לדגם אירופי נפרד של קומוניזם, שיהיה מושתת על שלטון הומאניסארי ועל כיבוד זכויות האדם, ומחמת אובדן אמונו של ציבור הבוחרים בקומוניזם בכל צורותיו, הגיעו לאובדן מעמדן בצרפת, באיטליה, בספרד, בכל מקום שבו אין הקומוניזם מושתת על כפיה, אלא עליו להתמודד בבחירות עם זרמים דמוקרטיים ועם טיעונים של אמת.

למשבר הזה תרמו גורמים שונים ואישים שונים: אנדריי סאחארוב, לך ואלנסה ושאר דמויות של אישים והוגים, שהעזו לחלוק על הדוקטרינות הרשמיות ולהוקיע עוולות. ואנאטולי שצ'רנסקי ורעיתו אביטל אינם האחרונים בשורה זו של מוקיעי הדרכים המעוותות של משפט, המשרת את המרכאים ולא את הצדק.

הוא ישתחרר, אם הכל יתנהל כשורה, במסגרת של חילופי מרגלים, כי על כך התעקשו הסובייטים.

לשווא. התופת אינה נהפכת לאשמה על־פי גזירתו של עריץ, שהפך משפט להצגה מבויימת, שבה ההרשעה מתפרסמת כמה חודשים לפני חיבורו של כתב האישום.

אצלנו...

מאת שלום רוזנפלד

יהודים תמורת...

מכונת הדיסאינפורמציה הסובייטית עובדת עתה הרבה שעות נוספות: „בילד" הגרמני, עו"ד פוגל הידוע ממיבצעי־החילופין הקודמים, וויקטור לואיס מיודענו. גם פלאטו־שרון היה מן הסתם נכנס לתמונה, אלמלא טיסתו האומללה לאיטליה.

מכל הידיעות, שפורסמו עד כה בנושא אנאטולי שצ'רנסקי, אני דווקא מאמין, למרות ההכחשה לא האומרת, שהסובייטים ידרשו שני מיליון דולר תמורתו.

שהרי היהודים הם, כידוע מאז ומתמיד, סוחרים ממולחים.

אי־פיסגה

כאשר נתפרסם ברבים שנשיא מצרים חוסני מובארך יבקר בגרמניה סמוך למועד ביקורו של ראש ממשלת ישראל שם, כבר ראו רבים בדמיונם את פגישת־הפיסגה הנכספת ביניהם.

אני, אף את מקום־המיפגש ההיסטורי ראיתי בהירהורי ליבי: ברגן־בלזן.

אבל זה היה לפני הנסיעה האחרונה של המנכ"לים לקהיר בענייני טאבה.

דלק דלק תרדוף

מי יחתום לבסוף על ההוראה בדבר הוזלת הדלקים: שר־האנרגיה משה שחל או שר־האוצר יצחק מודעי?

שחל הודיע השבוע ב„קול ישראל" שהוא ירש את סמכותו, בתחום משרדו, מן הנציב העליון הבריטי וממילא הוא רשאי לחתום.

מודעי, לעומת זאת, יונק כידוע את כוחו ממי שזרזו את גירוש הנציב העליון הבריטי מן הארץ. ממילא הזכות „להיטיב עם העם" היא שלו.

דילמה מענינת.

זה ליד זה

משהו מתיאטרון־האבסורד הישראלי:

השבוע מצאנו בעתונים בעמוד אחד שתי ידיעות או ליד זו:

המועצה לביקורת סרטים אישרה את הקרנת סרטה של מיכל בת־אדם „המאהב", פרט לצעירים מתחת לגיל 16.

נערה בת שלוש־עשרה וחצי ילדה בן. ידידותיה לכיתה באות אליה לשחק עם התינוק.

מתי?

לא מעט אורחים תוהים על אורח־חייהם וקצב־עבודתם של מנהיגינו: הישיבות הארוכות האלה אל תוך הלילה, בממשלה, בקבינט, במרכזי־המפלגות.

„מתי הם ישנים?", שואלים בדאגה.

אף אני מודאג: מתי הם ערים?

אדם יפה

לא ראיתי את פניה.

הלכתי מולה, ברחוב קרליבך, שלשום בצהרי־יום, בקרבת הכניסה לשוק הסיטונאי.

האשה התכופפה ואספה נייר כלשהו. מן הסתם הועף ברוח העזה שנשבה אותה שעה – אמרתי לעצמי.

פסעה כמה צעדים, שוב התכופפה, הרימה נייר אחר. האומנם התפזרה לה חבילה שלמה? – תהיתי.

עוד צעד או שניים, היא שוב מתכופפת ומושיטה ידה אל התעלה שבצד הכביש: מרימה קופסת סיגריות. וכך פעם אחר פעם. אחר ניגשת עם כל השלל שבשתי ידיה ומטילה אל סל־האשפה התלוי בכניסה לשוק.

לא ראיתי את פניה.

אבל ראיתי אדם יפה. מן המין שהולך ונכחד מתוכנו.

מודלים

ב„יומניו", שפורסמו לא מכבר, כותב חתן פרס־נובל אליאס קאנטי:

„הדבר המבעית ביותר בהיסטוריה הם המודלים. קיסר, בתוכניותיו הפרסיות, רצה להתעלות על אלכסנדר. היטלר רצה להתעלות על נפוליון במערכה נגד רוסיה. ככל שגדול האבסורד, רבה הסכנה שיתרחש".

ההיסטוריה אינה חוזרת על עצמה. אבל מודלים הם פיתוי מסוכן.

מפריע לי לפיכך כאשר אנו בקלות־ראש מכתירים כל ראש ועד־פועלים מיליטנטי בתואר „לך ואלנסה". „סולידריות" עלתה על הבאריקדות בפולין בעקבות משטר־הדיכוי הטוטאליטרי. לפעמים, התהליך הוא הפוך.

ניזהר ממודלים.

מפנקס ההגדרות

למקבל לעולם שום שי אינו גדול מדי. לנותן שום מתנה אינו קטן מדי.

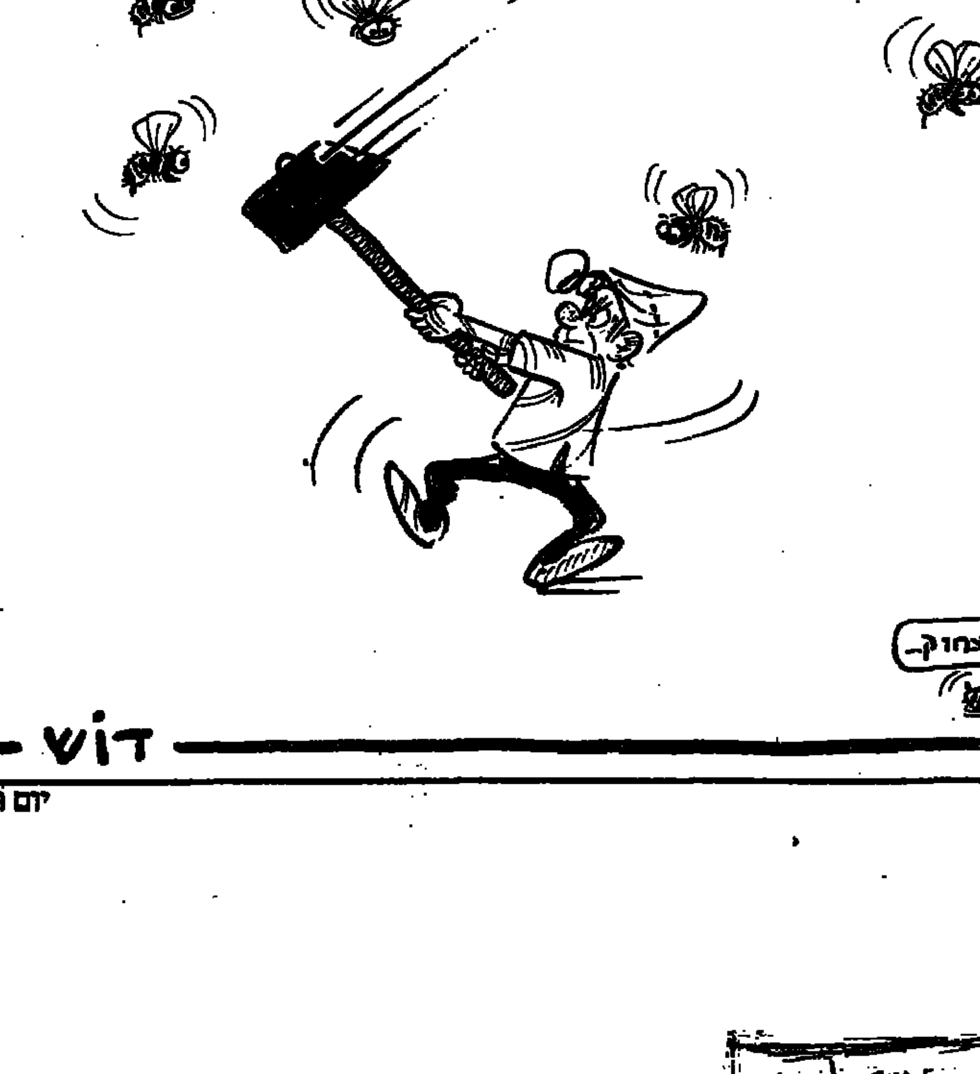

חכמים לאחר היירוט

משה ז"ק

ממשלת מצרים לא הודרזה הפעם להשעות את שיחות טאבה, כפי שעשתה לאחר הפצצת בסיס המחבלים בתוניס. משלחת המנכ"לים יצאה לקאהיר למחרת יירוטו של המטוס הלובי על־ידי מטוסים ישראליים. היירוט לא היווה עילה להשעיית השיחות.

ייתכן, שעכשיו, כאשר רבו בישראל דברי הביקורת על היירוט, תצרף גם מצרים את קולה נגד מעשה זה של ישראל ותנסה להוכיח סולידאריות עם המחנה הערבי. אבל קודם לכן נזהרה מצרים מלמתוח מחדש את החבל עם ישראל. ולא עוד אלא שהמצרים ידעו להבחין בין פגיעה בבסיס אש"ף של ערפאת, שאמור להיות בעל־ברית פוטנציאלי של מובארך, לבין ראשי ארגוני הסירוב, ג'יבריל ואבו־מוסה, שהם בעלי־בריתו של אסד.

ראשי מצרים, בסתר לבם, מעוניינים בהחלשת הארגונים הנוהים אחר דמשק, מתוך שהם מאמינים, כי אם יקטן לחץ הקיצונים על ערפאת, הוא יוכל ביתר חופשיות ללכת בתלם המוצע על־ידי קאהיר.

אף־על־פי־כן, לאור הביקורת העצמית השופעת בישראל על תקרית היירוט, לא ייפלא אם בימים הקרובים תגיש מצרים מחאה רשמית לישראל, בטענה שמעשים מסוג זה, של יירוט המטוס הלובי, פוגעים בסיכויי השלום באזור.

אם אכן תתקבל מחאה כזו, לא יהיה טעם להתרגש ממנה, ואף לא לפתוח בויכוח פומבי עם מצרים בנושא המלחמה בטרור.

בימים האחרונים היתה לישראל הזדמנות לקרוא את מצרים לסדר בגין תמיכתה בטרור הפלשתיני, אך היא העדיפה שלא לעשות כן, מתוך שביקשה להחיש את עיסקת החבילה של בוררות טאבה תמורת נורמאליזציה: ישראל לא הגיבה כאשר מובארך, בנאומו בשטראסבורג, סוכך על הטרור הפלשתיני כתנועת שחרור לאומית. דברי נשיא מצרים נוגדים את רוח חוזה השלום עם ישראל. אף־על־פי־כן, לא מיחתה ישראל ולא פתחה בויכוח פומבי עם מצרים. ואין סיבה לשנות מנוהג זה, אפילו תגביר מצרים בימים הקרובים את ביקורתה על ישראל בשאלת המטוס. באורח פאראדוכסאלי, תלויה עוצמת הביקורת המצרית במידת הביקורת שתתפשט בישראל על פעולת היירוט.

כך היה גם בספטמבר 1982, כשגל המחאות בישראל אילץ בדיעבד את מצרים להוציא את שגרירה מתל־אביב, ולהוכיח בכך, שאין היא רגישה פחות מהציבור הישראלי לגבי הפלשתינים בסאברה ושאתילה.

אין זה ויכוח ראשון מסוגו בישראל. השבוע הזכירו רבים את מקרה יירוטו של המטוס הלבנוני באוגוסט 1973, במטרה לתפוס את ג'ורג' חבש, שבסופו של דבר לא נמצא בתוכו. אך מעטים יזכרו ויכוח סוער, שהתנהל בכנסת בינואר 1955, כאשר הבדיחה שהוצגה אז בפי ראש־הממשלה היתה: האם אנו מדינת־חוק או מדינת שוד? הויכוח המר בין משה שרת ופנחס לבון בא בסיומה של פרשיה עגומה, בדצמבר 1954, של נפילה בשבי סוריה של חמישה חיילי צה"ל ויירוט מטוס אזרחי סורי בלוד, במטרה לאלץ את הסורים לעיסקת חליפין של שבויים ישראליים תמורת עצירים סוריים. ראש־הממשלה הורה לשחרר את המטוס בלא כל תנאים, והוא לא שקט גם אחר שחרור המטוס על נוסעיו. במכתב אל שר־הבטחון הוא כתב דברים בוטים ביותר:

„מדהימים ומדאיגים אותי ביותר צרות־האופק וקוצר־הראות שנתגלו כאן מצד ראשי צבאנו. הם סבורים, כנראה, כי מדינת ישראל רשאית – או אפילו מחוייבת – לנהוג בתחום יחסיה הבינלאומיים לפי החוקים השוררים בג'ונגל".

באותם ימים, לפני שהטרור הפלשתיני לבש את המימדים הנוכחיים שלו, לפני שהמחבלים הפלשתיניים השליטו פיראטיות בכל נתיבי האוויר, יכול משה שרת להורות לשר־הבטחון:

„למען מנוע אי־הבנה והסתבכות וכדי להזהר מלגרות יצרי פעולה הרפתקנית, אני מבהיר, כי לא די לאסור כל הימפלות למטוסים אזרחיים, אלא יש להפסיק בכלל טיסות סיור ובילוש של מטוסי חיל־האוויר מחוץ לטריטוריה של ישראל, כולל אזור המים הטריטוריאליים. יש לעקור את המושג המוטעה והנפסד, כאילו אזור השיקה של נמל־האוויר לוד יכול לשמש רקע לפעולה ישירה כלשהי מצד שלטונותינו לגבי מטוסים הנקלעים לתוכו. הבעיות הכרוכות באזור השיקה הזה הן בעיות של בטיחות הטיס ולא של בטחון המדינה, או ריבונותה. אין אזור זה מהווה כל מרחב לפעולת חיל האוויר שלנו".

הנחיה זו לא עמדה במבחן המציאות: בדור הטילים אין מטוסי חיל־האוויר יכולים להבטיח את גבולות המדינה, אלא אם כן יוכלו לסייר מחוץ לגבולותיה. ובלי הגנה אקטיבית נגד פיראטיות אווירית, שהמחבלים הפלשתיניים פיתחו בממדים נרחבים, קשה להגן על נתיבי האוויר לישראל.

התמורות שנתחוללו באזור, וביחוד בממדי הטרור הפלשתיני, מכתיבים לישראל את דרכי התגובה.

הטענה, שנשמעה בימים האחרונים בלהט הויכוח על יירוט המטוס הלובי, היתה כי פעולה ישראלית זו עלולה להביא להסלמה בפעולות הטרור, כאילו יש בה כדי לשנות את כללי המשחק שבין ישראל לשכנותיה, ולהביא להטיפתם של מטוסים אזרחיים ישראליים.

בעלי טענה זו מתעלמים כליל מן העובדה, שהפיראטיות הערבית היא עובדה קיימת.

הפלשתינים ותומכיהם במדינות־ערב לא חיכו עד שישראל תיירט מטוס לבנוני באוגוסט 1973, או מטוס לובי בפברואר 1986. הם חטפו מטוסים אזרחיים כשרק יכלו לבצע חטיפה. הם חטפו מטוס „אל על" עוד ב־1968 והטיסו אותו לאלג'יריה וממשלת אלג'יר שיתפה פעולה עם החוטפים. קדאפי אינו שומר על כללי משחק עם ישראל. הוא אף ביקש פעם להטביע בצוללת את האניה הבריטית „קווין אליזבת", שהיתה בדרכה לנמל אשדוד. אין הטרוריסטים הפלשתיניים חוטפים עוד מטוסים ישראליים, לא משום שויתרו על תענוג זה, אלא בגלל אמצעי הבטיחות שהצליחו לסכל נסיונות הפיגוע שלהם.

החשש מפעולת־גמול של לוב, או של אחמד ג'יבריל, אינו יכול לשמש השיקול המנחה במלחמה נגד הטרור. ישראל יכולה, מכוח עצמה, מכוח רצונה לשמור על ערכיה־שלה, להימנע מצעד זה או זה, לרסן את עצמה מכוח ציוויים מוסריים שלה, אך לא בגלל טיעון שפעולה ישראלית זו או זו עלולה להסלים את המלחמה בינה לבין מדינות ערב. הטיעון, כאילו ישראל נמנעת מנקיטת צעד כלשהו מחשש של פעולות־שרשרת, יכול רק לסייע לארגוני הטרור ולעודד אותם. וזה מיותר להלוטין.

טענה אחרת, שנשמעה השבוע במרי הויכוח על צדקת יירוט המטוס, היתה: ומה היינו עושים בראשי המחבלים אילו תפסנו אותם, וכי חסרות לנו צרות? מי זקוק עתה למשפטי־ראווה? אף טענה זו מופרכת, שכן הכוונה ביירוט ככל הנראה לא היתה למשפט ראווה, אלא למיקוח על שחרורם של שלושת הנעדרים הישראליים מקרב סולטן יעקב בלבנון.

בני משפחותיהם נתלוו לראש־הממשלה במסעו באירופה, כדי לגייס עזרה למציאתם של שלושת הנעדרים. ברם, המפתח נמצא כנראה בידי ג'יבריל, שתמורת בן־אחותו ועוד 1400 מחבלים שיחרר שלושה שבויים ישראליים. ייתכן, שאילו היה נופל ג'יבריל בידי ישראל, אפשר היה למצוא את שלושת הנעדרים. זיק זה של תקווה מצדיק הימור בלתי בטוח זה, שהימרו השבוע ראש־הממשלה ושר־הבטחון.

אילו הצליחו בהימור זה, היו רבים מנסים ליהנות מזיו ההצלחה, אך כאשר ההימור לא עלה יפה, הכל חכמים לאחר היירוט.

סימני דרך

אייל ארליך, יואב שנצר, עריכה גרפית: יורם נאמן

ישראל "ירטה בטעות גם את מטוסם של האחים רייט

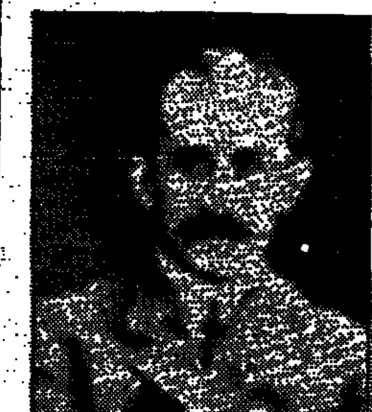

מטוסם המפורסם של האחים רייט יורט על ידי חיל האויר ואר־לץ לנחות בבסיס במרכז הארץ. בבדיקת הנוסעים התברר כי למ־רות הדמיון בשפמים בין אורוויל רייט לג'ורג' חבש, אין הם אותו בן־אדם.

ככל הידוע עד כה הסיבה לכשלון המבצע היא מחדל של "מודי־עין 14".

לכתבנו נודע כי "תיקונים 16" עמד על הטעות וניסה להתריע על כך אצל מפקד חיל האויר אך לם בגלל שביתת הטלפונים במ־שרדי הממשלה לא הצליחו להשיג קשר.

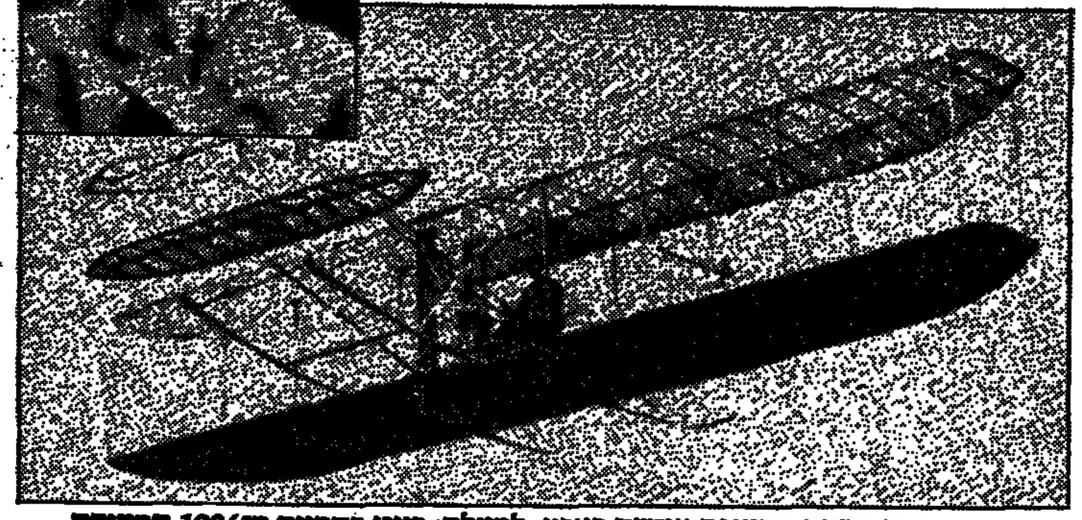

המטוס המיורט בשדה התעופה אי־שם בארץ. למעלה: רייט בתמונה מ־1906 המעידה על דמיונו הרב לג'ורג' חבש.

רימון על רקע רומנטי בגן צ'רלס־קלור

צעיר רעול פנים השליך אמש רימון על הרקע הרומנטי בגן צ'רלס־קלור בתל־אביב.

כתוצאה מהפיצוץ נהרס הרקע המרהיב של השקיעה בים. זוגות רבים שתכננו להנציח את חתונתם בצילום מסורתי על רקע השקיעה – נאלצו לנסוע לירושלים ולהסתפק בצילומים על רקע הכותל.

רקע רומנטי

רקע פלילי

רקע חבלני

חידון לילדים

כיתה ח' יצאה לטיול בחיק הטבע. הפרחים פרחו, הציפורים צייצו וכולם נהנו מאד. עמי ותמי שרצו ליהנות יותר, נפרדו מהחבר'ה והלכו להתבודד.

ממש ברגע האחרון גילה עמי שהקונדום שלו הלך לאיבוד. אולי אתם ילדים תוכלו לעזור לעמי למצוא אותו לפני שיהיה מאוחר מדי. אם מצאתם – ציבעו את האבידה בצבעים עליזים ושילחו למשרד החינוך.

בין הפותרות נכונה יוגרלו גלולות.

הסורים זכו לקבלת פנים יפה בישראל

מיד לאחר שהתבררה הטעות בקשר לזהותם, הועבר הטיפול בנוסעי המ־טוס למחלקת הטקס במש־רד החוץ.

האורחים רמי הדרג הו־כנסו למכוניות שרד והוס־עו מיד משדה התעופה לביקור בית־דשם בירוש־לים. עם תום הביקור התב־רר כי שהותם של האורחים בארץ עומדת להסתיים והם הוסעו חזרה למטוס.

נדחה שיגורו של בגין 2

מרכז החלל במצודת זאב החליט לדחות את שיגורו של בגין 2 למו־עד בלתי ידוע. ההחלטה התקבלה עקב התקלה הבלתי מוסברת שאיר־עה לבגין 1, ושגרמה לו לנתק קשר עם כדור הארץ.

מומחי מרכז החלל מנסים לאתר את הקופ־סה השחורה של בגין 1, ומקווים כי יוכלו להסיק ממנה מסקנות.

הרצה ניסיונית של בגין 2 בתנאים מבוק־רים במעבדת "מוקד" עברה בשלום אם כי שאלות רבות נותרו ללא מענה.

בינתיים, בגין 2 מוכן בעמדת השיגור וממשיך בספירה לאחור.

המראה המפתה/ילדותי מאפיין את הקו החדש של שמלות ההריון לחורף 1986

אמש התקיימה ברעננה תצוגת אופנה בה הוצגו לראשונה דגמי שמלות הריון לתלמידות בתי־הספר היסודיים. בתצוגה נכחו כל המנצצות שכבר הולכות עם, ובין הבנות המעוברות נראו אף שתי מלכות כיתה. הבנות ישבו בנוחות ליד השולחנות נדוב הזמן התנהגו למופת.

הדוגמניות הציגו מגוון של שמלות הריון שונות, וכמה דגמים זכו למחיאות כפיים מהקהל. את עיקר תשומת הלב משכה שמלת הריון בצבעי תלבושת אחידה עם סמל בית־הספר.

רצח המכשפה הלבנה

מאת מרי בטיטה,
סופרת "וושינגטון פוסט" ברואנדה,
מיוחד ל"מעריב"

התלולית על קברה של דייאן פוסי תחוחה ומזוקרת מתוך שיח סבך, כמו מחבוא של בעלי־חיים. אין על הקבר כל ציון. אך קרחת היער, לא הרחק מהבקתה שם נמצאה פוסי בסוף דצמבר שעבר, כשגולגלתה מנופצת ממכות סכין פאנגה, מנוקדת שלטי־עץ קטנים.

השלטים, שאותיותיהם הארוכות נמחקו בגלל הגשם, הן המצבות לבית־הקברות של הגורילות, שפוסי, בת 53, ניהלה ב־18 השנים שהיתה שומרת הזן הנכחד של הגורילה ההררית. השמות משעשעים, מלאים חיבה: "דוד ברט" ו"דיג'יט", "מרצ'סה" ו"קווינס", "פרימו", "דמי" ו"באנקי". 14 שלטים, 14 גורילות, שנהרגו בידי ציידים מסיגי־גבול או מתו מסיבות טבעיות. גם מתים בתחנת־המחקר ההררית הבודדת שייסדה פוסי ב־1967.

מרכז המחקר "קאריסוק" שוכן בגובה 3,000 מטר, באוכף בין הר קריסימבי לבין הר ויסוקו, שניים משש הרי הגעש שמהווים את שמורות וירונגה באפריקה התיכונה. ביער־הגשם הסתוך והעשיר שותפות רואנדה, אוגנדה וזאיר. דייאן פוסי הגיעה ב־67' לפארק דה וולקן ברואנדה, מרחק קילומטרים ספורים מהמקום שבו נפגשים הגבולות, משתוקקת לפתוח במחקרה על הגורילה ברנגי, שאר־בשרו הקרוב ביותר של האדם.

מתנשאת לגובה מטר ושמונים, ביישנית ומגושמת, אך בעלת אומץ פיזי אגדי, היתה פוסי לחברה באחווה האקסלוסיווית של חוקרות קופי־האדם.

כמו ג'יין גודול, האנגליה שהחלה לחקור את השימפנזים בטנזניה שנים אחדות קודם לכן, וכמו בירוט גאלידקס ילידת קנדה, שחוקרת את האורנג־אוטאנג בבורניאו, יצאה פוסי לאפריקה בברכת האנתרופולוג לואיס ליקי, וקיבלה סיוע מ"נשיונאל ג'יאוגרפיק סוסאייטי" ומוסדות אחרים.

הסרטים ותכניות הטלוויזיה של ה"נשיונאל ג'יאוגרפיק", המאמרים וההרצאות שלה בארצות־הברית ובקנדה, ופירסומו, ב־1983, של ספרה "גורילות בערפל", הפכו את שמה לשם נרדף למצוקתה של הגורילה ההררית. אולפני סרטים הוליווד גם תיכנן סרט על חייה, בכיכובה של סיסי ספייסיק.

"היא הקדישה את עצמה לבעלי החיים", אמר אלויז מונדרה, מנהל אזורי של השבטון הרואנדי הרשמי "אימוהה". "בזכותה, רואנדה והפארק ידועים ברחבי העולם".

ממרחק, קשה להבין מדוע ירצה אי־מי לפגוע באשה מקליפורניה, שהתלהבה כל־כך מהמשימה עד שעברה ניתוח־מנע לכריתת התוספתן, כדי לשכנע את לואיס ליקי שהיא־היא האשה המתאימה. "זה לי דחף עצום, צורך עצום לצאת לאפריקה", אמרה כעבור שנים. "הרגשתי בזה מיום

מטר שמונים גובה, חסונה, אמיצה, לוחמת בציידים, בזה לפקידים, היתה החוקרת דייאן פוסי לאגדה עוד בחייה ◻ ידידיה היחידים היו הגורילות ההרריות ביער העד בגבול רואנדה, שעליהן הגנה בחירוף נפש ◻ כולם פחדו ממנה, היא היתה תמיד חמושה באקדח – מי העז לרצוח אותה במחנה המבודד שלה?

היוולדי. אפריקה ייצגה בעיניי חופש, הרפתקה, שיחרור מכל מעצור".

היעדר הסמכה מדעית פעל דווקא לטובתה. ליקי האמין, כי הדיוטה תרע לגלות יותר סבלנות ותהיה משקיפה פתוחה משוחדת על התנהגות בעלי החיים. בשלוש השנים הראשונות, פרקזמן ארוך יותר ממה שאקדמאי היה מסוגל להקדיש, זחלה פוסי בגשם ובבוץ, לומדת את קולות הגורילות ואת התנהגותן, כדי שתוכל להתקרב אליהן במידה מספקת להתחיל במחקרה.

בתחילה היו הגורילות, שמשקל הגדולה בהן היה 180 קילוגרם וגובהה מטר שמונים, משמיעות את צרחותיהן הנוראות ובורחות ממנה. בהדרגה, קנתה את אמונן.

"הגורילות הגיבו באופן חיובי, אם כי יש להודות ששיטות אלה אינן תמיד מכובדות", כתבה פוסי ב־1970. "אתה נוטה להרגיש כמו אידיוט כשאתה צריך להכות בקצב על חזך, או לשבת ולהעמיד פנים כמכרסם גבעול סלרי בהנאה, כאילו היה זה המעדן הערב ביותר בעולם".

היא התאמצה להתגבר על פחד הגבהים בשיפועים של 45 מעלות ונאלצה להתמודד עם השפה המקומית. יותר מכל היא חיפשה את הבידוד, מה שהיא כינתה "בלוז האסטרונאוטים", שבו נוטים אנשים אחרים לאבד את שפיות דעתם לאחר שבועות אחדים.

לבית, הצליחה להפריד את אגודת קינג־קונג, בתושפה את הגורילות כיצורים צמחוניים, נבונים וביישנים, שמעדיפים להימלט במקום להילחם – אלא אם כן מרחפת סכנה על חיי צאצאיהם. מחקרה סיפק בסיס למדעים אידספור, ובעקיפין ושלא ברצונה, הניחה את התשתית ל"תיירות גורילות", אשר נהפכה למקור חשוב למטבע חוץ בשביל תושבי האזור.

ב־27 בדצמבר, מוקדם בבוקר, צעד הטבח הוותיק של פוסי, רואנדי ששמו קיארגנה, כמה עשרות מטרים ממרכז המחנה, במעלה השביל הבוצי, אל תאה של מעסיקתו. הוא הופתע למצוא את הדלת הראשית פתוחה.

בפנים שררה אנדרלמוסיה שלמה. הוא העיף מבט בחדר השינה ומיהר אל בקתתו של וויין מקגוויר, סטודנט מאוניברסיטת אוקלהומה.

מקגוויר, בן 34, היה במחנה רק חודשים אחדים. הסוואהילית שלו היתה עדיין קלושה. אבל באותו בוקר, הוא חשב ששמע את קיארגנה צועק משהו על גניבה. "הוא צעק 'נעלמה' ו'שודדים'", סיפר מקגוויר.

היתה סיבה מספקת לדאגה. פוסי עצמה היתה מודעת היטב לסכנות הגלומות בחיים במקום נידח. בששת החודשים הראשונים שלה באפריקה, הותקף המחנה הראשון שלה בזאיר בידי חיילים זאיריים, שחשבו שהיא שכירת חרב. הם שבו אותה למשך שבועיים.

היא הזהירה את החוקרים במחנה, שאם ישמעו אי־פעם ירייה, יעזבו את כל מה שהם עושים ויימלטו על נפשם. היא יעצה גם לכל דיירי המחנה לשמור את הדרכון ואת הציוד נגד גשם במקום אחד, "למקרה שיהיה צורך להימלט".

סדינים, מזוודות ובגדים היו פזורים על הארץ, ובסמוך היתה זרוקה מנורה מנופצת. גופתה של פוסי היתה מונחת אפרקדן על הרצפה, לצד מיטתה. היא היתה לבושה בבגדי השינה, נעלי־הבית היו עדיין לרגליה. אקדח ותחמושת נמצאו ליד ידה הימנית.

בדיקת רופא, שנערכה מספר שעות לאחר מכן, העלתה כי פוסי הוכתה שש פעמים בסכין פאנגה – נשק שאורך להבו כ־70 ס"מ, שכיח באפריקה. כלי הרצח נמצא תחת המיטה.

איש לא נגע במתנות שהיו מונחות תחת עץ־ראש־השנה של תג המולד. התכים האפורים של פוסי, דום הראש, לא נגעו בכלובם. במגירת השלחן היו 1300 דולר, מצלמות, רדיו ובקבוקי משקה אלכוהולי. גם באקדחים ובציוד המתנאות היקר לא נגעו. רק דרכונה היה חסר.

דייאן פוסי ניהלה מערכה נמרצת נגד הציידים שהכחידו את הגורילה ההררית. המערכה התעצמה עם השנים, לצד השגעונות של פוסי, בדידותה וביוזתה יחסיה הסוערים עם חוקרים לשעבר, והבוז הקר שרחשה לאחרים מפקידי ממשלת רואנדה.

היא נקטה מהשם שיצא לה כמכשפה לבנה ועודדה אותו, בכך שעיצבה תשמה מעשב ומבד והפחידה בכך את הציידים מסיגי הגבול. במשך השנים הובאו לכלא עשרות אם לא מאות מסיגי־גבול, לצד חקירה ועונש. היו גם סיפורים על עינויים. היא הדריבה אלפי מלכודות, הרימה חניתות וסכינים, העלתה אש בבקתותיו של צייד, ופעם תאשמה בחטיפת בנו של אחד הציידים.

כל אנשי המחנה, ורוב הציידים, ידעו שברשותה של פוסי היו אקדחים. מי אזר אומץ לפלוש לחדרה?

מנדלסון: בין אמונה להשכלה

חמישה פילוסופים ישראליים על הישגיו וכשלונותיו של הוגה הדעות משה מנדלסון, במלאת 200 שנה למותו

מאתיים שנה אחרי מותו של משה מנדלסון, הוגה הדעות היהודי הדגול (1729־1786), עדיין אקטואלית משנתו על היחס בין דת ומדינה ועל הסובלנות. ספריו „ירושלים" ו„מועדי שחר", תרגום המקרא לגרמנית, וכן „הביאור" שלו למקרא, משקפים מאבק של יהודי משכיל ונאמן לדתו, המבקש להשתלב ביצירה הכללית של החברה האירופית בלי לאבד את זהותו. כל התנועות שהתפתחו בכיוונים השונים מתוך ההשכלה, ראו בתורתו נקודת מוצא.

ראיינה: צביה גרנות

פרופ' ירמיהו יובל

מה שמנדלסון שאף אליו הוא השילוב בין תרבות הומניסטית כללית, תרבות רציונליסטית, תבונית, ובין נאמנות יהודית. דבר זה עדיין תקף, אלא שיש שני תנאים שבלעדיהם הוא לא יכול להתגשם. התנאי הראשון הוא הקמתו של מרכז תרבותי יהודי, כמו זה שהקמנו בארץ ישראל, כפתרון לסכנה של אבדן הכוחות האינטלקטואלים היהודים בתוך זירות נוכריות. כאשר היהודים חיים בתוך מרכז תרבותי משלהם, שמלווה או אינה מלווה בריבונות מדינית, אזי חלק מהכובד הטרגי שנבע מגורלו של מנדלסון יכול לבוא על תיקונו.

מרכז תרבותי יהודי מאפשר ליהודי גם להיות מודרני, להשתחרר מכבלי הדת, או בכלל או מכבלי הדת הפרימיטיבית הפרטיקולריסטית, להבליע בה את היסודות הכלליים ההומניסטיים, ויחד עם זה להמשיך לפעול בתוך סביבה תרבותית יהודית. במרכז יהודי אפשר ליצור צורות חדשות ונסיונות חדשים של קיום יהודי לאומי ותרבותי, שאינן זהות עם תרבות הגויים לשעבר, ויחד עם זה הן לא מתבוללות. זה הנסיון הכי מעניין שנעשה במדינת ישראל, ובשבילי אחד הטעמים העיקריים בהקמתה.

התנאי השני הוא שאותו מרכז תרבותי לא יחזור אל תרבות הגיטו, ואת התנועה שאנחנו עדים לה עכשיו מכל הצדדים, תנועה רגרסיבית, שמאבדת את טעמו של כל הניסוי הזה.

פרופ' אליעזר שביד

משה מנדלסון היה אבא של כל התנועות כמעט שהתחוללו במאה ה־19, שחלקן נמשכות עד היום הזה, בלי שישתייך לאף אחת מהן. אבל הוא היה בעיקרו של דבר יהודי ששמר על אורח חיים דתי הלכתי, והקפיד על קלה כחמורה. זה לא עמד לדעתו בשום סתירה, לא עם הנטייה שלו להשכלה כללית ולא במגעיו עם משכילים אירופיים. הוא ניסה להוכיח שהדברים האלה עולים בקנה אחד.

הוא ניסה לשנות לאט ובהדרגה את דפוסי החינוך המקובלים בחברה היהודית כדי לפתוח אותה אל הסביבה, בראש ובראשונה בהנחלת הלשון, כדי שיהודים יפסיקו להשתמש בלשון האידית ויתחילו להשתמש בגרמנית. כלומר, הוא רצה שישתמשו בעברית ובגרמנית, אבל לא בתערובת שביניהם, שנראתה לו מאוד לא תרבותית ולא קומוניקטיבית. מפעל התרגום של המקרא לגרמנית נעשה מתוך מחשבה זו.

נכון שהציפיות האוטופיסטיות של מנדלסון, שהחברה הלא יהודית המשכילה תלך לקראת הציבור היהודי, ותהיה פריחה של תרבות הומניסטית אוניברסלית הרוחשת כבוד שווה לכל הדתות, התבדו. בסוף ימיו היה ברור גם לו עצמו שהחברה הגויית לא רואה את הדברים עין בעין כפי שהוא ראה. אבל התהליך הזה עשה את דרכו במשך כמה דורות, עם מאבקים גדולים, ובסופו של דבר העם היהודי כולו עבר את תהליך האמנסיפציה, והפנים תרבות כללית הומניסטית. והתברר לו שהאמנסיפציה לא מביאה אושר רב, ושיש לה מחיר טרגי, גם מבחינת שמירת הזהות היהודית וגם מבחינת ההישרדות הפיזית.

פרופ' אסא כשר

השאלה אם משה מנדלסון הצליח להגשים את הרעיון של השתלבות בהשכלה הכללית תוך שמירה על האמונה היהודית, תלויה באיזה קנה־מידה שופטים אותו: בקנה־המידה שלו עצמו, של דורו, או בקנה־מידה היסטורי. בקנה־המידה של דורו הוא נכשל, מפני שארבעה מילדיו ורבים מנכדיו התנצרו. זה מה שיצר את הרושם שעמדותיו המופשטות ורעיונותיו המעשיים אמורים להוביל באופן טבעי להתנצרות. אבל זאת טעות לראות בזה כשלון של תורתו, כמו שזאת טעות לראות את התנצרות צאצאיו של הרצל כאיזשהו קשר הכרחי בין ציונות ובין מעבר לנצרות.

בעמדה של מנדלסון היו פתרונות לשאלות חשובות של השעה, היכולות להעסיק אותנו גם היום. קרובה ללבי ההסתכלות שלו על הדת היהודית כעל דת שאפשר להאמין בה מצד אחד, ולא להתנכר להשכלה ולתרבות המערבית מצד שני. יש לי עניין בהסתכלות שלו על הדת היהודית בעיקרה כעל דת של מצוות מעשיות. בניגוד לנצרות, אומר מנדלסון, אין בדת היהודית כל אמונות, פרט לכמה טענות היסטוריות שמעניינות אותנו, כמו יציאת מצרים.

אם מסתכלים על זה היטב, זה דבר שצריך לעניין אותנו במיוחד, כי הוא בעצם מצביע על חשיבותה של ההבחנה בין החיים התרבותיים של העם לבין החיים של חלק מגוון בתוך מסגרת דתית. מפני שהקשר למאורעות היסטוריים בתולדות העם הוא קשר מקרי. יכול היה לקרות דבר אחר או דבר אחר.

מלת המפתח לפתרון היא להיות בן התרבות היהודית, שפירושו להסתכל על המסורת ההיסטורית של הדת כמי שנותנת מבחר של מאורעות היסטוריים מעניינים, מושגים חשובים, הבחנות וערכים, ובן התרבות יניח לארכיונים ההיסטוריים חלקים שלא מעניינים אותו.

ד"ר אביעזר רביצקי

מנדלסון עסק בשתיים מן השאלות האקטואליות ביותר בחיינו הרוחניים והמדיניים: מה בין היותי יהודי והיותי אדם, ומה בין דת ומדינה. בשני הנושאים גרס הפרדה בין התחומים. ראשית, האנושיות משתקפת בתבונה, במוסר האוניברסלי, ואילו היהדות מתגלמת בחוקתה, בסמליה, באורח חיים פרטיקולרי. שנית, הדת מעוניינת במניעים הפנימיים, ואילו המדינה מעוניינת במעשה החיצוני, בסדר החיצוני.

אולם, ככל שהשאלות אקטואליות, כן ניכרות התמורות ההיסטוריות: ההבחנה הראשונה סייעה, לאורך כמה דורות, לגונן על היהדות מפני הנסיונות החוזרים ליטול ממנה את ייחודה ולהבליעה במוסר האוניברסלי.

מי שנלחם כיום את מלחמות העבר, שוגה שגיאה חמורה. כיום האיום אינו מתגלם בטיעון כי היהדות זהה לאנושיות, למוסר האדם הכללי, אלא בטיעון ההפוך, כי היהדות נבדלת מהאנושיות וממוסר האדם. על כן, בזמן הזה, הפרדת התחומים הגמורה עלולה להפוך למקום מפלטו של הנבל ברשות התורה.

הבדלתו של מנדלסון בין דת ומדינה היתה אמורה להגן על הדת היהודית מפני פגיעתה של המדינה הנוכרית. אולם, את המשטר היהודי הקדמון, האידיאלי, צייר דווקא כאיחוד גמור של דת ומדינה, רוח וחוק. בזמננו ובמקומנו, שאינם גלות ואינם גאולה, מתבקש דגם שלישי, אחר מאלה שעלו ברוחו של מנדלסון.

פרופ' נתן רוטנשטרייך

יש הבחנה בין אמיתות בהבנת ההיסטוריה ובין האמת ההיסטורית. מנדלסון חשב שיוכל לשמור על היהדות תוך התקרבות לתרבות המערב והתמזגות בה, אבל דווקא בנקודה זו הוא לא הצליח להבליט את ייחודה של הבעיה.

היתה לו השפעה היסטורית בכך שהוא סלל את הדרך למיזוג של תורה ודרך־ארץ, אבל התמורות הגדולות באופק של האדם, והאדם היהודי, מטילות ספק בכוונותה של הדרך במציאות האינטלקטואלית ההיסטורית של דורנו. אנחנו נמצאים במציאות הפוכה.

מאבקו היה של אדם השומר על דבקותו במערכת התורה כחוק, ולא כפי שהדבר נתפס במסורת. הוא חשב שזה פותר את הבעיה לתמיד, אבל לא פתר אותה אף לא בדורו. משקלו כיום בכך שהוא מיזג את השורשים היהודיים המלומדות ברמות אחת מרכזית בתרבות הפילוסופית בדורו, במובן של „היה יהודי ואדם". התפיסה שלו היתה נסיון לנסח את המעמד הזה בדרך מושגית, אבל אני קצת אפיקורס כלפי דרך זו.

מה קורא

יאיר אלוני מנהל הטלוויזיה

בימים טרופים אלה קורא שלושה ספרים, בשעת לילה מאוחרת. („לא תמיד במה ספרים יחד, תלוי במצב העייפות והכושר הרי־בודי").

איקוקה הוא ספרו של לי איקוקה, שהקים על רגליה את חברת קרייזלר המתמוטטת. את הספר קיבל במתנה ליום הולדתו, ביום שבו פרץ הסכסוך בטלוויזיה. („אי אפשר להשוות את המכוניות לטלוויזיה").

הוא לא עוצר באדום, ספרו של עוזי בנזימן על אריק שרון. („זה פרק בהיסטוריה העכשווית שלנו שתמיד ריתק אותי").

קדימה לברלין מאת ג'יימס גאבין, שהיה מפקד הדיוויזיה המוטסת הראשונה של האמריקנים. („זה ניתוח של מלחמות הצנחנים, אהבה שנשארה לי מימי היותי כתב צבאי").

נעמי בינור

מעת לעט

לשיר במקהלה

יובל שנוהגים לציינו הוא, כדרך כלל, במלאת 50 שנה לאירוע או לארגון זה או אחר, או 75, 100 וכיוצא באלה. אגודת הסופרים העבריים הצליחה להדגיש לעצמה הגי־נב שאינה מקפידה כל־כך על הכל־לים המקובלים. היא עומדת לציין בקרוב מלאות 60 שנה להיווסדה.

לא נברא האגודה, שבאה לעולם בזכות ח"נ ביאליק, ראשית להעתיק את קיומה בארץ [illegible] של הסופרים העבריים הוותיקים מלש־דר, ומלהבות, ודברים יפים, שמש־מיעים בציבור. [illegible] של האגודה, עדיין לא הגיע את הקצוה על פיה. אפילו [illegible] ששה הסופרים עולה מגיע ל־525 איש. [illegible]

האם צריכים הם, במסגרת המאבק הרצוי נגד העצבות, לנסות להקים גם מקהלת סופרים, שתופיע בפומבי בארוע המשמש בבאו איך כל עוד בו לנקוט הצלילים שיבקעו מגרו־נותם של הסופרים המזמרים. אבל לא כדאי לראות בנסיון הזה [illegible] שולחן האגודה. הנושאים הללו לא יהיו מטופלים יותר, או מטופלים פחות, בגלל הסולנים והמוסיקאלים של הסופרים. עוד גתה הגדול היה סבור, שאף את השיעורים בבית הספר חייבים המורים לשיר באוזני תלמידיהם, ואלה אמורים גם הם לשיר בהשיבם לשאלות מוריהם.

אמת ויציב, הקשיות שמציגות לא־גודת הסופרים עמיתנו יעקב כסר, עורך „שתון 77", בפתח הגליון החד־דש של ירחונו, קשיות הן והידרש הן צריכות. הן נוגעות לפעילותה של האגודה כאיגוד מקצועי, למצבם המעודד־הראגה של מפעליה הספרו־תיים המרכזיים, ולמעורבותה החבר־תית־מוסרית בחיי החברה הישרא־לית. ההגינות מחייבת לומר, כי לפחות מבחינת המאמץ להשפיע על דעת הקהל התחולל בזמן האחרון שינוי לא־מבוטל לטובה. אגודת הסופרים העבריים אינה ממלאת את פיה מים, היא נוקטת עמדות מפור־שות לגבי סוגיות מהותיות בחיינו. זאת אף זאת, בתנאי האגודה „מאזני־ים" שינה בשנים האחרונות את פניו שינוי יסודי לחיוב, ועורכיו אינם אשמים בסימני־השאלה המשקיים המרחפים על הירחון המפואר. כל זה אינו פוסל, כמובן, את הזכות לברר אם אין מקום להמריצת המאבק המק־צועי בדרכים מודרכים שונות ואם — גם במצב הכלכלי הקיים — אי אפשר להציל את המוציאות „האגודאיות" מדלדולן במו.

יתר אין ויתכן בהחלט גם לשיר במקהלה. להציל אולי זה לא יועיל, אבל להזיק — בוודאי שלא יזיק.

מ.ג.

טוב קצת ברנר

חנוך ברטוב

„אני, כפי שהנני עתה, לא אהיה עוד. אני איוולד מחדש. אהיה לאחר בארץ־ישראל. הן לשם זה אני נוסע שמה — — שלום לו, אוסיפו פה, מפה כותב לו גרישה, זה הרשום בפספורט בשם גרגורי, יהודי על־פי ההכרה בלבד, האדם על־פי השם בלבד, כי מלא הוא בכל מיני מומים, מן המכוערים ביותר, מן המאוסים ביותר. אולם מארץ־ישראל יכתוב לו שוכן הרים, קומוניסט, צבי. אולי לא יכירני..."

משפטים מעטים אלה מתוך מכתב, ששלח צבי ש"ץ ליוסף טרומפלדור ערב עלייתו (ב־1910), שבים אלי אגב עפעוף בכמה מדברי הסיקורת על „עולה", מחזה שארג ישראל המאירי מסיפורים של י. ח. ברנר, „עולה" הסיפור שהמחזאי הפכו לנקודת־משען דראמאטית, „על הגאולה והתמורה". שבים אלי, אני חוזר, משום הפער, כפי שאומרים היום, או התהום, כפי שאמרו פעם, בין עולמות השוכבים אצלנו על ראשה של סיכה, ולא כמלאכי־עליון.

אין אני עוסק בביקורת־תיאטרון, כי בסך־הכל באיזה געגוע. כשישבתי אני בחלל הדחוס של „הבימתף", ושמעתי את העברית הגבוהה, הבשומה, הרווקה, בפי אלכס פלג, למשל, חשתי לא רק איזו קירבה נדירה בתיאטרון שלנו אל האיש בחלל השחור והמפולש, אלא שב וניצב לעיני בתפקיד מלפני שנים, ב„מעבר לגבולין" של ברנר, הצגה שבעיני היא גם אולי השער הנרשים של יוסף מונדי.

למה, לעזאזל, למה הצגות קטנות, משופעות בהתלהבות אבל לא בטאראראם תקשורתי, מעוררות בי געגוע אל מה שפשוט יכול להיות?

מייד אשוב אל צבי ש"ץ, כלומר אל הספרון המקסים של מוקי צור, „אביב מוקדם", שאילו הציגו ב„כמה מן המוקדים (כמו מידי פז ב„דבר" וגיורא מנור ידידי ב„על המשמר") היו שומרים טוב יותר גם את נפשם גם את נפש קוראיהם.

לפני כן אנאנח. אנחה גדולה ומרה. אנגליה, הו, אנגליה! איך נוהגים הם בספרותם, ואיך עובדים הם את לשונה של ספרות זו לדורותיה. ואל יאמר לי אדם, שרק בשמורות הגדולות חיים הקלאסיקנים. אין עונה בלי גאולה לאחת מיצירות המופת בטלוויזיה - עם מירב האהבה, הכשרון והכסף.

אני קורא: „מה שנקרא בטבעיות בסיפור אינו עובר בשפת תיאטרון וכמה משפטים נמלצים מעוררים חיוכים בקהל". מה היה נמלץ כל־כך בעברית עם קצת עבר, עם קצת ריח של ראשית המאה הזאת? החיים, גברת, הם לא רק ביג טובעם, וראי מכתבו של צבי ש"ץ (שנכתב, אגב, רוסית, ובגוף שלישי, שכן טרומפלדור, למדתי מן הספר, התקשה „להתרועע עם מישהו כאן ידע" ולכן עוד לא החליפו „הוא" זה ב„אתה" ביחס לשום איש).

ואצל אחר אני קורא הערה — „ישראל המאירי נטל סיפור קצר... העיבוד נאמן מאוד למבנה הסיפור הקצר..." — המרמזת על כך, שהסוקר חשב שמדובר בסיפור קצר. אחר ויותר.

חבל, ואפילו מאוד. אילו היו הכותבים מסייעים לקוראיהם ולקהל־הצופים ליהנות הנאה של ממש ממפגש עם זוית ברברית זו, היה קורה אולי גם משהו משמח־לב באמת. עולה בזכרוני ערב ב„רויאל שקספיר", על הבמה מועלית מלודראמה מן הרפרטואר הקלאסי, שהקהל בקי בה לפרטי־פרטיה. מדי הראות הגיבור, מריע לו האולם כולו, ומדי הראות הנבל, עובר אותו לחשרבה. זו התנסות תרבותית משמחת־לב.

ולענייננו:

הקונפליקט המרכזי בהצגה, אם אפשר לומר כן, עניינו בקצין בריטי, שבוי בידי התורכים, המגיע אל הקבוצה הקטנה, גיבורי העלילה. אחד החברים מסגיר את הקצין, ומעשה זה — על השלכותיו המוסריות ואפילו הלאומיות, „מה יגידו האנגלים על שכמותנו?" - מונח ביסוד איזה חשבון־נפש, שלמען האמת נעלם קצת ממני, גם הוא וגם וגם האירמוזים על דמיונו לבעיות שלנו היום (כמוהו כנסיון לדמות איזהושהו סיוע לפליטים היהודיים מיפו, לבעיית הפליטים הערביים).

כאן אני חוזר לספרו של מוקי צור. בעמוד 61 של „אביב מוקדם" מספר המחבר, כי רבקה ש"ץ, אשתו של צבי, היתה בחווה בבן שמאל כשהופיע אותו קצין אנגלי, וכי היא־היא שהסגירה אותו.

מה מתוק - כן, דווקא כן - לעמת כך את הספרות והחיים, ולספר לא רק כי „רבקה כעסה על ברנר שתיאר באופן כל־כך אכזרי ובלתי־מדוייק את התנהגות אנשי החווה, וסברה שהוא סילף את העובדות". מעניין פרט נוסף שמביא צור, והנה, כלשונה:

"אגב, הקצין הבריטי כתב את זכרונותיו מאותה תקופה ולא הזכיר במלה את המאורע..." איזה סיפור־בתוך־סיפור־בתוך־סיפור?

והוא שביקשתי לומר: טוב קצת ברנר ו„עולה" בו [illegible].

חופת מצנח

רוני סומק

לזכר אבי

אַחֲרֵי שֶׁמֵּת
מָצָאתִי בְּאַרְנָקוֹ אֶת תְּמוּנַת אִמִּי
וְאֶת תְּפִלַּת הַדֶּרֶךְ לַצַּנְחָן שֶׁהֵבֵאתִי לוֹ
פַּעַם מִן הַצָּבָא.
עַצְבוּת כָּזֹאת, פְּרוּצָה מִפֶּתַח הַמָּטוֹס שֶׁלֹּא יִנְחַת אַף פַּעַם,
הָרוּחַ הַקָּרָה
וְעֵינֵי אִמִּי הַנִּפְרָשׂוֹת בְּחֻפַּת מַצְנֵחַ.

כמו שהיא

שלמה וינר

לִפְעָמִים אֲנִי חוֹשֵׁב עַל
יְרוּשָׁלַיִם
כְּמוֹ שֶׁהִיא נִרְאֵית
דֶּרֶךְ חַלּוֹנִי בָּעֶרֶב:
בְּרוֹשׁ בְּצַד עַמּוּד חַשְׁמַל
וְשָׁמַיִם;
הָעֲצִים עַל הַחוּטִים
כְּמוֹ תָּוִים שֶׁמְּזַמְּרִים פִּתְאֹם.
כָּל הַשְּׁאָר –
חוֹמוֹת, הֵיכָל חָרֵב וְיִסּוּרִים
אֵינָם נִרְאִים.
מַגִּיף אֶת הַתְּרִיסִים,
מַדְלִיק לְרֶגַע אוֹר
וּמְכַבֶּה.
יְרוּשָׁלַיִם
כְּמוֹ שֶׁהִיא
בַּחֹשֶׁךְ שֶׁל חַדְרִי.

עורך: משה דור ■ עריכה: צביה גרנות

הנריישה חוזרת בתשובה

א.ב.יפה

אהרן אפלפלד: „בעת ובעונה אחת", בית הוצאת כתר, ירושלים, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1985.

בשנים האחרונות גילה אהרן אפלפלד נטיה הולכת וגוברת לחרוג מן הגבולות המצמצמים שכפה על עצמו למן ראשית יצירתו הסיפורית. היאחזותו העקבית בנושא השואה, כשהוא נוגע בו תמיד רק בדרך עקיפה, תוך תיאור רישומה שהוטבע על נפשות גיבוריו לאחריה או תחושת הפורענות התלויה באוויר של עולם ערב פרוץ מלחמת העולם השניה – היאחזות זו לא נתרופפה גם בסיפוריו משנות השמונים, אך המסגרת הנאראטיווית נתרחבה כשהוא החל לקלוט הוויות חברתיות מקיפות יותר, ולהידרש לעניינים שאינם קשורים במישרין עם אירועי שנות הארבעים. עם זאת, אין אפלפלד מוכן (עדיין) להתמודד עם תיאור טוטאליות החיים במסגרת הרומן החברתי רחב־היריעה, והוא מעדיף על פניו את צורת הנובלה הארוכה. כך נהג בכתבו את „באדנהיים עיר נופש", בה תיאר את הקיץ האחרון באירופה השלווה, אך העומדת על פתחי הר געש, של משפחה יהודית ממוצעת – וכך הוא נוהג גם בספרו החדש, „בעת־ובעונה־אחת", שעלילתו מתרחשת באמצע שנות השלושים, וגם הוא עומד בסימנה של תחושת ערב־משבר.

הזמן והמקום מקרבים את הנובלה הזאת לנוסח הספרות המרכז־אירופאית, זו שנוצרה בתקופה שבין שתי המלחמות באוסטריה, צ'כיה, הונגריה או בוקובינה, ואשר יוצריה היהודים קשורים זה־בזה באותו הלך־רוח ואף בסממני סגנון משותפים. דומה כי אפלפלד מודקק מדעת לדרך־כתיבה כזאת, שכיום אין היא רווחת עוד בסיפורת האירופאית או הישראלית. תיאורי־טבע מיטפוריים כגון „מן העצים הגבוהים צנחו פתותים של אפלה סמיכה ונשמתו חרש ליד הגזעים" (עמ' 49) טבועים בחותם הזמן: שנות השלושים.

נוסף לכך יש לציין גם את אווירת הבדידות, שהיא פועל־יוצא של החיים בהוי הרי מושלג, במרחבים הגדולים המשרים על האדם מרה שחורה, התייחדות עם המוות – ואין הבדל בין „ספרות הרי האלפים" השווייצים לבין ספרות הרי הקארפאטים הבוקוביניאית. תחושה זו באה לידי ביטוי עז אצל אפלפלד, שספג אותה משנות ילדותו המוקדמות, הגם שהפליג למחוזות אחרים בעודו נער. יפים מאד הם תיאורי החורף בהרים, השזורים בפרקי הנובלה. בתיאורים אלה מגיע המספר להזדהות מירבית עם הנוף, ומצליח אף למסור לקוראיו מתחושת המקום היהודית.

אפשר להעמיד את עיקרו של הסיפור על הניגוד הזה בין הכפר המיושב איכרים רותנים לבין בירת אוסטריה, שמשכה בקסמיה ובמרווחיה יהודים רבים, והם נישבו לאורותיה הכוזבים, נטשו את צור מחצבתם ונתפסו להתבוללות ולשמד. ואפילו אם לא עברו את הגבול, משהו נפגם בחייהם ובאופיים. פליכס (מרדכי) כץ, גיבור הסיפור, אף הוא הגיע לווינה מבית יהודי בעיירה, קיווה לרכוש לעצמו השכלה גבוהה ולהיכנס לטרקלינה של התרבות האירופאית, אך כיוון שהדבר לא נסתייע ולא נעשה דוקטור או אינטלקטואל, נהפך לסוחר מצליח, ואם זאת דבקו בו כמה מן המידות השליליות שהיו אופייניות ליהודים שאמרו לצאת מן העולם המסורתי של היהדות: היה מכריז בגלוי וביהירות על כפירתו בדת אבותיו, דבריו לא היו נקיים מאבק של שנאה־עצמית יהודית, מעין אוטו־אנטישמיות, הסתפק בהנאות שסיפקו לו חיי העיר ההומה והעליזה, וייתכן שהיה ממשיך כך לאורך כל הדרך לולא אותו אירוע בתחום המשפחה (מחלת הלגה, בתו) והאירועים בתחום הכלל (ההתנכלויות ביהודים) שצריכים היו לשמש לו אותות־אזהרה ברורים.

למחלתה של הלגה לא נקבעה דיאגנוזה ברורה: היתה זו דפרסיה שסיבתה לא הוגדרה, וכיוון שרופאים לא הצליחו לרפאותה, החליטה אמה, הנריישה, לפנות אל „המרפא", הוא הצדיק היהודי, היושב בכפר בהרי הקרפטים: „בעוד הצער כוסס בהם, קלטה האם שמועה, כי במרוחקים, בהרי הקארפאטים, יש מרפא מחולל נפלאות. השמועה מילאה את נפשה הד. מאז ילדותה היתה לה משיכה אל הקארפאטים, משם באו אבותיה. אמה בזקנותה היתה מדברת על מקור מחצבתה בכיסופים רבים. חלמה לשוב, אך חלומה, מחמת חוליה, לא נתגשם" (עמ' 9). מכאן והלאה נהפך הסיפור למגמתי. אפלפלד מתאר את תהליך הטיפול בהלגה בחצרו של הצדיק, ומרמז כי הצלחתו אינה מותנית באיזה סוד מיסתורי, אלא היא תוצאה של „חזרה לדרך הנכונה".

„הדרך הנכונה" מהי? אליבא דאפלפלד זוהי דרך התורה. חזרה לצור־מחצבת. חזרה למחוז שבו נולדת. חזרה בתשובה.

הסבתא של הלגה, צירל, נולדה שם בהרי הקארפאטים. בצעירותה היגרה עם בני משפחתה לווינה. „האם סבלה מאוד בעיר הגדולה והתגעגעה כל השנים לשוב למולדתה" (עמ' 27). רוזה, המשרתת, עבדה בעיר אצל משפחות יהודיות. יום אחד קמה והחליטה לחזור לכפרה. „אדם חייב לשוב לביתו ולאמונתו, אחרת יהיה נע ונד כל ימי חייו. העיר יפה לנעורים. אבל הנעורים סופם שהם כלים. מה יעשה אדם בלא בית משלו" (עמ' 74). ההגיון האלמנטארי של בת הכפר זהה עם הגיונה של הנריישה, החוזרת אל מקורה בהשפעתו של הצדיק, וסופה שחוזרת בתשובה.

הפרקים המאכזבים ביותר בספרו של אפלפלד הם אלה שבהם הוא מתאר את חצרו וביתו של הצדיק, ואת פגישותיו עם הנריישה והלגה. ישנה אצלנו ספרות רבת־אנפין העוסקת בנושא זה ובהווי זה. סופרים שהיו בקיאים יותר מאפלפלד בסוגיות אלה נתנו תיאורים מקיפים של חצרות הצדיקים וחסידיהם. בנובלה שלפנינו התיאור הזה מוגבל למדי, והמסר שהמחבר מבקש להפיק ממנו הוא פשטני ביותר. הצדיק־המרפא שלו זר בסביבה של מיסתוריות, הוא מעורר אצל הבאים לשחר פניו מצבי אכסטאזה באמצעות ניגונים חסידיים המושרים בציבור. הנריישה שוטחת לפניו את צרותיה ומבקשת ממנו עצה ותושיה. הוא מציע רק דבר אחד: להתפלל, להתקרב אל אותיות הקודש ולחזות בהן: „לא עברו דקות והשמש הניח סידור ישן על השולחן. הישיש לא הודה לו. הוא הגביה מעט את הסידור ופתח בעמוד השני. אלה אותיות קודש, אמר ועיניו אורו. יש ללמד את הנערה את האותיות המאירות והקדושות הללו. שלוש פעמים ביום, בוקר ערב וצהריים..." (עמ' 30).

אהרון אפלפלד

הלגה סבורה שזהו „קסם דתי", אך הנריישה מאירה את עיניה: „לא יקירתי, לא הייתי קוראת לזה קסם. הייתי אומרת הכנה לתפילה. לתפילה יש שפה משלה, ואנו נלמד את שפתה של התפילה" (עמ' 31). התמורה הגדולה חלה קודם כל בהנריישה, כל ישותה השתנתה. האשה הרכה הזאת נעשתה נחרצת, נחושת דעת, ולא שעתה עוד לנימוקיו הראציונאליסטיים של בעלה. היא שקדה יחד עם הלגה על לימוד האותיות העבריות, והרגילה אותה להתפלל. הלגה התקדמה מהר מאוד בלימודיה אלה. תוך שבוע כבר ידעה לקרוא בסידור את קריאת שמע. שתי הנשים המשיכו לבקר אצל הצדיק ולשאוב ממנו עידוד והשראה.

דומה כי מה שלא הצליחה הרפואה התקנית לעשות, עלה בידי „המרפא", והלגה מבריאה מתחלואיה. פרק ט' מתאר את נקודת השבירה, כאשר הלגה נעלמת מן האכסניה, ולאחר חיפושים מייגעים מוצאים אותה קפואה למחצה בתוך שכבת השלג העבה. זה אחד הנושאים השגורים בספרות־השלגים הרומנטית, ומקומו בסיפור זה אינו סביר די הצורך. כשם שגם המתרחש בפרק הבא, כאשר פליכס איש השכל־הישר וההגיון עושה אותו הדבר, מתוך איזה דחף עלום של הזדהות עם בתו, תואם את ערפילי הגישה הרומנטית־המיסטית. אך הוא חוזר במהרה לסודו וממשיך לצפות בעין ביקורתית את דרכן של אשתו ובתו, המתמסרות לתפילה. הצדיק הצליח לשכנע אותן כי רפואה שלמה טמונה באותיות הקודש.

ואם התפילה היא סימן־הצופן החיובי של הסיפור, הרי שהנכר הוא הסמל השלילי. הצדיק מדבר על „הנכר הרחב המקיף אותנו מכל העברים והורס כל חלקה טובה" (עמ' 91). ועיקר פעולתו היא להחזיר את היהודים למקורותיהם. הנריישה חוזרת בתשובה. הלגה מתרפאה מחוליה. האם יעמדו פליכס וקארל בנו במרים עד הסוף? אין לדעת. פליכס משתדל לשמור על שפיותו ולא להיכנע לשום מיסטיקה, מחליט לחזור לעיר הבירה אל עיסוקיו הרגילים, ומוצא ניחומים בחיקה של פילגשו. דומה כי המספר מבקש לרמוז כי גם אצלו „לא לעולם חוסן". ואילו בנו קארל, העוסק בימים במשחק הכדורת ומבלה את לילותיו בחדרי המשרתות – גם לקארל זה ישנם רגעים של משבר והרהורי־חרטה. אנו מתרשמים כי גם הוא מועמד לחזרה בתשובה, אם כי המספר חש כנראה כי ירחיק לכת אם יחרוג מעבר לרמזים אלה אל קביעות מפורשות יותר.

ובינתיים נראים באופק אותות מאיימים המבשרים את התקרבות הסערה, אם כי איש לא העלה על הדעת ב־1936 את הממדים הנוראים של השואה העתידה להתרחש. צעירים מתנפלים על שני סוחרים יהודים ושודדים מהם את כל הפדיון שלהם לאור היום. שוטר עורך בדיקה ברכבת, וכשהוא בוחן את דרכונו של פליכס כך הוא מעיר כי זה „שם יהודי לכל הדעות". המשרתת מספרת לפליכס כי בהיעדרו מוינה הציקו לה בריונים והקישו על דלת הבית בלילות והיא ענתה להם: „אין כאן יהודים". נוסעים ברכבת משמיעים הערות של גנאי על היהודים. האם ילמד פליכס לקח? ספק. קרוב לוודאי שגם הוא ישלה את עצמו עד הרגע האחרון.

„בעת־ובעונה־אחת" הוא נדבך נוסף במסכת הסיפורית של אפלפלד, הסובבת על ציר השואה בלי להעז לנגוע בה במישרין. זוהי הפואטיקה המוצהרת שלו, ואין לתבוע ממנו דבר שלא ביקש להמחיש. אבל אפשר לטעון נגד המגמתיות הגלויה של הסיפור הזה, שדומה כי יש לו השלכות על מה שמתרחש בזמננו בישראל. ואפשר להשיג גם על מידת הסכימאטיות הכפויה על הסיפור, הגורעת מערכו האמנותי.

זרזירים

מחכים לקנז

בהוצאת „עם עובד" בכלל ובמערכת „הספרייה לעם" בפרט עדיין ממתינים לכתב־היד של יהושע קנז. הרומאן של קנז צריך לשמש אחת התשובות המוחצות של בית־ההוצאה הוותיק להסתערותו של „השילוש הקדוש" – „הקיבוץ המאוחד", „כתר" ו„סימן קריאה" – על שוק המנויים של „הספרייה לעם". יהושע קנז („אחרי החגים", "מומנט מוסיקאלי") כבר לא פירסם יצירה חדשה מזה זמן רב, אך הוא נחשב לאחד הכשרונות המובהקים של הסיפורת העברית החדשה – והציפייה רבה.

סדק בחומה

האם הוכרע את „סימן קריאה": בעת האחרונה נסדקה במידת־מה הסולידאריות של הקבוצה שהתרכזה סביב כתב־העת הנושא שם זה. אחד ממייסדי הרבעון (?), המשורר מאיר ויזלטיר, החל לעבוד בהוצאת „עם עובד" כמתרגם של ספרות יפה וספר־שיריו החדש עתיד לראות שם אור בקרוב.

עורך „סימן קריאה" ומי שנחשב למנהיג הקבוצה, פרופ' מנחם פרי מאוניברסיטת תל־אביב, אינו מגלה – לפחות כלפי חוץ – עצבנות נוכח „עריקה" זו משורות מחנהו. הוא מוסיף לגלות עניין פעיל בבישול לאניני־טעם ובזמרה אופראית.

שינויים בצמרת

הסופר דן שביט, חבר קיבוץ כפר סולד, שוקל הצעה להצטרף למערכת של הוצאת הקיבוץ המאוחד כאחראי למדור הפרוזה. דן, שרומאן חדש מפרי־עטו עתיד להתפרסם באביב בהוצאת „עם עובד", מסיים בימים אלה את תפקידו כמזכיר הקיבוץ.

בהוצאת הקיבוץ המאוחד נכנסו, בראשית החודש, לתוקפם חילופי־גברי מסויימים. מי שעמד עד כה בראש ההוצאה, הסופר אלכסנדר סנד מקיבוץ רביבים, פינה את מקומו לד"ר עוזי שביט, חבר קיבוץ שדות ים, משורר ומרצה לספרות עברית באוניברסיטת תל־אביב. סנד עצמו יוסיף לרכז – מטעם ההוצאה – את הסיפורת שתצא במשותף עם „כתר" ו„סימן קריאה" במסגרת „הספרייה". את ריכוז חוליית־השירה בהוצאה קיבל לידיו חבר ותיק בהוצאה, המשורר והדובר גלעד מעין־דור (מאוחד).

שינויים התרחשו גם במערכת של הוצאת „ספריית פועלים". המשוררת עמירה הגבי מקיבוץ גן שמואל נטשה את מדור השירה ותוסיף לערוך את רבעון הקיבוץ הארצי „הדים". על עריכת המדור הופקדו המשורר נתן יונתן מקיבוץ שריד – שחזר לא־מכבר לעבודתו בבית־ההוצאה משנת „שבתון" בארה"ב – והמתרגם אריה אהרוני מקיבוץ בית אלפא. בראש ההוצאה ממשיך לעמוד הסופר נתן שחם, אף הוא חבר בית אלפא.

הדרוג של עמיחי

בשבועון העברי הניו־יורקי „ישראל שלנו", המשמש בעיקר את ציבור היורדים הישראלי, פורסם ראיון עם המשורר יהודה עמיחי שעשה בארה"ב לרגל ועידת פא"ן ה־48. עמיחי, שיחד עם עמוס עוז הוזמן לוועידה כאורח פא"ן האמריקני, נשאל על־ידי המראיין, זיו קפר – מי שהיה בשעתו כתב לענייני תרבות של שבועון הליכוד המנוח „זמן השבוע" – מי הם בעיניו המשוררים הישראליים החשובים כיום.

בתשובתו קבע עמיחי ש„השירה בארץ טובה מאוד" וכי „אפילו מבחינה בינלאומית זכינו להערכה, ובצדק, בעולם כולו. את יצירותיו ויצירותיהם של עמוס עוז וא.ב. יהושע מכירים בארצות רבות" ובמאמר, שהתפרסם לאחרונה בארה"ב, ציינו את שירי המתורגמים לאנגלית כאלה שהשפיעו רבות על משוררים אמריקנים צעירים". העיקר, „בדור שקדם לי היו ארבעה משוררים חשובים: אלתרמן, שלונסקי, לאה גולדברג ואורי צבי גרינברג. בדור הבינוני: אהרון שבתאי, הלל שימל ומנחם בן".

ספק אם עמיתים רבים של עמיחי יאהבו את התשובה הזאת.

ספרי הראשון

איך כתבתי את „המחצבה"

אהוד בן־עזר

בסתיו 1961, תשכ"ב, ואני בערך כבן עשרים וחמש, סטודנט בתחילת שנה שלישית לפילוסופיה וקבלה באוניברסיטה העברית בירושלים, פוטרתי מעבודתי כמורה בבית־ספר־ערב למבוגרים מטעם המחלקה להנחלת הלשון במעוז ציון, ליד הקסטל, כיום חלק ממבשרת ציון. נותרתי כמעט ללא אמצעי קיום לאחר שהסכום שחסכתי לשם לימודי באוניברסיטה מעבודתי, שנתיים לפני כן, כמדריך־שכיר בנוער העובד בדימונה, אזל.

אותה תקופה כבר ראיתי עצמי כסופר, אף כי כל מה שהיה בידי הם: שיר אחד שנדפס במוסף לספרות של „הארץ" בהיותי בן תשע־עשרה; מכתב מאת עגנון שהסכים לקבלני לשיחה, שאף התקיימה, מבלי שסיפרתי לו כלל על רצוני להיות סופר; וכן טיוטות רבות של שירים וסיפורים, במגרותי, והכל כבר מקוטלג ומסודר בשיטה שבה אני מקטלג את עצמי עד היום, כמין פקיד של הסופר שבי.

סיפורים קצרים פירסמתי בעתון המנוקד „למתחיל"; וחלקם מעין רישומים היונקים בעקיפין מהווי תלמידי המבוגרים ממני, יוצאי כורדיסטאן, שבמעוז־ציון. עם פיטורי, בגלל תקן בלתי מספיק של תלמידים בכתתי, התמלאתי זעם, ביקשתי מחברי שלא להפגין בירושלים, במחלקה להנחלת הלשון, נסגרתי בחדרי, בבית ערבי ישן, שברחוב עקיבא 4 (היום חדרי לשעבר הוא חלק מאולם מרכזי של הגלריה לתמונות הקיימת במקום), נשאר גם בשכבות וסועד בהן על שולחנה של בעלת־הבית בניכר (פני) סיל, בתו של יצחק אפשטיין הידוע, בעל ה„שאלה נעלמה", ואלמנתו של המוסיקאי האנגלי הירושלמי סידני סיל – והתחלתי לכתוב סיפור בשם „מנהל עבודה חדש". סיפור שלא היה לו, אגב, שום קשר לפיטורי או לאיזשהו אירוע ממשי במעוז־ציון, אך שעה שכתבתי, שמעתי מדברים – את תלמידי, ואת הדימונאים, יוצאי מארוקו, שהיכרתי כשנה לפני כן. הזדהיתי עמם, אך הקפדתי, וכמכוון, שלא יהיה אפשר לזהות דווקא יוצאי עדה מזרחית אחת, מסויימת, בסיפור, אלא יתאים לכולן כמעט.

לאחר כשלושים עמודים נוכחתי שהסיפור לא רק שאינו מסתיים, אלא נפתח והולך. ידעתי, הרגשתי, שזו ההזדמנות שלי, להגשים מה שניסיתי ללא הצלחה זה שנים אחדות, להתחיל וגם לסיים סיפור ארוך, רומן. הכנסתי את עצמי למשטר של כתיבה: כל יום, לפחות פרק אחד: מיכסה של לפחות עשרה עמודים גדולים, בכתב־יד: וכל פרק – בהרכב אחר של דמויות, מצבים ומקומות, כדי שלא יהיה משעמם. כי כבר אז נראה לי השיעמום כאויבו הגדול ביותר של הסופר, יותר מכל המבקרים גם יחד.

כתום שלושה וחצי שבועות היה בידי כתב־יד, טיוטה ראשונה, של הרומן. את נסים לוי, שחשבתי בראשונה להרוג, לא הרגתי, וגם השם השתנה, „המחצבה". רבים חשבו שהתכוונתי למחצבת הקסטל, ליד מעוז־ציון. אני מודה ומתוודה, מעולם לא ביקרתי בה. הכל מן הדמיון. אמנם, אחרים מתלמידיי־לשעבר עבדו בה. בספר המוגמר גם טישטשתי את העובדה שהעיר המתוארת בו היא ירושלים. שגיאה של סופר מתחיל, החושש לשווא פן ימצאו קשר בין המסופר בספר לבין המציאות.

עבדתי על כתב־היד עוד שבועות אחדים. תקתקתי ושלחתי לאהרן אמיר, עורך „קשת" דאז, אשר יעץ לי להציעו ל„ספריה לעם" של „עם עובד": כך אמנם עשיתי. הרומן התקבל ופתח את הסדרה של שנת 1963, תשכ"ג. ירחם לוריא וא"ד שפיר, זכרונם לברכה, טיפלו בהוצאתו. אסיר תודה הייתי להם, אך הוכרחתי להשמיט פרק אחד, אולי נועז מדי, על הרהוריה של הבת של הזיוז בטרם איבדה עצמה לדעת. כן ירד מניין הפרקים מל"ב לל"א, ובמקום „לב" עמד הרומאן בסימן „לא", וזו גם היתה אז תשובתה של הנערה שלה הקדשתי את ספרי.

הרומאן יצא בכמה הדפסות, ואף הוצג בתיאטרון „זוטא", אך בעיני הביקורת התקבל רע מאוד. לא היו רגילים אז לסיפור ריאליסטי, נאטוראליסטי; הפרות הקדושות עסקו, עדיין, בכתיבה א־לה עגנון וקאפקא. המבקרים אמרו שזו רפורטאז'ה־לשעתה. גם אני לא תיארתי לעצמי אז שאחרי עשרים וארבע שנים ירצו להוציא את הספר, משום שהוא עדיין אקטואלי.

„סופרי ספרד צהלו משמחה"

לכינון היחסים הדיפלומאטיים בין ספרד לישראל קדמה ההכרה ביסודות המשותפים של היסטוריה ותרבות

עודד סברדליק

מיקד תשומת הלב באקט של כינון היחסים הדיפלומטיים בין ישראל לבין ספרד על הרובד המדיני, הוא תולדה ישירה של סיטואציה שהיתה אבסורד גמור, לפחות גרוטסקה. כידוע לכל, הניתוק הרשמי לא מנע קיום קשרים הדוקים בתחום הכלכלי־מסחרי, וגם בתחום התרבות. דווקא בנקודה זו, התרבות, יש לראות את חוד המחץ של הלחצים לחיסול מצב בלתי־הגיוני זה.

מאז שנטל העם היהודי את מטה הנדודים בידו והחל תועה בדרכי הגלות, קיים קשר בלתי־אמצעי בינו לבין האומה שקלטה אותו. קשר מורכב, סבוך, רווי מתחים, מלווה בהישגים ובאכזבות. כך באנגליה, כך בצרפת, בגרמניה, בפולין, ברוסיה, ובכל פזורה שאליה הגיע היהודי ומטלטליו עמו. „המקרה הספרדי" היה יוצא דופן בין גלויות ישראל. הוא לא היה עימות בין תרבויות נפרדות שהקיום המשותף נכפה עליהן, אלא מעין מעבדה ממוזגת שבה המרכיבים השתלבו במירקם רב־גוני.

סימוכים לכך קיבלנו מפי הסופר קאמילו חוסה סלה בעת ביקורו אצלנו. בשיחה ארוכה שניהלנו בלובי של מלון „המלך דוד" בבירה, ציין הפרוזאיקן הנודע ש„אנו מתייחסים ליהודה הלוי, לשלמה אבן־גבירול, לאבן־עזרא (האב והבן), ליוסף קארו ואחרים, כאל ספרדים לכל דבר. פשוט", הוסיף סלה, „לא ניתן להסביר את תרבותנו אנו ללא יוצרים אלה".

מי שמבקש לבחון את טיב יחסי הגומלין, עליו לדעת שהוא נכנס למבוך קשה לפיענוח. על אחת כמה וכמה כשמדובר בספרד, אומה שאינה עשויה מיקשה אחת. זאת למדתי בהמשך השיחה עם סלה. עובדה, עם התחדשות הדמוקרטיה בחצי־האי האיברי, הוקמו כשבע־עשרה אוטונומיות המהוות תשובה הולמת לשאיפות תרבותיות־לאומיות של הפלחים המאכלסים ארץ זו. בד בבד הורגש צורך להמריץ ולהעמיק את החיפוש אחרי השורשים העצמיים, בדומה למה שמתרחש בקירבנו. ובחיפוש הזה העמיקו עוד ועוד בכל הנוגע גם במרכיב היהודי המשובץ בתרבות הספרדית.

מבט חטוף על פני ההתרחשויות, על הפעילות המואצת לאורך ולרוחב חצי־האי, יספיק כדי להבין זאת: מאות תלמידים בחוגים ללימוד השפה העברית וללימודים יהודיים באוניברסיטאות, עשרות מקהלות וצמדי־זימרה המתרכזים בהבעת שירים

קאמילו חוסה סלה

יהודים־ספרדים, עשרות קונצרטים לשירים בלדינו בבמות ובכנסיות, תקליטים וקסטות רבים, הרצאות ומפגשים ותערוכות מדי שבוע, ובמרכזן הנושא היהודי־ספרדי. הוקמו בתי־תרבות במחוזות שונים שמטרתם להעלות על סדר היום את הנוכחות היהודית בספרד. מובן מאליו, שתנועה תרבותית שכזאת מצאה אוזן קשבת אצל מובילי הביטוי הכתוב.

פעילות אינטנסיבית שכזאת אינה ניתנת לבידוד, כי בתרבות אין לעולם חלל־ריק. נכון, לא מדינת ישראל כתור ישות ארגונית־פוליטית עמדה במוקד התעניינותם של מחפשי היסודות היהודים בספרד, אך בטווח הארוך ההליכה לקראת שורשי היהדות הובילה לתפיסת ישראל כגוף מוחשי, בעל ארשת הבעה עצמית, בעל פנים מוגדרות. ומההכרה הזו אל הדרישה לכינון יחסים דיפלומטיים הדרך לא היתה ארוכה, לפחות בין אלה כשמגמתם לא היתה מושפעת על־ידי שיקולים פוליטיים צרים.

לדוגמה, במשאל ראשון שערך בשנת 1983 החשוב בעתונים הארציים, „אל פאיס", שלא נודע ביחס אוהד לישראל, כשלושים אחוז מהמרואיינים היו בעד כינון יחסים עם ישראל, וחמישה־עשר התנגדו. שנה לאחר מכן, באוקטובר '84, אחוז תומכי הקשרים עלה לארבעים וארבעה, והמתנגדים ירדו לשנים־עשר. עם מספרים אלה ביד, הגיע האחראי על המשאל ב„אל פאיס" למסקנה ש„לשלטון לא תהיינה בעיות פנימיות בשל כינון יחסים דיפלומטיים עם ישראל". אחרי „אל פאיס" הללו מפרסמים גם עתונים אחרים מאמרים תקיפים מפרי עטם של אנשי רוח וסופרים מן המכובדים שבחצי־האי.

לכן, המסקנה האישית המתבקשת היא לא של פרעון חוב מוסרי שהוביל את ספרד אל החופה, ואף לא אקט פוליטי קצר טווח. הצדדים ניגשו לחתימה כשהם עומדים על קרקע פוריה.

פרנסיסקה אגירה, מן המשוררים החשובים ביותר בספרד, אמרה בשיחה טלפונית מספרד, בעקבות כינון היחסים בין שתי המדינות:

„הסופרים בספרד צהלו משמחה. חשוב שדמוקרטיות יכירו אלו באלו. לסופרים הספרדים יש מעונה הרגשה שאפשר יהיה לפתח את הקשרים התרבותיים בתחום הספרות, התיאטרון והאמנות.

אפילו הסופרים הפרו־פלשתינאים אינם רואים פגם בכינון היחסים. הם סבורים שזכויות ישראל, קיומה ובטחונה, צריכים להיות מובנים מאליהם. ההגנה על זכויות הפלשתינאים אינה צריכה לבוא על חשבון עם אחר".

לאחרונה ראו אור שתי יצירות עיקריות של העם היהודי בלבוש ספרדי: „מורה הנבוכים" לרמב"ם בתרגומו של החוקר הנודע דוד גונזאלו מאסו, והתרגום הראשון לספרדית של ה„משנה", פרי עבודתו של קרלוס דל־זאליה (יו"ר סגולה), שהוא דוקטור ליהדות, לבלשנות עברית ולתאולוגיה.

ספרים חשובים אחרים של דל־זאליה: „האסכולה העברית מקורדובה", „העולם היהודי – היסטוריה, דת ותרבות", „הציונות והעניין היהודי", וספר המנתח את יצירתו של אברהם אבן עזרא. לד"ר חוסה ראמון מגרלנה, חוקר צעיר שעשה אצלנו תקופה מסוימת, אנחנו חייבים את תרגום „ספר המסעות לבנימין מטודלה". גונזאלו מאסו תירגם את „מבחר הפנינים" לשלמה אבן גבירול.

המלומד פסקואל רקאנה הוא מולידם של שני קבצים בולטים במגמה זו – „אנתולוגיה של ספורים יהודים־ספרדיים", שנכתבו בג'ודיאו־אספאניול במקור, ו„המילון הבסיסי לדיני־ספרדי". „בעל אחד בין שתי נשים", סיפור אלמוני הכתוב ג'ודיאו־אספאניול במקור, ראה אור בתעתיק ספרדי של מריה מארטינז גונזאלס, ואנריקה סאפורטה־אי־בכה הכין את האנתולוגיה ל„פתגמים של יהודים ספרדים".

גם יהודה הלוי זכה ב„אנתולוגיה פיוטית" חדשה, פרי תרגומה של רוסה קאסטילו. מיגל פרננדז אחראי לפרסום „פרקי רבי אליעזר". ספרים נוספים: „נשיב בברית הישנה" לאברהם קיפר ובתרגום של סמואל וילה; „שפינוזה: פילוסופיה שמושיה" לג. דלאוז; „האינקויזיציה הספרדית והמנטליות האינקוויזיטורית", לאנחל אלקאלה; „מבוא לקבלה" לא.ד. גראד בתרגומו של מ. אגילה; „סימפוזיון תנ"כי ספרדי" עם מספר סופרים.

זה קומץ ספרים מני רבים שהופיעו בשנים האחרונות, נוסף לתרגומי הספרות העברית בת זמננו, המיוצגת בין היתר על ידי טשרניחובסקי, רחל, עגנון, עמוס עוז, יהושע סובול.

ספרות·אמנות·ביקורת

עיון ראשון

מג"ל

סיפורת

הים האחרון

דוד גרוסמן/ עיין ערך: אהבה/ הוצאת הקיבוץ המאוחד, סימן קריאה, כתר – סדרת „הספריה"/ עיצוב עטיפה: יעל שורץ/ 1986/ 399 עמ'

מומיק, אנשל ופרנץ וברונו שולץ בעיר הדריגה. זה סיפורם של שלושה הנקלעים אל השואה במעמדים שונים ומשונים. מומיק הצבר, בן למשפחה של ניצולי־שואה, משחזר את המאורעות ממה שעלה בדמיונו וממה שחווה בספרים. וסופר, מספר־ילדים זקן, ממשיך לספר את אגדותיו האיומות גם לאחר מותו. ברונו שולץ קונה חיים על־ידי מטאמורפוזה לדג – נבכי הים האחרון הם פן מיטאפורי של השואה.

נשתנה משהו בראיית העולם של מספרים ילידי־הארץ. פתאום התבהר שאפשר לגעת בצומת־העצבים של הקיום היהודי במאה העשרים, גם אם מתוך התחושה שעמדת המספר היא היא עמדה של כשלון. מימוש הדחף לספר הופך עמדה זו לערך ספרותי בפני עצמו.

סוף המשחק ותחילתו

חוליו קורטאזאר/ סוף המשחק/ כתר/ 1985/ מספרדית: יורם ברונובסקי/ עטיפה: אלונה פרנקל/ 165 עמ'.

קורטאזאר (מדוע לא קורטאסאר בסמ"ך?) כבקט, ישב בפאריס (נפטר ב־1984). קורטאזאר, שלא כבקט, לא גלה בנפשו הספרותית ממולדתו. בקובץ הזה, שנאסף בן שמונה־עשר סיפורים, מודגמות בפני הקורא העברי איכויותיה של יצירת קורטאזאר בתבנותיה של התרבות הנוצרית־אלילית של אמריקה הספרדית. סיפור של קורטאזאר, אף שהוא צומח מקרקע המציאות, ממריא לכיוונים רבים מעבר למציאות זו.

הצד ההפוך של העולם

יורם קניוק/ סיפורי טופשבוע/ ספרית מעריב/ עיצוב העטיפה: רפי דייגי/ 1986/ 256 עמ'.

התבונן בחיים הרוחשים בסיפור טופשבוע של קניוק והם קרובים מאד, כאילו אירעו ברחוב סמוך, והם רחוקים מאד – כאילו התרחשו על צידו האפל של הירח. סיפורי שקיעה, ללא ספק, של אנשים שסומנו בידי הגורל (ואולי בעטיין של מיכאות מין ואופי) באותות של לקות ופגם.

במקום חיותם הראשון – המאגזין „סופשבוע" של „מעריב" – נראו הסיפורים כספק קטעי ביוגרפיה של אנשים לא ידועים, ספק בדיות הדימיון. בהיאספם לספר, מתבהרת דמותם כדגמים קלאסיים ממסורת הסיפור הקצר.

בסוג סיפורים זה תופס קניוק מקום בלתי רגיל בסיפורת העברית. בצד מה שנטמע בסיפורים מן הפרוזה העברית, הביא עמו קניוק ניחוחות אמריקניים, כאלה המהלכים בסיפורי לארדנר, ראניון ופיצג'ראלד, אך כמו בכימיה הטובה והקלאסית אין התרכובת מוחקה את מרכיביה – היא חומר מקורי חדש שנתחמה בחותם יצירה.

ספרי ילדים ונוער

מולדת הצלילים

כתבה: נועה בלאס; ציירה: אלונה פרנקל/ המלך האפור והמלכה הוורודה/ כתר/ 1985

הה, לו אני ילד! איכות ההפקה של ספרי ילדים חייבת לעודד קנאה בלב המבוגרים. נועה בלאס מספרת כאן סיפור אגדה יפה ולא שיגרתי, רב עלילה ומתח, על מלך ומלכה, תתולים וציפורים. בק רב, שהוא ממשי וגם סמלי, נמרטות נרצות שמהן נולד הפלאי, איש הציפור. ובסיפור האהבה הנרקם מן הנרצות, כהישארות נפשו של איש הציפור, נולדים הצלילים, הם מוסיקת האהבה. בסיפור המעודן מצטרפים צבעיה האקוורליים של אלונה פרנקל, במיתוארים פיגוראטיביים דקים שברקים, בדומה לקונצ'רטו

ג'יימס דין כבר לא גר כאן

ציפורה שמרת/ דרור – מסע בגרות ארוך/ תגא/ עטיפה: דוד קדם/ 1986/ 142 עמ'

לא חשבתי שפני הנוער, בכללותם, שרנים מפני התבגרה. הבל זאת הפתיעה אותי הסתגלנות של דרור, גיבור הסיפור. בעלילה פשטנית מגוללת המחברת סיפור מתקתק־מצמצמ על הזורת הנער דרור מגלותו בארה"ב, התאהבותו ותחילת השתלבותו במשק. לכאורה, נתח חיים מן המציאות הישראלית. למעשה, עלילה חסרת עיצוב ספרותי. על כן – הגיבורים חסרי עומק ואינם מסוגלים ליצור דראמה ראויה לשמה.

הסתגלנות מעידה, יותר מכל, על עולמה של המחברת. לו היה לה דבר מקורי יותר לאמור על חברתנו מפי גיבוריה, היינו חוזים במאבק אמיתי ולא בהשלמה כנועה עם המקובל המוסכם. אך צעיריה החלולים אפילו אינם נמר של נייר.

שירה, חקר, עיון

השפן הקטן על הקמפוס

מירי ברוך/ סוגיות וסוגים בשירת ילדים/ ספרית „אוניברסיטה משודרת", ההוצאה לאור של משרד הבטחון/ תשמ"ו/ 115 עמ'.

מירי ברוך מחלקת את שירת הילדים לששה ז'אנרים מרכזיים, ומהם שירי ערש, שירי משחק ושירי נונסנס. היא בודקת את המאפיינים הספרותיים והחינוכיים של כל ז'אנר וז'אנר, וכן נבחנות התמורות שחלו בספרות הילדים לנוכח שינויי הערכים בחברה הישראלית.

מעניין הפרק שנושאו שירי הנונסנס. ראויה לאיזכור הסתייגותה המגדירה של המחברת: „יצירות 'נונסנס' אינן שירי שטות כלל; הן אינן נטולות הגיון, אלא הן פונות אל הגיון אחר, הנוגד את מוסכמות הדיבור והמחשבה שבלשון בריאתן."

מ„בית העם" לאוניברסיטה

יעקב מלכין/ ספרות התסריט – עיונים בצורה ספרותית חדשה/ הוצאת הקיבוץ המאוחד/ 1985/ 445 עמ'

ספרו של מלכין מלמד שקולנוע זה לא רק תענוג. המחבר העשיר את ספריית הקולנוע של מדפינו בספר עיוני חשוב, כראוי לאמנות שכבר יצאה מחיתוליה הצלולואידיים.

ביסודו של הספר – הגדרה אסתטית על מקומו של התסריט באמנות הקולנוע כביטוי לאישיותו של היוצר כלפי סביבה חברתית, פיסית ונפשית. התיזה של מלכין „עובדת" היטב בהבהרת פניו השונים של התסריט כצורה ספרותית מן המנין, על־ידי שימוש בכלי־ביקורת שתורדדו במשך דורות בספרות.

חלקו השני של הספר מביא תרגום תסריטים נבחרים: „תותי בר", „האורח קיין", „כלב אנדלוזי", „בלאו אפ", „לאט יותר" של אברהם הפנר ו„טוביה שאינו מתייאש" של שלום עליכם. האחרון הוא פרסום בכורה (בתרגום אלה פריד) של תסריט שכתב שלום עליכם ברוסית, בשנת 1914, ואשר לא ראה אור עד עתה.

מדע וטכנולוגיה

מותר האדם מן הקוף

מיכאל קוסטא/ גשר בין שי תרבויות – מושגים והישגים בביולוגיה/ הוצאת הקיבוץ המאוחד וספרית פועלים/ תשמ"ו/ 318 עמ'.

כאשר שמעה אשת ההגמון מוורצ'סטר את השמועה בדבר מוצאו של האדם מן הקוף, פנתה אל בעלה הנכבד ואמרה: „מוצאנו מן הקופים? אם זה נכון, הבה נתפלל שהדבר לא יוודע ברבים". מבחינת עיצוב מחשבת המדע היה חיבורו של דארווין רעיון מסעיר, בקובעו בסיס הגרתי רחב לכל מקצועות הביולוגיה.

ספרו של קוסטא פונה לקהל קוראים רחב. פרקיו הראשונים מוקדשים לסקירת מושגים בסיסיים במדעי הטבע והביולוגיה: זיקת המבנה הגיאומטרי לייחוד הביולוגי, הזמן והביולוגיה, הבסיס הכימי של הגוף החי, תיאור התא. בפרקים הבאים מדובר במוצא המינים והתורשה ההתפתחותיות, התורשה והצופן הגנטי המולקולרי. תשומת־לב מיוחדת מוקדשת לנושא „הבוער" ביותר בשנים האחרונות – ההנדסה הגנטית.

כתבי עת

מרבה נשים מרבה שמחה

פעמים/ רבעון, מס' 25, 1985/ מכון בן־צבי והאוניברסיטה העברית י־ם/ 159 עמ'

נורית גוברין מתארת את גלות מצרים של מגורשי א"י במלחמת העולם הראשונה. החוקרת כורכת את מיתוס הקדומים של גלות מצרים עם הלכי־הנפש שרווחו בקרב גולים כאהרונוביץ, אשתו דבורה בארון, בוגרשוב, ליבנטין, גלוסקין ואחרים.

המאמר הפיקנטי בחוברת נכתב על־ידי פרופ' פרידמן, והוא דן בריבוי הנשים (פוליגאמיה) בחברה היהודית בארצות האיסלם בתקופת הגניזה. בהסכם מעניין במיוחד מתחייב אדם לאשתו הראשונה העקרה: „לא אעדיף את האשה שאשא עליה בשום דבר בכלל, לא בכסות ולא בהוצאות ולא בלינה, אלא לילה אצלה ולילה אצל האחרת, שבת אצלה ושבת אצל האחרת, חג אצלה וחג אצל האחרת".

מתי גיהצו את המליצה?

לשוננו לעם/ מחזור לו קונטרס ח־י/ האקדמיה ללשון עברית/ עמ' 272־195.

ברגיל אינך מהרהר בתאריך לידתו של מטבע־לשון, אלא אם כן אתה חוקר הלשון. ממאמרו של אברמסון למדתי, שגריגהאלד מהוסט יכול להשתבח בראשוניות תרגומו של השם „עֶרד אֶפְּפֶל" ל„תפוחי אדמה". בין מאמר בעניין על „מגמות חדשות בתפקודה של המילית על בעברית־הישראלית" לבין רשימת הרחבות מן המקורות באוצר המלים הפעיל – מאמר של ראובן סיוון על ההדרבת הלשון בתקופת העליה השניה, ממנו למדים על שימוש שעשה א. ציוני (הוא יצחק וילקנסקי־וולקני) במלה מנחק, שחודשה על־ידי בן־יהודה. השתאיתי למראה חידושיו המרובים של וולקני: דברנות, חולמה, התארגן, התבטא, מומחיות, חייל, עתתאי, תעשיה. זו היתה תחיית הדיבור בפי פולמוסנים נלהבים, שמלחמתם הרעיונית חידדה את קולמוסם ואת לשונם.

פנינת מחקר קטנה של מלאכי מספרת על שפת סתרים הנקראת „לכודיש", שמרובבות בה המלים העבריות. „היא מדוברת בכפר קטן בשוואביה שבגרמניה בצד הניב המקומי, ולמשל: נקבה, בהמה, בזול, מלמד, סוס, קבס, מעוברת. למרבה הצער עתיד ניב זה לעבור בקרוב מן העולם ולהישכח.

יהודים בוורמאכט

„מערכות" 301־300/כסלו תשמ"ו, נובמבר־דצמבר 1985/ שנה מ"א/ בית ההוצאה של צה"ל/ 96 עמ'.

הגיליון החגיגי מוקדש להרהורים במבט לאחור על מלחמת העולם השניה. המאמרים משקפים דיון במיגוון של אספקטים בתורות הלחימה, לקחי לוחמת שריון, אופייה של זירה ימית, בחינת דוקטרינות אוויריות שונות (ארה"ב וצרפת), ענייני מודיעין ופענוח צפנים, טכנולוגיה ומערכות נשק. בולטים בגליון מאמרי הסקירה ההיסטורית: השפעת המלחמה על העולם היהודי, דיוקנו של סטאלין כמנהיג צבאי, פרשת יחידת הצלפים של החי"ל, הצנחנים הארץ־ישראליים באירופה.

ברוב המאמרים אין חידושים מרעישים, פרט למאמר שנושאו שרות של חיילים יהודיים בצבא הגרמני בין השנים 1914־1954. חיילים יהודים, לא רבים, שירתו בצבא הנאצי. הפריעה לי, ככלל, התעלמות המחברים מן הצדדים האידיאולוגיים שלהמלחמה.

מקרא

על חווה ובנותיה

אריאלה דים/ זאת הפעם – עשר נשים מתוך התנ"ך/ ראובן מס/ תי־־"ו/ 120 עמ'

אך סיימתי את קריאת הספר, שנדפס מעזבונה של המחברת, והנה אחזה בי תחושה של אכזבה. הז'אנר המיוחד, אם כשילוב של סיפור מעשה בפרשנות ואם כשזירת פסוקי מקרא בפסוקי מדרש ומיתוס, אינו עולה יפה. כסיפור הוא חדל להיות סיפור וכמחקר הוא חדל להיות מחקר, ועורף פאתטי מכער בו את הפשטות. והמקרא עצמו, אם הוא עומד בלשונו עד עצם היום הזה ומדבר אל לב קוראו המודרני, מן הדייקנות וההסכנות הוא מדבר. פרוזה כתובה היטב אינה זקוקה להתפייטות – על כן דיברה תורה בלשון בני־אדם.

„ציון: חג ללא הדר"

יעקב שביט

אילו היה גוף ציבורי אחר חוגג את יובלו ובוחר לציינו בספר, אפשר להניח שהיינו מקבלים כרך מפואר, מודפס על נייר משובח, משובץ תצלומים של בעלי־הדבר. יובל ציון, כתב־העת המרכזי להיסטוריה של עם ישראל, מצויין בחוברת עבת־כרס, פשוטה וחסכונית, שאין בה אפילו תג אחד של חגיגיות (ציון: ספר היובל שנה נ'/תרצ"ו־תשמ"ה: החברה ההיסטורית הישראלית, ירושלים, 456 עמ').

ספרטניות זאת אינה צריכה לפגום כהוא זה בחשיבות שיש לייחס למאורע. העומד בוודאי בשורה הראשונה של ציוני הדרך בתולדות התרבות העברית החדשה, ומהווה אחד מהישגיה הגדולים של המדע העברי או היהודי בעת החדשה. קו ישיר עובר מן המאסף ומשולמית דרך ציון של יוסט וקייצנבארך (1841־1842) אל ציון הישראלי. תיאור מפורט של הדרך הזאת פירושה תיאור ההתפתחות של ההיסטוריוגראפיה היהודית המודרנית, למן ההשכלה וחכמת ישראל עד למה שנהוג לכנותו „האסכולה הירושלמית", כעובדה גיאוגרפית וכהשקפה היסטורית.

פרופ' שמואל אטינגר, מעורכיו העכשוויים של כתב־העת, מביא בפתח חוברת היובל הקדמה קצרה על תולדותיו של ציון, שקדמו לו מאספי ציון בעריכת בן־ציון דינור (דינבורג) ויצחק בער (הקורא, אגב, מתבשר כי בקרוב יופיעו שלושה כרכים מכתביו של חוקר דגול זה). אלה הופיעו בשנים תרפ"ו, תר"ץ, תרצ"ג ותרצ"ד, ומטרתם היתה למלא חסר גדול בהיסטוריוגראפיה היהודית, כלומר היעדר פלשתינולוגיה שאינה העתקה ושאינה מכלי שני (דהיינו מן המחקר העשיר בלשונות אירופה) אלא מחקר מקורי. יש אפילו שיקראו למגמה זאת – ולא יחטיאו בכך את מגמתו המוצהרת של דינור – ציוניזציה של מחקר הגיאוגרפיה וההיסטוריה של ארץ־ישראל.

דפי ציון הירושלמי בחמישים שנות קיומו ופעילותו הם, איפוא, בבואה מרכזית המשקפת את התפתחות המחקר ההיסטורי של תולדות עם ישראל וארץ־ישראל, תחומי עניינו והדיסציפלינות הנקשרות בו. האם לפנינו מדע שיש לבחון את הישגיו לפי קריטריונים מדעיים, או שיש גם לבחון את תרומתו להתגבשות התודעה ההיסטורית החדשה – אלו הן שאלות שמן הראוי לדון עליהן במקום אחר. כך או אחרת, אף אם יובל ציון לא יזכה לאותו הד ציבורי, כפי שזוכים לו אירועים שדעת הקהל מעוניינת בהם יותר – בחשבון הסופי יהיה יובל ציון ציון־דרך היסטורי רב־חשיבות וכבד משקל הרבה יותר מיובלות הנחגגים ברוב עם.

לבד מאלה יש בחוברת היובל קבוצה ארוכה של מאמרים ומחקרים רבי־עניין, פרי עטם של טובי החוקרים שלנו. לפני כמה שנים היה ראש ממשלה בישראל שקבע מעל בימת הכנסת שתמו היסטוריונים ותם מחקר היסטורי בעם ישראל אחרי לכתו של פרופ' קלוזנר לעולמו, ואין עוד בידי מי להפקיד את תולדות עם ישראל. דומה, כי היום מופקדת ההיסטוריה שלנו בידי חבר עסקנים, אבל למה לערב בורות ביובל של השכלה ומחקר?

באומנות

רחל אנגל

דן קולקה: פסל־צייר־רשם

עשרים שנות יצירה בחייו הקצרים של דן קולקה מקופלות בתערוכתו המקיפה מאד במוזיאון תל־אביב. התערוכה בנויה באורח מוזיאלי־מקצועי, במעט־מרעי. מורגשת היטב עבודת מחקר אוהדת־מאד שהושקעה בה.

יש כאן, למשל, בפתחה של התצוגה, סידרת תצלומים של פסלים ואגרטלות, שהיו, כפי שמניחים כנראה עורכי התערוכה, סביבתו ה„טבעית" של האמן, וממנה אולי שאב השראות והשפעות. (תצלומי פסלו של קארל דבוזק „טרגדיה" בגן ציבורי בברטיסלאב, ואחרים).

– דן קולקה נולד בזולין, צ'כוסלובקיה, ב־1938 וגדל שם עד גיל 13. ב־1951 עבר עם המשפחה לפראג, ובה למד בבית הספר לאמנויות היפות (59־1955), ולבסוף גם בבית הספר למלאכת מחשבת, מחלקת הפיסול, שם סיים את לימודיו ב־1967 בדיפלומה לפיסול. עם הפלישה הרוסית ב־1968 נמלט לווינה, משם המשיך לטורונטו. ב־1970 עלה לארץ והשתקע בירושלים. באוגוסט 1979 שם קץ לחייו. אחדים מן הפסלים שיצר מוצבים בירושלים.

המדור הראשון בתערוכתו של אמן הפיסול מביא לפני הצופה שורה של רישומים על נייר דוקא, התלויים על פני קירות אולם „האפס" העילי: רישומים מצויינים, בעלי מטען נפשי רב – ראה למשל את „הלוליאן על חבל", שמקורו ב־1968 כנראה, רישום בעט ודיו שחורה. או תמונת „יש מגבעת" העשויה בעט ודיו ואקוארל על נייר שקוף. וראה את רישומי הפנים המופלאים, כגון „דיוקנו של פרנץ קפקא", שנוצר כמשוער בין השנים 67־1961. או „אשה בעירום" (241), או „הליצן והפנים" (242), שיש בהם משהו כעין סוריאליסטי.

בחלל האולם הזה הוצבו גם כמה מן הטובים בפסליו של דן קולקה – שני ראשים, שניהם מכונים „ראשו של פועל". האחד עשוי גרניט (1964) והשני ברונזה. וכן הפסלון העשוי ברונזה והוא סטודיה לפרנץ קפקא (1967), 22,5 ס"מ גובהו.

אולם „האפס" שבקומת המרתף קירותיו מארחים תמונות שצייר האמן, וחלק שמן על קרטון, המתארות ראשים. „ראש גבר", למשל „איש שמן", „סטודנט", „פנים לבנות". שורה של רישומים, בשחור־לבן או בצבע, וכן גם פסלוני ברונזה, מהם קטנים מאוד, כמו למשל „עירום אשה על בהונות אצבעות", או „אשה בעירום כורעת ברך".

ליקוטים מספרות העולם

רות שפירא

יהודי ביומן פרטי

עד לפני חודשים ספורים לא שמע איש בעולם על אדם בשם ארתור קרו אינמן. שמו עלה לכותרות עם פירסום יומני אינמן: היהדי, ציבורי ופרטי, בעריכת דניאל אהרון. היומנים עוררו עם הופעתם בארה"ב ובבריטניה עניין רב, לנוכח אלמוניותו של המחבר.

אינמן, בן יחיד למשפחה אמידה ומבוססת של סוחרי כותנה, נולד בשנת 1895 באטלנטה, ג'ורג'יה, וגדל בבית מוקף קרובי משפחה ומשרתים. להוציא תקופה קצרה של מסחר בבורסה בכספי אביו, ופירסום שירה בשנות העשרים, נראה שאינמן הקדיש את חייו לתיעוד שיטתי ומפורט של חוויותיו ומחשבותיו במשך למעלה מארבעים שנה, עד מותו – הוא ירה בעצמו.

ב־1963 הגיעו היומנים להיקף של 17 מיליון מלה, אותו תימצת העורך, פרופסור לאנגלית באוניברסיטת הארווארד, ל־1,700 עמודים בשני כרכים.

כבר בימי הקולג' שלו סבל אינמן מהתמוטטות עצבים והגיע בוסטון לטיפול. הוא נשאר בבוסטון כל ימיו, למרות שלא אהב את העיר. בגיל עשרים ושמונה נשא אשה, אותה שנא והעריץ לסרוגין, שכן היא חלק אינטגראלי בחייו, ואשתו נתנה לו גם הזמנות ליצור [illegible] בנשא.

המוסר הכפול של האפריקנר

רומאן הביכורים של אנדרה ברינק סופר דרום־אפריקני, השנוי, ראה אור במקור בשנת 1963, ובאותה עת במהדורה מחודשת ומתוקנת, בבריטניה. (ספרו „עונת יובש לבנה", שיצא בהוצאת ספרית „מעריב", זועלה בקרוב על קרשי „הבימה", וספרו „שמועות על גשם" אף הוא בהוצאת ספרית „מעריב" יצא לאור השבוע).

התרגום משפת האפריקאנס לאנגלית נעשה, בשתי המהדורות, בידי המחבר. זה סיפורם של שני דיפלומטים דרום אפריקנים בפריס – השגריר ומזכירו השלישי – שני גברים שמשתבים ושותלים, המתמודדים כאשה בצעידה מקומית פריאית וקלת דעת. הם מתוודעים באמצעותה לפריס אחרת, של בתי־דירות מתפוררים, סימטאות אפלות ומועדוני לילה מפוקפקים, ומשלמים על כך בסופו של דבר את מלוא המחיר. אחד מהם מרוחו לפרשוריה, מתוך קינאה, על המתרחש.

למרות „פשטות" אין השגריר נטול גימה פוליטית. הוא גם מעלה שאלות נוקבות בכל הקשור למוסר הכפול של האפריקנרים, ולמרות שהקשר בין הפוליטיקה לחייהם הפרטיים של הגיבורים מעומעם לכאורה, אין ספק שמה שנראה כרקע אינו אלא מציאות הפולשת גם לחיי הפרט: השכבה השלטת בדרום אפריקה, כפי שהיא מוצגת בספר, נוקטת בצביעות ובחוזקה הן כמנגנון הגנה פסיכולוגי והן כמכשיר לאכיפת השלטון.

בורחס: ללא תיאוריות

הכרך שבעה לילות, מאת חורחה לואיס בורחס, מביא שבע הרצאות שנשא בורחס בשעתו בבואנוס איירס. באחת ההרצאות הוא מעלה את האפשרות שהוא רק חולם שהוא מרצה, או שקהל מאזיניו חולם שהוא מרצה. אך החלום, הוא מסכם, הוא בגדר „הפעילות האסתטית העתיקה ביותר" עלי אדמות.

בדברו על „סיפורי אלף לילה ולילה", הוא טוען שהשימוש במספר „אלף" נבע מהעובדה ש„אלף" משול ל„אינסוף", ושה„אחד" נוסף על ידי הפרסים בשל דעות קדומות ופחד מפני מספרים עגולים.

בורחס אף מדבר על בודהיזם, קבלה ושירה, ויוצא בטיעון מנומק נגד המיטעינים המנומקים של מנתחי השירה: התיאוריות הספרותיות הן ממנו והלאה. הוורדה, לדבריו, פשוט מפני שהוא פורח.

„טובי" נשי ו„טובי" גברי

מרילין פרנץ' האמריקנית, שפירסמה לפני שנים אחדות את „חדר הנשים" שהיכה גלים בעולם כולו, יצאה באחרונה עם טקסט פמיניסטי חדש, מעבר לכוח: גברים, נשים ומוסר. בתחילה, היא טוענת, היתה האם: על סמך עדויות אנתרופולוגיות שונות היא אף מניחה שאבות אבותינו חיו בקבוצות אנארכיסטיות–מטריליניאליות שהיו מושתתות על „הנאה, אהבה, שיתוף, אינטימיות, חיי קהילה". אך האדם נפל כידוע מחסד גן העדן, ואת, על פי פרנץ', כשה„טוב" הגברי השתלט על ה„טוב" הנשי.

הגבר סבור, לדעתה, שיש לו גישה ל„טוב" טוב יותר, „טוב" טראנסצנדנטאלי. הגברים, לעומת הנשים, מנותקים מן הטבע, פועלים נגדו, חיים בפחד, שואפים לכוח והורגים על מנת להשיגו.

יתכן שפרנץ' צודקת בטענתה שאם היתה קיימת קבוצה טבעית שעלה על שאר הבריות, הרי שזו היתה שלטת אוטומטית, ללא צורך בכפיה. אלא שהמין הנשי מתואר על ידה בסטריאוטיפים כאלה, שנשאלת השאלה מדוע אין היא מהווה קבוצה טבעית מעין זו?

יריד פמיניסטי

הפמיניסטיות ישמחו לשמוע שבאוסלו, בירת נורבגיה, יתקיים בחודש יוני הקרוב יריד הספרים הפמיניסטי הבינלאומי השני.

בהודעה לעיתונות מטעם מארגנות היריד נמסר, כי כבר בשלב מוקדם זה המצב מעודד: תשעים מו"לים מעשרים ושבע מדינות, כולל איי הודו המערבית ואלסקה, הביעו התעניינות ביריד. במיוחד מעודדת, כלשון ההודעה, ההענות מצד סופרות והוצאות לאור מארצות מתפתחות ומאמריקה הלאטינית.

מבואות־ים
מכמורת
בית ספר לטכנאים וקציניים
הרשמת תלמידים לשנה״ל תשמ״ז

1. מתקבלים תלמידים לכתות ט׳, יוד ברמה בגרותית, במגמות שיט, מכונות, חשמל ובקרה.
להלמידים נזקקים תועענקנה מלגות.
2. נותן מספר מקומות בכתות הטכנאים.
יתקבלו בוגרי המגמות הנ״ל במסלול מסמ״ת לאחר שרות צבאי.

מלגות מיוחדות לחיילים משוחררים.

סיורי הורים ותלמידים יתקיימו בתאריכים: 20.2.86, 3.3.86
הפגישה בשער ביה״ס בשעה 10.30. הכביש מכביש חיפה לכוון מכמורת.

בוא אלינו, רכוש תעודת טכנאי והסמכה לקראת קצונה ימית

בדבר פרטים נא לפנות בכתב או בטלפון: מבואות־ים, מכמורת 40297, טלפון 053־93242.

גזור ושלח
שם ______ כתובת ______

בס״ד

אמונה תנועת האשה הדתית־לאומית

מכללת אמונה

בית ספר גבוה לאמנות וטכנולוגיה ירושלים
הרשמה לשנת הלימודים תשמ״ז

★ עיצוב וטכנולוגיה גרפית — מגמה תלת שנתית
★ טכנאות שיניים — מגמה דו־שנתית
פיקוח ותעודה: אגף החינוך הטכנולוגי — משרד החינוך והתרבות.
★ הנדסאות מחשבים — מגמה דו־שנתית
פיקוח ותואר הנדסאי מחשבים:
מ.ה.ט. — המכון הממשלתי להכשרה טכנולוגית
(תואר זהה לזה המוענק ע״י בתי־ספר להנדסאים שליד הטכניון, חיפה ואוניברסיטת תל־אביב).

★ לימודי תקשורת וגרפיקה ממוחשבת
★ לימודים לתואר B.A. במדעי המחשב של האוניברסיטה הפתוחה
★ לימודי קודש ברמה אקדמית גבוהה

הלימודים מתקיימים במעבדות וסדנאות משוכללות ביותר המצוידות בציוד אלקטרוני המקצועי מתקדם.
– אפשרות של מגורים במקום –

★

מתוך סגל ההוראה / הנהלת המכללה:
הרב ד״ר אבא אנגלברג, ישיבת אוניברסיטה ניו־יורק NEW YORK UNIV. – ארה״ב – מחשבים
יוסף קולקה, NEW YORK CITY C.C. – ארה״ב – טכנאות שיניים
צבי שטיינר, בצלאל, ירושלים – גרפיקה

המחלקה ללימודי קודש
הרב אריאל גרוס – ישיבת הכותל
הרב משה ישמח – ישיבת מרכז הרב
הרב יחזקאל נאמבורג – ישיבת מרכז הרב
הרב אברהם רמר – ישיבת מרכז הרב
הרב שמעון יעקב – ישיבת מרכז הרב
מר שלמה חן – אוניברסיטת בר־אילן
רבנית אסתר שחור – אוניברסיטת בר־אילן

המגמות למחשבים, טכנאות שיניים ועיצוב גרפי
גסנר בנימין, LOYOLA UNIVERSITY – בלטימור, ארה״ב
גולדשטיין ג׳ורג׳, ECOLE, NAT. SUP. DES ARTS DECORATIFS פריז, צרפת
דהר רוני, אוניברסיטה עברית ירושלים SCHOOL OF VISUAL ARTS ניו־יורק, ארה״ב
פרופ׳ הירשברג ישראל, PRATT INSTITUTE, S.U. N.Y. ניו־יורק, ארה״ב
ד״ר וייס אלכסנדר, האוניברסיטה העברית, ירושלים
כהן אברהם, טכניון, חיפה
ד״ר ניומן מאיר, ENFIELD COLLEGE OF TECHNOLOGY, אנגליה
פקטור שירלי, UNIVERSITY OF CAPETOWN דרום אפריקה
קייך גדעון, בצלאל ירושלים, BOROUGH POLYTECHNIC לונדון, אנגליה
שדמן ארתור, NEW YORK UNIVERSITY – ארה״ב

דב סילבצקי, מנהל, ישיבה אוניברסיטה – ניו־יורק – ארה״ב

המכללה פועלת בברכתם ועידודם של כב׳ הרבנים הראשיים לישראל

מרן הרב אברהם שפירא שליט״א — מרן הראשל״צ הרב מרדכי אליהו שליט״א

פרטים והרשמה:
מכללת אמונה, דרך בית לחם 104 ירושלים, ת.ד. 10290,
טלפון: 02-715767; 02-711033.

המכון הצרפתי ת״א (שגרירות צרפת)
רח׳ הירקון 111, טל. 03-249666 236470

צרפתית

לכל הרמות - מבוגרים, נערים וילדים מגיל 4
תחילת הקורסים: 16.2.86

בסניפים:
צפון ת״א: בית ספר עירוני ד׳ טל. 03-462615
תאריכי הרשמה (למתחילים בלבד): 2.2.86, משעה 16:00 עד 19:00
רחובות - אשדוד - נס ציונה - יבנה טל. 03-614951
נתניה והדרה: שד׳ חן 9 (ברמצ) טל. 053-34767
רמת-השרון: טל. 052-87189, בת ים 868526, חולון טל. 886840
ראשל״צ, פ״ת, הוראה, גבעתיים, כ״ס, הרצליה, רעננה: 03-918550

הקורסים הנ״ל יתקיימו גם במרכזים לתרבות צרפת של חיפה (טל. 04-668417) ובאר שבע (טל. 057-77761).

Cours spéciaux de l'Institut Français de Tel Aviv pour étudiants avancés:
COURS DE HAUT-NIVEAU: maîtrise de la langue (Civilisation, Arts et Littérature). Préparation aux diplômes de l'Université Paris IV - Sorbonne.
COURS DE FRANCAIS DES AFFAIRES: préparation aux diplômes de la Chambre de Commerce et d'Industrie de Paris.
COURS POUR FRANCOPHONES: enfants et adultes.

בס״ד

מדינת ישראל – משרד החינוך והתרבות
״שאנן״
המכללה הדתית לחינוך – חיפה

החלה ההרשמה לשנה״ל תשמ״ז

למסלולים הבאים:

החטיבה להכשרת מורות
– מורות לחטיבת הביניים
– מורות כוללות לכתות ג׳ – ו׳
– מורות לחינוך המיוחד (לביה״ס היסודי ולחטיבת הביניים)
– מורות לגיל הרך
– מסלול הסבה להוראה, לבעלות תואר אקדמי

★ הלימודים במסלולי ההכשרה מקנים תואר של ״מורה מוסמכת בכירה״.
★ ניתן ללמוד במסלול משולב עם האוניברסיטה הפתוחה, לקבלת התואר האקדמי ב.א.
★ תלמידות מצטיינות זכאיות למילגות מיוחדות מטעם המכללה, עד לפטור מלא משכ״ל.

החטיבה להשתלמות מורים
– מסלול למורים ולגננות בפועל בשנת שבתון, לקבלת תואר ״מוסמך בכיר״ ולגמול השתלמות.
– מסלול להסמכת מורים להוראה בחטיבת הביניים.
– מסלול להכשרת מרכזי מקצוע בביה״ס הממ״ד.
– קורסי השתלמות, לפי תכנית אישית, במגוון רחב של תחומים.

לקבלת פרטים נוספים, טפסי רישום ויעוץ, יש לפנות למזכירות המכללה
דרך יד לבנים 101, ת.ד. 44907 חיפה 31448. טלפון: 212683, 04-211947.

המטרה:

מתמטיקה בשיטות עמוס עריד
שיטות הלימוד הבלעדיות המבטיחה את הבנת החומר ומגדילה את יכולתך להתמודד עם בעיות חדשות.
המורים - המומחים לבגרות למבוגרים
עמוס עריד, שלמה אלוני וצוות מורים מנוסים שהתמחו בהכנה לבגרות.
קורסים לתלמידי תיכון
לעזרה מיוחדת והגבור הלימוד לקראת בחינות הבגרות במתמטיקה ופיסיקה
כיתות בוקר וערב בכל המקצועות
שיעורי תגבור חינם
25% הנחה לחיילים ושוטרים
קורס הכנה לבחינות פסיכומטריות בשילוב עם קידום 81 - מבוסס המחבר ע״י מחברי הספר.

אם אתה מאמין במטרה שלך הגשם אותה במסגרת הבטוחה ביותר

בגרות קיץ 86'

ותחילת הלימודים ב-9.2.86
הרשמה למועד קיץ 86 נמשכת

תל-אביב רח׳ תל-חי 5 (ע״י כיכר דיזנגוף) טל: 03-288121
הרצליה רח׳ העצמאות 59 טל: 052-541262
רחובות רח׳ הרצל 108 טל: 08-455572

המסגרת הבטוחה ביותר לבגרות
תיכון רון

רשת בתי הספר הפרטיים הגדולה בישראל בפיקוח משרד החינוך — נוסד ב-1955

בס״ד

המכללה הטכנולוגית לנשים בירושלים
ללימודי יהדות ומקצועות טכנולוגיים

הרשמה לשנת הלימודים תשמ״ז 1986/7 — מחזור ב׳
ההרשמה תסתיים ביום ה׳ י״ח אדר א׳ תשמ״ו 27.2.86

★ לימודים לתואר ראשון B.A. של האוניברסיטה הפתוחה בתחום מדעי המחשב.
★ לימודי ראיית חשבון — הכנה לבחינות של מועצת רואי חשבון.
★ לימודי מדע שימושי פיסיקה / אלקטרו־אופטיקה, ביוטכנולוגיה.
★ תוכנית מיוחדת לבנות מח״ל.
★ לימודי קודש ברמה אקדמית גבוהה — תנ״ך, תושבע״פ, הלכה, מחשבת ישראל — משולבים עם כל הלימודים הנ״ל.
ניתן להרשם לקורסים בלימודי קודש בלבד.

פרטים והרשמה:
המכללה הטכנולוגית לנשים
מיקום: בי״ס לאחיות, המרכז הרפואי שערי צדק, ת.ד. 293, ירושלים. טלפון 02-537631, 02-527449.
שעות קבלה: בימים א׳–ה׳ (9.00–14.00), ביום ו׳ (9.00–11.00)

הדיקן: הרב מאיר ברגלס

מתקבלות בנות דתיות בעלות רמה לימודית גבוהה.
המכללה הוקמה ומתנהלת בברכתם, עידודם ותמיכתם של רבים מגדולי הרבנים, אנשי מדע ואקדמיה, ראשי הישיבות המובהקים בישראל. בראש וראשונה הרבנים הראשיים לישראל
מרן הרב אברהם שפירא שליט״א — מרן הראשל״צ הרב מרדכי אליהו שליט״א

מישלב ערב להצלחתך

מישלב מכון ישראלי להשכלה במוקדי משרד החינוך והתרבות

ההרשמה החלה

בי״ס למבוגרים
ללימודי בגרות כיתות בוקר וערב
בפיקוח משרד החינוך והתרבות
הכנה לבחינות בגרות בכל המקצועות לקראת מועד קיץ 1986

מקצועות נוספים לבחינות בגרות: מדעי החברה; תולדות האמנות; ביולוגיה.

פתיחת כתות ערב ב 9, 10 לפברואר 1986

מיוחד למישלב: אפשרות שימוש במחשב אישי עם תכנה מיוחדת שהוכנה עבור תלמידי מישלב בלבד.

לידיעת הבטחון, חיילים משוחררים עד שנה וחצי — הנחה של 125%

פתיחת כתות בוקר: ב־27, 28 לינואר 1986 ● פתיחת כתות ערב ב־26, 27, 30 לינואר 1986

פרטים והרשמה: 08.00–14.00, 16.30–20.30 לפנה״צ אחה״צ
ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ ישראל — מפעל תרבות וחינוך בע״מ
מישלב, מכון ישראלי להשכלה
רח׳ ויצמן 53, תל־אביב, מיקוד 62091, ת.ד. 21373, טל. 03-263186-9

הסביבה.

סדנא לעיצוב ● פנים ● אדריכלות
הרשמה לשנת הלימודים תשמ״ז

מגמות הלימוד:
★ עיצוב כללי (גרפיקה, מוצר, סביבה, טכסטיל וסגנון) — 4 שנים
★ אדריכלות ועיצוב פנים — 4 שנים
★ אדריכלות ועיצוב אורבני — 5 שנים

הבוגרים יקבלו דיפלומה של הסדנא, המוכרת במכללות לעיצוב ואדריכלות באירופה ובארה״ב לצורך לימודי המשך לתואר שני.
פרטים והרשמה: רח׳ מגדל המאור 8 (גולת יצחק 36) תל־אביב בימי א׳–ה׳ 9.00–14.00. לרכישת קטלוג באמצעות הדואר יש לשלוח המחאה ע״ס —.10 ש״ח לפקודת ״הסביבה״ — ת.ד. 21192, תל־אביב 61211.

ספרית מעריב

סבב חדש בעודת השר

צל של ספק
מאת שלמה ניצן

להשיג בחנויות הספרים בכל הארץ או ישירות בחנות ספרית מעריב, דרך פ״ת 72א׳, ת״א, טל. 03-332211

אוניברסיטת תל-אביב

בפקולטה למדעים מדויקים ע״ש ריימונד ובברלי סאקלר

יום פתוח של החוג לגיאופיסיקה ולמדעים פלנטריים

מורי החוג יענו על שאלות מתוך נושאי הלימודים בחוג:
● ממה עשוי שביט הליי?
● כיצד מחפשים נפט?
● כיצד נוצרה מערכת השמש?
● מדוע מתרחשות רעידות אדמה ואיפה?
● כיצד עורכים תחזיות מזג־אויר?
● כיצד מיושמים המחשבים לפתרון בעיות אלה?

ביום ה׳, 13.2.1986, החל משעה 12.00 ועד שעה 17.00, יפתח החוג את מתקניו למבקרים בעלי הכשרה בפיסיקה, מתמטיקה וכימיה, המתעניינים באפשרות של לימודים לקראת התואר הראשון, השני והשלישי. מתכנסים בשעה 12.00, ולמחזור שני בשעה 14.00, בחדר 205, בנין קפלן.

פרטים במזכירות החוג בטלפונים 03-413505, 03-420633. ההרשמה ללימודי התואר הראשון תסתיים ב־28.2.86. ההרשמה ללימודי התואר השני תסתיים ב־31.8.86.

מכון **דן**
אנגלית הכנה לאוניברסיטה
בבית גמנסיה ״הרצליה״ בתל־אביב
קורסי ערב חדשים
גם קורס בכתב
הפתיחה: 12.2.86
ההרשמה: 5–7 בערב
תל־אביב: זבוטינסקי 106

אמת בפרסום: מאתנו לא תצא בלי בגרות

הרחבת אוצר המילים באנגלית
לקראת המועד הקרוב של בחינות הבגרות באנגלית

2 קורסים רצופים:
חודש של חזרה אינטנסיבית בדקדוק והרחבת אוצר המילים
הכנה תלת־חודשית לבחינת הבגרות באנגלית

התחלת הלימודים: 16.2.86 (בשבוע הבא!)

אורה שינרמן
מתמטיקה ומנהלת המכון

פרטים והרשמה, בכל יום בין השעות 16.00-19.30 במשרדנו

מכון שחר, אורה שינרמן, בית ״בני ברית״, קפלן 10 ת״א טל: 210584 / 252637